

De wijzen naar het Oosten

Een onderzoek naar de migratiefactoren voor hoogopgeleiden

De wijzen naar het Oosten

Een onderzoek naar de migratiefactoren voor hoogopgeleiden

Auteur

J.F.M. Timmer

Universiteit Twente

Master Communication Studies

Enschede, 18 juni 2008

Opdrachtgever

Dhr. J.J.H. Meijer MA

Career Center Twente

Begeleidingscommissie

Dr. M.D.T. de Jong

Dr. J.M. Gutteling

Universiteit Twente

Abstract

This thesis focuses on the factors that influence migration of highly educated professionals. Over the last decades, there has been a brain drain situation in the Dutch region Twente: highly educated professionals and graduated students move to other Dutch regions to enter the labour market. Because of this shift in labour, organisations in Twente experience more and more difficulties filling in the heavier job openings.

The factors influencing this migration behaviour were examined by means of a literature study, structured interviews and an online survey.

The results show that there are several keepfactors, pushfactors and pullfactors that influence migration behaviour of highly educated professionals from and to Twente. Especially emotional factors, labour market related factors, social network factors and environmental factors seem to have a high keep function. People who have a connection with Twente or who already have an intention to leave their current region have a stronger intention to settle in Twente. The major pullfactors of the region involve the attractiveness of the environment, the labour market and the emotional appeal of the region. The geographical position of the region is the major factor that keeps people from moving to Twente.

Samenvatting

Twente is één van de Nederlandse randregio's die te maken hebben met een tekort aan hoogopgeleid personeel op de regionale arbeidsmarkt. In toenemende mate trekken hoogopgeleiden weg uit perifere gebieden om in de economische centra in Midden-Nederland en de Randstad de arbeidsmarkt te betreden. Hierdoor ontstaat er een braindrain situatie. Het Twentse bedrijfsleven voelt dit en ondervindt steeds meer moeilijkheden in het vervullen van de zwaardere functies.

Vanuit deze achtergrond is Career Center Twente opgericht. De stichting behartigt de belangen van het Twentse bedrijfsleven door zich in te zetten voor een evenwichtige regionale arbeidsmarkt met een groot aandeel van hoogopgeleiden. Om de effectiviteit van haar activiteiten te vergroten en om meer inzicht te verkrijgen in het migratieproces van hoogopgeleiden is in opdracht van Career Center Twente een onderzoek uitgevoerd. De centrale onderzoeksvraag die voor deze studie is geformuleerd luidt:

Welke factoren spelen een rol in het braindrainproces waarmee Twente te maken heeft?

Naast het literatuuronderzoek is er een vooronderzoek (interviews) en een hoofdonderzoek (vragenlijst) uitgevoerd om antwoorden te verkrijgen op de volgende deelvragen:

- I *Welke gedragsdeterminanten dragen bij aan de migratie van hoogopgeleiden uit Twente?*
- II *Welke gedragsdeterminanten dragen bij aan de migratie van hoogopgeleiden naar Twente?*
- III *Hoe ziet het imago van Twente onder hoogopgeleiden eruit?*

In totaal hebben er 1140 hoogopgeleiden deelgenomen aan het kwantitatieve deel van het onderzoek. Met de data die de vragenlijsten hebben opgeleverd zijn meervoudige regressieanalyses uitgevoerd om de invloed van de migratiefactoren op migratie vast te stellen.

De resultaten tonen aan dat vooral emotionele factoren van invloed zijn op migratie van hoogopgeleiden, gevolgd door de factoren werk, sociale netwerken en omgeving. Voor Twente geldt dat haar voornaamste keepfactoren bestaan uit emotionele factoren, sociale netwerken en werk. Professionals blijven in Twente omdat ze zich verbonden voelen met de omgeving en de gemeenschap, er familie en vrienden hebben wonen en er aantrekkelijke carrièremogelijkheden hebben. De ligging wordt gezien als een

pushfactor: het is een reden waarom men Twente zou willen verlaten. Voor studenten in Twente treden alleen de (onderwijs)voorzieningen op als keepfactor.

Van de migratiefactoren hebben de emotionele factoren de sterkste invloed op migratie naar Twente, gevolgd door de factoren werk en omgeving. Hoogopgeleiden verhuizen naar Twente omdat ze zich verbonden voelen met de regio, er aantrekkelijke carrièremogelijkheden hebben en omdat ze de omgeving aantrekkelijk vinden. Met name professionals die een connectie hebben met Twente zijn geneigd naar Twente te verhuizen, evenals professionals die van plan zijn te verhuizen. Wederom heeft de ligging van Twente een negatieve invloed op het migratiegedrag van hoogopgeleiden naar de regio.

Voorwoord

Met dit rapport komt een eind aan zowel mijn afstudeeronderzoek als aan mijn carrière als student. In opdracht van Career Center Twente heb ik onderzocht welke factoren bijdragen aan migratie van hoogopgeleiden, met als doel hoogopgeleiden te behouden voor en aan te trekken naar de Twentse arbeidsmarkt. De resultaten kunnen organisaties richting geven op het gebied van arbeidsmarktcommunicatie, maar vormen ook een interessante bijdrage voor eenieder die geïnteresseerd is in de ontwikkeling van arbeidsmarkten van perifere regio's. De Twente case staat in dit opzicht namelijk niet alleen!

Tijdens de uitvoering van dit onderzoek ben ik bijgestaan door mijn afstudeerbegeleiders, Dr. Menno de Jong en Dr. Jan Gutteling. Hen wil ik als eerst bedanken. In het bijzonder dank ik Menno de Jong voor de kritische, maar vooral enthousiasmerende wijze waarop hij me door dit proces heen heeft geleid. Ik had mij geen betere begeleiding kunnen wensen. Van Career Center Twente wil ik graag iedereen bedanken voor de leerzame tijd die ik er heb gehad. Een speciaal dankwoord gaat uit naar Joop Meijer voor het aanbieden van de opdracht, die ik gezien mijn Twentse achtergrond met graagte heb aangenomen, en voor de wijze waarop ik actief ben betrokken bij de activiteiten die er bij CCT op communicatiegebied plaats hebben gevonden.

Tenslotte gaat mijn dank uit naar mijn ouders voor de nodige mentale en rationele ondersteuning en bovenal naar mijn vriendin Marieke, voor haar luisterend oor en motiverende woorden. Iedereen bedankt!

Enschede, 18 juni 2008

Jeroen Timmer

Inhoudsopgave	Pagina
ABSTRACT	2
SAMENVATTING	3
VOORWOORD	5
1. INLEIDING	8
1.1 Probleemstelling: braindrain in Twente	8
1.2 Onderzoeksvragen	8
1.3 Relevantie	9
1.3.1 <i>Wetenschappelijke relevantie</i>	9
1.3.2 <i>Maatschappelijke relevantie</i>	9
1.4 Indeling van het rapport	10
2. THEORETISCH KADER	11
2.1 Braindrain en migratie	11
2.1.1 <i>Braindrain: de gevolgen</i>	12
2.1.2 <i>Braindrain: de oorzaken</i>	14
2.1.3 <i>Moderne braindrain en migratie</i>	17
2.2 Arbeidsmobiliteit	22
2.3 Place Identity	24
2.4 Gedrag	27
2.4.1 <i>Attitudes</i>	27
2.4.2 <i>Gedragsmodellen</i>	28
2.5 Imago	31
2.5.1 <i>Communicatie en imago</i>	31
2.5.2 <i>Corporate image</i>	33
2.5.3 <i>Imago in regionale context</i>	35
2.6 Resumé literatuuronderzoek	36
3. VOORONDERZOEK	38
3.1 Methode	38
3.1.1 <i>Respondenten</i>	38
3.1.2 <i>Instrument</i>	39
3.1.3 <i>Procedure</i>	40
3.2 Resultaten	40
3.2.1 <i>Respons</i>	40
3.2.2 <i>Migratiefactoren en imagodimensies</i>	41
3.3 Conclusies	42
3.3.1 <i>Algemene conclusies</i>	42
3.3.2 <i>Verschillen tussen subdoelgroepen</i>	43
3.4 Resumé vooronderzoek	44

4. HOOFDONDERZOEK	45
4.1 Model ontwikkeling	45
4.1.1 <i>Constructen</i>	45
4.1.2 <i>Achtergrondvariabelen</i>	47
4.1.3 <i>Het onderzoeksmodel</i>	48
4.2 Methode	49
4.2.1 <i>Respondenten</i>	49
4.2.2 <i>Instrument</i>	50
4.2.3 <i>Constructie van de vragenlijst</i>	50
4.2.4 <i>Pretest van de vragenlijst</i>	53
4.3 Procedure	54
5. RESULTATEN	55
5.1 Respons	55
5.2 Schaalconstructie en betrouwbaarheidsanalyse	56
5.2.1 <i>Afhankelijke variabelen</i>	56
5.2.2 <i>Onafhankelijke variabelen</i>	57
5.3 Beschrijvende resultaten	59
5.3.1 <i>Gedragsintentie</i>	59
5.3.2 <i>Belang van migratiefactoren</i>	60
5.3.3 <i>Het imago van Twente</i>	61
5.4 Invloed op gedragsintentie	64
5.4.1 <i>Behouden hoogopgeleiden in Twente</i>	65
5.4.2 <i>Aantrekken hoogopgeleiden naar Twente</i>	69
6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	75
6.1 Het behouden van hoogopgeleiden in Twente	75
6.2 Het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente	78
6.3 Het imago van Twente	80
6.4 Eindconclusie	81
6.5 Aanbevelingen	82
7. DISCUSSIE	86
7.1 Theorie	86
7.2 Het onderzoeksproces	86
7.2.1 <i>Kwantificeren data vooronderzoek</i>	86
7.2.2 <i>Respondenten</i>	87
7.3 Het meetinstrument	87
7.4 Bruikbaarheid van het onderzoek	88
7.5 Toekomstig onderzoek	88
LITERATUUR	90
BIJLAGEN	95

1. Inleiding

Dit onderzoek richt zich op het braindrain proces op regionaal niveau. Braindrain is een vorm van migratie waarbij de hoogopgeleide beroepsbevolking collectief wegtrekt uit een geografische locatie, om zich elders te vestigen. Op regionaal niveau is er weinig bekend over dit fenomeen. In deze studie wordt ingegaan op de factoren die te maken hebben met het regionale braindrain proces, in het bijzonder voor de regio Twente.

1.1 Probleemstelling: braindrain in Twente

De afgelopen jaren is er in Twente sprake van toenemende innovatieve initiatieven en versterking van de sociaal-economische structuur. Om deze groei te behouden heeft de regio een evenwichtige beroepsbevolking nodig met daarin een groot aandeel van hoger opgeleiden. Deze economische groei verloopt echter niet geheel onproblematisch. Hoewel er pas tekorten op de Twentse arbeidsmarkt worden voorspeld voor 2016, ondervinden veel bedrijven nu al problemen bij het aantrekken en behouden van hoogopgeleide arbeidskrachten. Sinds enige jaren vertrekken er meer hoogopgeleiden uit Twente dan er zich vestigen en deze tendens lijkt te groeien: er is sprake van een versterkende braindrain situatie. Wil Twente als regio de economische groei waarborgen, dan is een groter aanbod van hoogopgeleid personeel op korte termijn noodzaak. Hiertoe zal de *braindrain* situatie waarvan nu sprake is moeten worden gestopt en zelfs worden omgebogen in een *braingain* situatie (Stichting Twente Index, 2006).

Career Center Twente speelt in dit proces van een belangrijke rol. De stichting, die door de collectieve personeelsbehoefte van het Twentse bedrijfsleven in het leven is geroepen, houdt zich bezig met het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente, om het aanbod van deze groep op de arbeidsmarkt te vergroten. Het doel van de huidige studie die in opdracht van Career Center Twente is uitgevoerd is: *Het verwerven van kennis over de factoren die bijdragen aan de migratie van hoogopgeleiden van en naar Twente, zodat (communicatie)activiteiten met betrekking tot het behouden en aantrekken van deze groep voor de Twentse arbeidsmarkt kunnen worden geoptimaliseerd.*

1.2 Onderzoeksvragen

De collectieve migratie van hoogopgeleiden uit Twente is het probleem dat aan de basis staat van het huidige onderzoek. In deze studie zal worden onderzocht welke factoren hierin een rol spelen. De centrale onderzoeksvraag in de huidige studie luidt dan ook als volgt:

Welke factoren spelen een rol in het braindrainproces waarmee Twente te maken heeft?

Door middel van deelvragen zal worden getracht specifieke aspecten uit de probleemstelling nader te onderzoeken om zo in een volledig antwoord op de onderzoeksvraag te voorzien. Allereerst zal worden vastgesteld welke factoren eraan bijdragen dat hoogopgeleiden Twente verlaten, waarna er zal worden gekeken naar de factoren die van invloed zijn op migratie naar Twente. Omdat het imago van de regio hierin een rol speelt, wordt dit ook betrokken in het onderzoek. De deelvragen zullen ieder een specifiek aspect ter beantwoording van de centrale onderzoeksvraag voor hun rekening nemen. Deze deelvragen luiden:

- I *Welke gedragsdeterminanten dragen bij aan de migratie van hoogopgeleiden uit Twente?*
- II *Welke gedragsdeterminanten dragen bij aan de migratie van hoogopgeleiden naar Twente?*
- III *Hoe ziet het imago van Twente onder hoogopgeleiden eruit?*

De deelvragen zullen worden beantwoord door zowel een theoretisch als empirisch onderzoek.

1.3 Relevantie

Het huidige onderzoek heeft zowel op wetenschappelijk als op maatschappelijk gebied een toegevoegde waarde. Het draagt bij aan de bestaande kennis en heeft nuttige praktische implicaties.

1.3.1 Wetenschappelijke relevantie

De toegevoegde wetenschappelijke waarde van het huidige onderzoek bestaat voornamelijk uit de wijze waarop het onderzoeksthema is bestudeerd. Door de onderwerpen migratie en braindrain vanuit communicatief oogpunt te benaderen, ontstaan er nieuwe inzichten. Daarnaast wordt de bestaande kennis over braindrain en migratie gekoppeld aan theorieën uit andere onderzoeksdomeinen en toegepast op een specifieke case: de regio Twente. Er is dus zowel sprake van verbreding als verdieping in een bestaand onderzoeksthema. Het model dat op basis van deze benadering is ontstaan, is door zijn hoge betrouwbaarheid en verklarende waarde een product waar in vervolgonderzoek verder gebruik van kan worden gemaakt.

1.3.2 Maatschappelijke relevantie

Het onderzoek draagt op verschillende manieren bij aan het maatschappelijke nut. Ten eerste levert het onderzoek voor de opdrachtgever resultaten op, op basis waarvan stappen ondernomen kunnen worden op het gebied van arbeidsmarktcommunicatie. Ook

de organisaties die aangesloten zijn bij Career Center Twente kunnen gebruik maken van deze kennis. Dit kan op ten duur leiden tot een groter aandeel van hoogopgeleiden op de Twentse arbeidsmarkt, waardoor vacante arbeidsplaatsen beter kunnen worden vervuld. Dit zal op middellange termijn bijdragen aan de groei van de Twentse economie en op langere termijn aan de welvaart van de regio. Het maatschappelijke belang van het onderzoek is dus zowel op de korte termijn als op de lange termijn te verantwoorden. Tevens kunnen andere perifere gebieden in Nederland die in een braindrain situatie verkeren gebruik maken van de resultaten. Door een toename in de hoogopgeleide beroepsbevolking te realiseren kan er een groei ontstaan in de economische sterkte van dergelijke regio's.

1.4 Indeling van het rapport

Het onderzoek is opgebouwd uit een literatuuronderzoek, een vooronderzoek en een hoofdonderzoek. Het literatuuronderzoek wordt in hoofdstuk 2 besproken. Hier zal worden ingegaan op begrippen als braindrain, migratie, place identity en imago. Ook zullen er gedrags- en beslissingsmodellen aan de orde komen. Na het literatuuronderzoek wordt in hoofdstuk 3 het vooronderzoek gerapporteerd, welke is uitgevoerd ter voorbereiding aan het kwantitatieve onderzoek. Van de methodiek van het hoofdonderzoek wordt in hoofdstuk 4 verslag gelegd, waarna in hoofdstuk 5 de resultaten van de analyses worden weergegeven. In hoofdstuk 6 zullen de conclusies van dit onderzoek aan bod komen en worden er aanbevelingen gedaan. Tenslotte eindigt het rapport in hoofdstuk 7 met enkele discussiepunten en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.

2. Theoretisch kader

Centraal in deze studie staat de braindrain situatie in Twente. Het onderzoek richt zich op het vasthouden en aantrekken van hoogopgeleiden naar deze regio. Om inzicht te krijgen in wat er vanuit de wetenschap bekend is met betrekking tot dit thema wordt er in dit hoofdstuk gestart met een verkenning van de literatuur. Allereerst zal in paragraaf 2.1 het fenomeen braindrain bestudeerd worden. Omdat braindrain feitelijk een specifieke vorm van migratie is, zal ook het onderwerp migratie in deze paragraaf worden behandeld. Arbeidsmobiliteit is een begrip dat raakvlakken heeft met zowel braindrain als migratie. In paragraaf 2.2 wordt onderzocht wat er vanuit de wetenschappelijke literatuur hierover bekend en in hoeverre dit van belang is voor de huidige studie. Binnen het proces van migratie is een rol weggelegd voor de verbondenheid tussen een persoon en de omgeving waarin hij woonachtig is of is geweest. Deze place identity theorieën zullen in paragraaf 2.3 aan de orde komen, waarna in paragraaf 2.4 een aantal gedrags- en beslissingsmodellen worden besproken. Tenslotte zal het onderwerp imago worden behandeld. Eerst zal worden besproken wat er bekend is over organisatie-imago's, waarna de koppeling wordt gemaakt naar regionale imago's.

2.1 Braindrain en migratie

Twente heeft als regio te kampen met een situatie waarin er meer hoogopgeleiden de regio verlaten dan er zich vestigen: er is sprake van braindrain. In de wetenschap is er de afgelopen decennia redelijk veel aandacht geweest voor dergelijke braindrain processen en zijn er oorzaken gevonden die ten grondslag liggen aan het fenomeen. Omdat braindrain een specifieke vorm van migratie is, zal er in deze paragraaf naast de traditionele braindrainliteratuur ook relevante literatuur met betrekking tot migratie behandeld worden om zo een volledig beeld te krijgen van wat er meespeelt in het braindrain migratieproces.

Braindrain is een proces waarbij een groot deel van de hoogopgeleide beroepsbevolking collectief wegtrekt van een bepaalde geografische locatie naar een andere. Een breed gedragen definitie van het begrip zoals deze veelvuldig in de traditionele braindrainliteratuur wordt gebruikt wordt gegeven door Kwok & Leland (1982): *'Braindrain is an expression of British origin commonly used to describe one of the most sensitive areas in the transfer of technology. It refers to skilled professionals who leave their native lands in order to seek more promising opportunities elsewhere.'* Wetenschappelijk onderzoek naar braindrain vindt zijn oorsprong in deze context en richtte zich aanvankelijk alleen op de migratiestroom van hoogopgeleiden uit ontwikkelingslanden naar ontwikkelde industriële landen. Beine, Doquier & Rapoport (2001) geven in dit licht een vollediger omschrijving van braindrain als: *'The*

international transfer of resources in the form of human capital that mainly applies to the migration of relatively highly educated individuals from developing to developed countries'.

2.1.1 Braindrain: de gevolgen

Wanneer een groot deel van de hoogopgeleide beroepsbevolking een land verlaat, heeft dit zowel gevolgen voor de situatie in het land van herkomst als voor de situatie in het vestigingsland. Het migratiebeleid van veel ontwikkelde landen staat positief tegenover de vestiging van hoogopgeleide migranten omdat ze een positieve bijdrage leveren aan de economische groei van het land (Beine, Docquier, & Rapoport 2003). Hieruit volgt dat ontwikkelingslanden steeds minder over hoogopgeleiden beschikken. Beine et al. (2001) stellen dat het braindrain proces op twee manieren invloed kan uitoefenen op de situatie in het herkomstland. Ten eerste heeft het wegtrekken van een groot deel van de hoogopgeleide beroepsbevolking een negatief effect op de economische situatie van een land, omdat kennis noodzakelijk is als basis voor een groeiende economie. Dit is het drain effect. Maar braindrain heeft mogelijk ook positieve gevolgen. Omdat human capital een hogere verwachte opbrengst heeft in economieën die open staan voor migratie, bevordert braindrain op lange termijn investeringen in onderwijs. Dit kan op den duur leiden tot een groter aandeel van hoogopgeleiden in de beroepsbevolking. Dit wordt het brain effect genoemd. Omdat onderwijs en opleiding belangrijke determinanten zijn voor lange termijn economische groei (Lucas, 1988; Beine et al., 2003), lijkt het voor de hand liggend dat een collectieve migratie van hoogopgeleiden een nadelig effect heeft op het welvaartsniveau in het land van herkomst. Het braindrainproces wordt dan ook gekwalificeerd als negatieve invloedsfactor op het welvaartsniveau van de achterblijvende bevolking in een land (Grubel & Scott, 1966; Bhagwati & Hamada, 1974; Tobin, 1974), omdat hierdoor een ongelijke verdeling tussen het aanbod van geschoolde en ongeschoolde arbeid ontstaat. Wanneer er uit deze gesloten economische systemen een gedeelte van de hoogopgeleide beroepsbevolking, en daarmee een hoeveelheid schaarse kennis, verdwijnt, heeft dit een afname van de welvaart van de niet-migranten ten gevolge, omdat de migranten een meerwaarde van het nationaal product met zich meenemen (Tobin, 1974).

Deze negatieve invloed van braindrain op de welvaart in het vertrekgebied wordt in de economische *new growth* literatuur benadrukt. Zowel Haque & Kim (1995) als Galor & Tsiddon (1997) onderstrepen de positieve impact van migratie op de totstandkoming van human capital, maar met betrekking tot braindrain wordt er geconcludeerd dat het proces een schadelijk effect heeft op de groei van de lokale economieën door het verdwijnen van opgeleide mensen. Het vertrek van human capital uit ontwikkelingslanden leidt dus tot een situatie van langzamere economische groei in

ontwikkelingslanden. Het is een belangrijke reden waarom het bestuur in ontwikkelingslanden verslechtert, op korte termijn de onderwijsstandaarden verlagen, technologische vooruitgang uitblijft en landelijke omvorming niet plaatsvindt (Haque, 2005). Volgens Grubel & Scott (1966) staat het echter niet vast dat braindrain per definitie leidt tot problemen. Omdat de vertrekkende persoon alleen de waarde van het marginale product met zich meeneemt dat hij zelf produceert, verandert de economische situatie in het land van oorsprong in principe niet. Deze theorie gaat echter niet op wanneer er sprake is van permanente migratie. In die gevallen is er sprake van een economisch verlies voor degenen die achterblijven. Daarbij komt dat wanneer het sociaal marginaal product van een persoon het private marginale product overschrijdt (wat bijvoorbeeld het geval is bij het vertrek van artsen of wetenschappers), dit zal leiden tot problemen in het land van oorsprong. Ook wanneer de staat zorg heeft gedragen voor de opleiding van een persoon en ze dus wel de financiële lasten heeft opgebracht, maar niet de opbrengsten hiervan ervaart, zal braindrain de economie negatief beïnvloeden (Bhagwati & Hamada, 1982).

Uit het bovenstaande blijkt dat de stelling dat braindrain een uitsluitend negatieve impact heeft op het land van herkomst lichtelijk controversieel is en genuanceerd moet worden (Scott & Grubel, 1966; Beine et al., 2003). Een belangrijk bezwaar is dat in de traditionele braindrainliteratuur, waar over het algemeen wordt gesteld dat braindrain negatieve gevolgen heeft voor de economie van een ontwikkelingsland, bijna uitsluitend wordt uitgegaan van situaties met gesloten economieën. Wanneer gekeken wordt naar het totale wereldinkomen, en dus een open economie, kan worden geconcludeerd dat deze groeit naar mate *human capital movement* groeit. Volgens standaard neo-classistische modellen verdient én consumeert iedere individu zijn eigen marginale product, waardoor migratie van hoogopgeleiden bij de niet-migrant niet leidt tot een consumptie die anders niet had plaatsgevonden. Hieruit volgt dat migratie van hoogopgeleiden de welvaart van de migrant verhoogt, zonder dat het een afname aan de welvaart van de niet-migrant toebrengt. Het wereldwijde inkomen gaat daarmee omhoog (Grubel & Scott, 1966; Johnson, 1967). Deze opvatting wordt door Bhagwati (1975) gedeeld. Wanneer er wordt uitgegaan van een open economie gaat de migratie van hoogopgeleiden met een constant marginale product niet ten koste van de algehele (globale) welvaart. Volgens deze theorie heeft braindrain dus niet zondermeer een negatief effect op de situatie in het land van herkomst. Waar aanvankelijk werd uitgegaan van de uitsluitend negatieve effecten van het braindrain proces, blijkt dat het proces niet per definitie tot negatieve resultaten hoeft te leiden en dat er, naast neutrale, zelfs ook positieve gevolgen kunnen optreden. De gedachte hierachter is als volgt. In een land met een slechte economie en een inadequate groei is de interne opbrengst van *human capital* laag, waardoor er een minimale aansporing bestaat om een opleiding te

volgen (wat de basis is van economische groei). De wereld als geheel hecht daarentegen wel waarde aan opleiding. Door de mogelijkheid tot migratie naar het buitenland wordt de aansporing tot het volgen van een opleiding vergroot, wat uiteindelijk kan leiden tot een toename van de hoogopgeleide fractie van de populatie. Omdat slechts een deel van de inwoners zal migreren is het aannemelijk dat op den duur het gemiddelde niveau van opgeleiden in de overblijvende populatie zal toenemen (Bhagwati & Hamada, 1974; Beine et al., 2003). Fiani (2007) voegt hieraan toe dat het positieve effect mede gerealiseerd wordt door hogere (financiële) bijdragen van emigranten naar familie en vrienden in het land van herkomst. Emigranten die in hun nieuwe situatie meer verdienen zullen als gevolg hiervan ook meer in hun herkomstland investeren. Tevens zullen ze meer tijd in het thuisland doorbrengen en met vrienden en familie besteden.

Duidelijk is dat *human capital* een vereiste is voor een groeiende economie. Wanneer ook ontwikkelingslanden actief gaan opereren in deze mondiale markt, die momenteel bijna volledig in handen is van ontwikkelde landen, kunnen ze hier de negatieve effecten van braindrain mee beteugelen. Ook voor de regio Twente is de aanwezigheid van *human capital* van belang voor behoud en de ontwikkeling van een gezonde lokale economie. In navolging van de literatuur kan worden verondersteld dat het braindrainproces dat plaatsvindt vanuit Twente op nationaal niveau positieve economische gevolgen heeft. Op lokaal niveau zullen de negatieve economische gevolgen voor de regio echter goed waarneembaar zijn. Voor de Twentse werkgevers blijft het probleem van een tekort aan hoogopgeleiden als gevolg van de braindrain bestaan en zal dit zelfs toenemen. Hierdoor zullen bedrijven meer moeite krijgen met het vervullen van vacatures voor de hogere functies, wat uiteindelijk kan leiden tot het verdwijnen van de bedrijvigheid uit de regio, een economische achteruitgang en op den duur migratie van bevolking vanuit de regio. Met name op lokaal niveau kan de situatie in Twente dus als problematisch bestempeld worden en is het zeker te verantwoorden dat er gehandeld moet worden om een economische teleurgang van de regio te voorkomen.

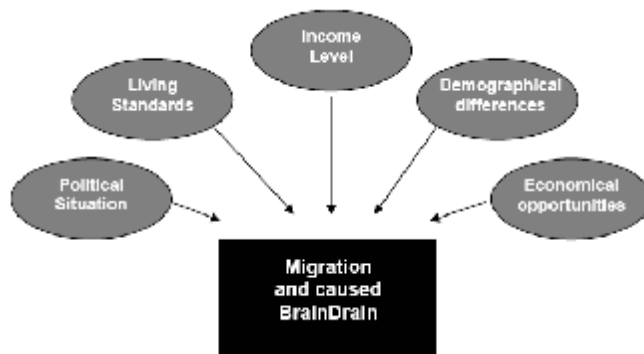
2.1.2 Braindrain: de oorzaken

Om braindrain af te remmen, of zelfs te stoppen, is het noodzakelijk te weten wat de oorzaken zijn van het proces. Portes (1976) is een van de eerste onderzoekers die zich bezig heeft gehouden met het bestuderen van de braindrainproblematiek en de drijvende factoren achter het proces. De auteur stelt dat het braindrainproces wordt veroorzaakt door een globale economische en politieke ongelijkheid waarop door de hoogopgeleide beroepsbevolking wordt gereageerd. Hij onderscheidt drie homogene groepen van determinanten die het braindrainproces beïnvloeden. Tot de eerste groep behoren factoren die gebaseerd zijn op de aantrekkelijke situatie in het vestigingsland, waaronder gunstiger vergoedingen, betere werkfaciliteiten en leefcondities en de positieve sociale

status die wordt verkregen met het migreren. De tweede groep vindt haar oorsprong in de onaantrekkelijkheid van de situatie in het huidige land. Deze secundaire determinanten hebben te maken met de interne structurele balans van de arbeidsmarkt binnen een land. Naarmate het aanbod van kennis de vraag overstijgt, zal er een braindrain situatie ontstaan. Omdat ontwikkelingslanden veelal op economisch gebied nog niet zo ver zijn dat ze een groot aantal hoogopgeleiden een arbeidsplaats kunnen bieden, zullen deze personen emigreren naar landen waar deze arbeidsplaatsen wel aanwezig zijn. Determinanten in de derde groep hebben betrekking op individuele verschillen tussen personen en situaties waarin zij zich bevinden. Naarmate een persoon over meer human capital (kennis en ervaring) beschikt, minder beperkingen heeft in zijn levenssituatie en meer aangemoedigd wordt door zijn sociale omgeving, is de kans groter zijn dat hij zal migreren.

Meer recent hebben Benefader & Den Boer (2006) onderzoek verricht naar de oorzaken van braindrain. De indeling van de auteurs komt gedeeltelijk overeen met de indeling zoals deze is gemaakt door Portes (1976) in determinanten op basis van de negatieve beoordeling van de huidige situatie en determinanten op basis van de aantrekkelijke situatie in de vestigingslocatie. Volgens het model van Benefader & Den Boer (2006) zijn er vijf determinanten die bijdragen aan braindrain: het inkomen, de levensstandaard, de politieke situatie in het land, demografische groei en economische vooruitzichten. Naarmate deze determinanten positiever beoordeeld worden voor de situatie in het vestigingsland dan de situatie in het land van herkomst, zal er eerder migratie en daarmee gepaard braindrain plaatsvinden.

Figuur 2.1: De traditionele braindrain: uitgebreid model (Benefader en Den Boer, 2006)

Bij vergelijking van de bevindingen van Portes (1976) en Benefader & Den Boer (2006) met de definities van braindrain van Kwok & Leland (1982) en Beine et al., (2001), wordt duidelijk dat niet alleen de locatie waaruit men vertrekt, maar ook de vestigingslocatie een belangrijke rol speelt in het braindrainproces. Deze locatie moet meerbelovende mogelijkheden bieden dan de locatie die wordt verlaten. In deze context wordt er in de literatuur gesproken over pullfactoren (Portes, 1976; Chang, 1992; De

Jong, 2000; Hunger, 2003): factoren of situaties zoals die bestaan in de vestigingslocatie die personen aantrekkelijk vinden en waardoor ze zich graag op die locatie zouden vestigen. Tegenover de pullfactoren staan factoren en situaties in de herkomstomgeving die eraan bijdragen dat personen daaruit willen vertrekken, ongeacht de bestemming. Dit zijn de pushfactoren (Chang, 1992; Hunger, 2003). Deze pushfactoren worden verondersteld een grotere invloed te hebben op het braindrainproces dan de pullfactoren (Hunger, 2003).

Aan de hand van de braindrainsituatie in Taiwan heeft Chang (1992) een onderzoek uitgevoerd naar de push- en pullfactoren die van invloed zijn op het braindrain proces. De resultaten uit het onderzoek leiden tot herkenning van een aantal pullfactoren. De belangrijkste pullfactoren die door Chang (1992) worden onderscheiden zijn: betere onderwijsmogelijkheden, betere carrière mogelijkheden, hogere salarissen, grotere arbeidstevredenheid en huwelijks- en familieoverwegingen. De pushfactoren die in het onderzoek zijn vastgesteld zijn veelal tegenovergesteld aan de gevonden pullfactoren en bestaan uit lage salarissen, slechte onderzoeksfaciliteiten, weinig carrière mogelijkheden, beperkte politieke en academische vrijheden en een slechte academische omgeving. Huang (1988) concludeert, in overeenstemming met de resultaten van Benefader & Den Boer (2006), dat een toename in het verwachte inkomen de belangrijkste determinant voor braindrain is. Daarnaast wordt ook een grote rol toegekend aan sociale en politieke factoren als politieke onrust in het land van herkomst en discriminatie (Huang, 1988; Hunger, 2003). Deze resultaten worden door Hunger (2003) in een bredere context geplaatst. Niet alleen een laag inkomen, maar een algeheel tekort aan financiële middelen (loon, maar ook eigen vermogen), een tekort aan arbeidsmogelijkheden en slechte arbeidsperspectieven liggen ten grondslag aan het migratieproces. Tevens stelt Hunger (2003) dat naarmate migranten in meerdere mate beschikken over sociale netwerken in het vestigingsland (familie, vrienden, professionele relaties), het migratieproces probleemlozer zal verlopen en personen er eerder zullen kiezen voor migratie.

Braindrain blijkt te worden gevoed door twee tegenovergestelden. Aan de ene kant wordt braindrain veroorzaakt door ontevredenheid over de situatie in het land van herkomst. Deze ontevredenheid kan zich onder andere richten op economisch, politieke, sociale of maatschappelijke factoren. Aan de andere kant wordt braindrain versterkt door de mogelijkheden die een vestigingsland hoogopgeleiden biedt, waarbij de nadruk ligt op een verbetering van de financiële positie. In tabel 2.1 wordt weergegeven welke pushfactoren en pullfactoren er in de traditionele braindrain literatuur worden aangewezen als beïnvloeders van het braindrainproces.

Tabel 2.1: Pushfactoren en pullfactoren uit de traditionele braindrain literatuur

Pushfactoren	Pullfactoren
Laag salaris	Hoog salaris
Ongunstige politieke omgeving	Gunstige politieke omgeving
Geen carrièremogelijkheden	Wel carrièremogelijkheden
Lage levensstandaard/	Hoge levensstandaard/
Slechte leefcondities	Goede leefcondities
Slechte arbeidsomstandigheden	Goede arbeidsomstandigheden
Weinig economische kansen	Wel economische kansen
Slechte arbeidsfaciliteiten	Goede arbeidsfaciliteiten
Slechte onderwijsmogelijkheden	Goede onderwijsmogelijkheden
Lage arbeidstevredenheid	Grotere arbeidstevredenheid
Weinig vrijheden	Veel vrijheden
Lage status herkomstland	Hoge status vestigingsland
Afwezigheid sociale netwerken	Aanwezigheid sociale netwerken

Naast deze push- en pullfactoren zijn er andere factoren, die niet direct te kwalificeren zijn als een push- of pullfactor, van invloed op het braindrainproces. Zo is de levenssituatie van een persoon van grote invloed op de beslissing al dan niet te emigreren (Benefader & Den Boer, 2006). De burgerlijke staat, de aanwezigheid van kinderen, de mate waarin iemand over *human capital* beschikt en aan- of ontmoediging vanuit de sociale omgeving spelen een grote rol in het maken van de migratiebeslissing (Portes, 1976; Chang, 1992; De Jong, 2000; Hunger, 2003).

Ondanks het feit dat de traditionele braindrain literatuur zich uitsluitend richt op grensoverschrijdende migratie van hoogopgeleiden uit ontwikkelingslanden naar ontwikkelde landen, lijkt een aantal oorzaken, zoals een laag salaris, weinig carrièremogelijkheden en afwezigheid van sociale netwerken, ook van toepassing op het probleem waar Twente mee kampt. Deze determinanten kunnen verderop in het onderzoek gebruikt worden om de braindrain vanuit Twente te verklaren. Om een volledig beeld te krijgen van oorzaken die ten grondslag liggen aan het braindrainproces moet ook de moderne braindrainliteratuur worden behandeld en kan er ook geput worden uit algemener migratietheorieën. Door gebruik te maken van theorieën uit deze onderzoeksgebieden kan de situatie in Twente in een bredere context worden geplaatst, zodat er meer aanknopingspunten kunnen worden gevormd over de daadwerkelijke oorzaken ervan.

2.1.3 Moderne braindrain en migratie

In de traditionele literatuur is de term braindrain uitsluitend van toepassing op migratiestromen van hoogopgeleiden uit ontwikkelingslanden naar ontwikkelde landen. In de moderne braindrain literatuur worden hier meer nuances in aangebracht: het

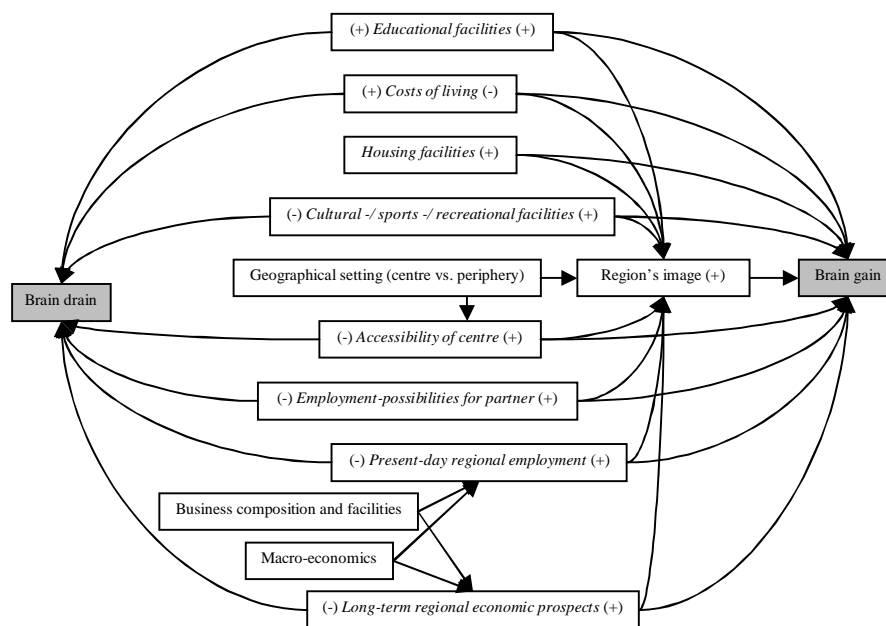
proces vindt niet uitsluitend plaats over landsgrenzen, maar kan ook tussen regio's binnen een land plaatsvinden (Rieder & Matti, 2004). Ook gaat het niet per definitie om een migratiestroom van een ontwikkelingsgebied naar een ontwikkeld gebied: braindrain kan tevens plaatsvinden tussen twee ontwikkelde gebieden (Benefader & Den Boer, 2006; Van Gils, 1985; Frey, 2003). Deze verbreding van de begripsbepaling leidt ertoe dat de factoren die bijdragen aan migratie in de moderne braindrain context een aanvulling vormen op de push- en pullfactoren die in de traditionele braindrain literatuur worden onderscheiden (Benefader & Den Boer, 2006).

Waar in de traditionele context vooral financiële winsten en verbetering van arbeidsomstandigheden motieven waren om deel te nemen aan het migratieproces, zijn deze in de moderne context veel minder van belang. Omdat in de moderne literatuur de nadruk ligt op migratie tussen ontwikkelde gebieden waar over het algemeen verschillen in salaris en arbeidsomstandigheden niet groot zijn, zullen er andere motieven ten grondslag moeten liggen aan het braindrainproces. Hiertoe is door de Benefader & Den Boer (2006) een studie verricht naar de factoren die bijdragen aan het vertrek van hoogopgeleide Nederlanders en Duitsers naar Zweden. Er wordt door de auteurs een drietal redenen gegeven die doorslaggevend zijn in de migratiebeslissing. Ten eerste is verbetering van de arbeidsomstandigheden een belangrijke drijfveer. In tegenstelling tot de traditionele context is bij de moderne braindrain het financiële gewin significant van minder belang en ligt de nadruk op een verbeterd werkklimaat, toename van autonomie en verbeterde inhoud van werk. Ondanks uitzicht op een lager salaris in het vestigingsland bestaat de verwachting een betere werk-leven balans, een minder stressvolle baan en meer comfort te vinden. De tweede factor die emigratie stimuleert is de aantrekkelijke leefomgeving in het vestigingsgebied. Tenslotte is ontevredenheid over de maatschappij in het thuisland een reden om te migreren. Waar de eerste twee redenen vooral gebaseerd zijn op de aantrekkingskracht van de vestigingslocatie (pullfactoren), is de derde gebaseerd op de onaantrekkelijkheid van de huidige woonlocatie (pushfactor). Naast deze drie factoren blijken ook de aanwezigheid van sociale contacten in het gastland, positieve ervaringen van andere emigranten en het gemak van het vinden van een baan aanmoedigende factoren te zijn bij het maken van het migratiebesluit. Wat opvalt, is dat de drie belangrijkste motiverende factoren vallen binnen de hoogste schaal in de behoeftehiërarchie van Maslow (1943), waarin personen vooral gemotiveerd worden door persoonlijke groei en voldoening. Aan deze motivatietheorie zal verderop in het theoretisch kader meer aandacht worden geschonken.

Coenen & Fikkers (2008) hebben getracht braindrain op regionaal niveau te verklaren. In het door hen opgestelde model (figuur 2.2) worden zeven determinanten beschreven die direct van invloed zijn op braindrain vanuit een regio, tegenover negen

determinanten die direct het *braingain* proces beïnvloeden. De zeven overeenkomstige determinanten zijn zowel te kwalificeren als push- en pullfactoren: daarnaast zijn er nog twee determinanten die uitsluitend een aantrekkende werking hebben: het woningaanbod en het imago. De auteurs veronderstellen dat de negen determinanten op twee manieren van invloed zijn op *braingain*. Ze kunnen individueel direct invloed uitoefenen op migratie én ze kunnen indirect via het imago de migratie beïnvloeden. Het imago is dus een belangrijke pullfactor van een regio. Een nadeel van het model is dat het niet empirisch is getoetst en de validiteit ervan daarom onzeker is.

Figuur 2.2: Verklaringsmodel regionale braindrain en braingain (Coenen & Fikkers, 2008)

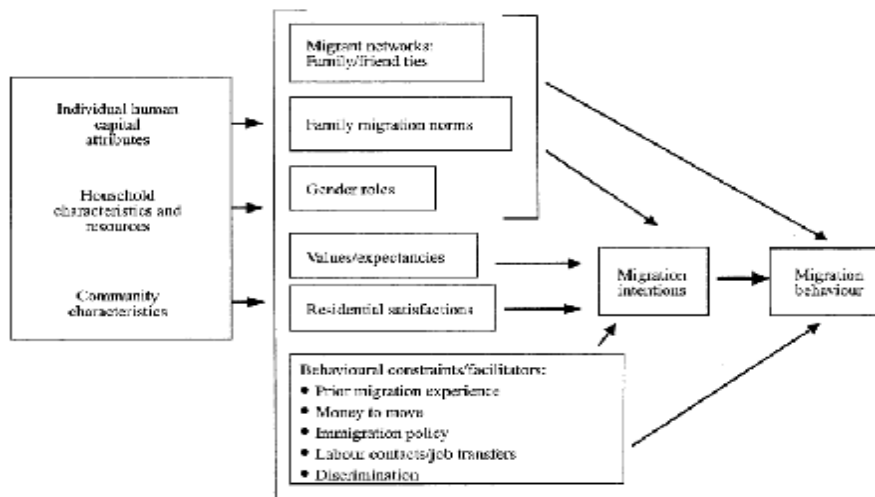

Omdat braindrain een specifieke vorm van migratie is (McHugh & Morgan, 1984; Benefader & Den Boer, 2006), kan kennis van algemene migratietheorieën bijdragen aan een beter beeld van het migratiegedrag van hoogopgeleiden. Volgens McHugh & Morgan (1984) is de economische situatie in de vestigingslocatie de grootste invloedsfactor op migratie. Hiernaast zijn ook de omgeving en de te overbruggen afstand factoren die meespelen in het proces, zij het in minder sterke mate. Opvallend is dat uit de studie blijkt dat personen die in een gunstige economische situatie verkeren eerder migratiegedrag zullen vertonen. Dit wordt verklaard doordat deze personen over meer financiële middelen beschikken en dus beter in staat zijn de migratie te bekostigen. Ook Greenwood (1975), die ook kosten en persoonlijke kenmerken (leeftijd, geslacht, ras), als factoren onderscheidt die van belang zijn op de migratiebeslissing, komt tot deze conclusie.

De Jong (2000) gaat dieper in op deze factoren en ontwikkelt een model met zeven factoren die worden meegenomen in de migratiebeslissing (figuur 2.3). Deze factoren

(netwerken, familie migratienormen, geslachtsrollen, verwachtingen, tevredenheid, beperkende factoren, faciliterende factoren) zijn van invloed op de migratie-intentie en daarmee op het daadwerkelijke migratiegedrag. Met name het onderdeel verwachtingen is interessant, omdat het hierbij gaat het om verwachtingen die personen hebben met betrekking tot het inkomen, welvaartsniveau, het comfort (van de omgeving), de ontspannings- en opleidingsmogelijkheden en het terug kunnen vallen op familie en vrienden. Deze factoren richten zich, in tegenstelling tot de andere zes factoren, op wat het vestigingsgebied te bieden heeft. Hierbij geldt logischerwijs dat een positieve verwachting een positief effect heeft op de migratie-intentie. De factoren die door De Jong (2000) worden onderscheiden zijn algemeen van aard, wat het model toepasbaar maakt voor de huidige studie.

Figuur 2.3: Algemeen model voor migratiebeslissingen (De Jong, 2000)

In het moderne braindrainproces ligt in tegenstelling tot het traditionele proces meer de nadruk op de inhoud van het werk, de werk-leven balans, een comfortabele leefomgeving en maatschappij tevredenheid. Het financiële gewin heeft een minder nadrukkelijke positie. Waar in de traditionele context de nadruk ligt op meer basale behoeften verplaatst dit zich in de moderne context meer naar behoeften die hoger in de behoeftehiërarchie plaatsvinden. In tabel 2.2 worden de determinanten die zijn vastgesteld op basis van de moderne braindrainliteratuur opgesomd. Door naast de theorieën over de traditionele braindrain ook theorieën over moderne braindrain en algemene migratietheorieën in het literatuuronderzoek te betrekken, kan het braindrain proces in een bredere context worden geplaatst. Uit de migratietheorieën komt naar voren dat de migratiebeslissing afhankelijk is van een aantal verschillende factoren,

waarvan de economische situatie in het vestinggebied het belangrijkste blijkt te zijn. De gehele lijst met factoren die van invloed zijn migratie is opgenomen in tabel 2.3.

Tabel 2.2: Determinanten moderne braindrain

Determinanten moderne braindrain
Arbeidsomstandigheden
Leefomgeving
Maatschappijtevredenheid
Onderwijsfaciliteiten
Kosten levensonderhoud
Woningaanbod
Cultuur/sport/recreatiefaciliteiten
Gebiedsimago
Toegankelijkheid
Arbeidsmogelijkheden partner
Werkgelegenheid
Economische vooruitzichten

Tabel 2.3: Determinanten migratie

Determinanten migratie
Economische factoren
Afstand
Omgevingsfactoren
Financiële middelen
Kosten
Sociale netwerken
Familienormen
Geslachtsrollen
Verwachtingen
Tevredenheid

Recapitulerend kan worden gesteld dat braindrain een thema is dat al een aantal decennia door wetenschappers wordt bestudeerd en waar in grote mate overeenstemming over is bereikt. Zowel op internationaal, nationaal en regionaal niveau heeft onderzoek plaatsgevonden naar dit specifieke migratieproces. Waar de nadruk oorspronkelijk lag op de stroom van *human capital* van ontwikkelingslanden naar ontwikkelde landen is dit zich steeds meer gaan verplaatsen naar migratiestromen tussen ontwikkelde landen. Uit de oorspronkelijke braindrain studies blijkt dat het proces vooral gestuurd wordt door politieke en economische factoren. Bij migratie tussen twee ontwikkelde gebieden zijn arbeidsperspectieven en carrièremogelijkheden vaak de belangrijkste determinanten. Arbeidsvoorwaarden spelen hierbij ook een belangrijke rol. Determinanten kunnen zowel gebaseerd zijn op de onaantrekkelijkheid van het huidige woongebied (pushfactoren) als op de aantrekkelijkheid van het vestigingsgebied (pullfactoren). De moderne braindrain ligt in het verlengde van de oorspronkelijke braindrain, al zijn er verschillen in de motiverende factoren. In de moderne context is het financiële gewin van minder belang. Nadruk ligt op verbetering van arbeidsomstandigheden en de leefomgeving. Sociale contacten, het gemak van het vinden van een baan en positieve ervaringen van anderen dragen bij aan het besluit te migreren.

De meerderheid van de onderzoeken naar het braindrain proces heeft plaatsgevonden op macroniveau. Toch kunnen de resultaten hiervan betrokken worden op de situatie in Twente, omdat het grootste deel van de determinanten mogelijk ook hier van toepassing is. De onderzoeken die de basis vormen van de kennis over braindrain zijn dus relevant

voor de huidige studie. Door de theorieën uit de traditionele braindrainliteratuur aan te vullen met kennis over moderne braindrain en algemene migratietheorieën ontstaat er een volledig beeld van de factoren die van belang zijn in het migratieproces van hoogopgeleiden. Door het blootleggen van de determinanten wordt duidelijk welke factoren debet zijn aan het braindrainprobleem. Het bepalen van de kern van het probleem biedt handvaten om de kwestie aan te pakken.

2.2 Arbeidsmobiliteit

Omdat in de vorige paragraaf is gebleken dat in het migratieproces een grote rol is weggelegd voor banen en baaninhoud, zal er in deze paragraaf aandacht worden geschonken aan arbeidsmobiliteit. Waar de migratie- en braindrainliteratuur zich vooral richtten op de collectieve processen, kan door het bestuderen van arbeidsmobiliteit meer inzicht worden verkregen in het individuele proces en de beslissingen die daarin worden gemaakt.

Arbeidsmobiliteit is een breed begrip waar verschillende definities van in de omloop zijn. Verreth, Buggenhout & Gesquiere (1993) definiëren arbeidsmobiliteit als: *'De veranderingen die een lid van de actieve beroepsbevolking in zijn positie op de arbeidsmarkt kan ondergaan'*. Voor het huidige onderzoek is het vooral interessant om te achterhalen waarom en in welke gevallen men bereid is om te reizen of zelfs te verhuizen voor een baan: de geografische arbeidsmobiliteit (Verreth et al., 1993).

Een onderzoek van VNU Business Publications (2001) naar de factoren die hoger opgeleiden motiveren om van werkgever te veranderen, leidt tot de herkenning van een aantal determinanten van arbeidsmobiliteit. Het ontbreken van uitdaging in de huidige functie, een laag salaris, een inhoudelijk oninteressante functie, weinig doorgroeikansen en afwezigheid van een stimulerende leidinggevende zijn factoren die een stimulans vormen tot het veranderen van werkgever. Deze pushfactoren komen in grote mate overeen met de determinanten die Timmerhuis & Vermeulen (1993) identificeren. Tegenover deze pushfactoren staan een aantal pullfactoren die een aantrekkende werking hebben op arbeidsmobiliteit: een inhoudelijke interessante functie, nieuwe uitdagingen, meer salaris, doorgroeikansen, gunstige vestigingsplaats en weinig reistijd. Volgens Van Gils (1985) kunnen hier nog een aantal motieven aan worden toegevoegd. De meest prominente zijn onvrede over de arbeidsinhoud, ontevredenheid over het management en onvrede over de combinatie tussen werk en privé. Ontevredenheid over de beloning en de doorgroeimogelijkheden in de beloningstoekenning komt op de vierde plaats als motief om de werkgever te verlaten. Baantevredenheid speelt dus een centrale rol in de beslissing van werkgever te veranderen. Gruenberg (1980) komt tot de conclusie dat hoog- en laagopgeleiden baantevredenheid op een verschillende manier beoordelen. Waar laagopgeleiden hun tevredenheid vooral ontleen aan extrinsieke

factoren als salaris en arbeidsomstandigheden beoordelen hoogopgeleiden hun tevredenheid meer op basis van intrinsieke factoren. Bij deze groep spelen externe factoren, zoals beloning, een veel kleinere rol.

Wanneer er wordt gesproken over externe geografische arbeidsmobiliteit speelt de fysieke afstand die overbrugd moet worden bij het aangaan van een nieuw arbeidscontract ook een rol (Ladinsky, 1967; Winderstet, 1998). Volgens Winderstet (1998) bestaan er verschillen tussen determinanten voor intraprovinciale en interprovinciale migratie. Naast salaris en carrièremogelijkheden wordt langeafstandsmigratie ook beïnvloed door bepaalde persoonlijke karakteristieken, waarvan opleidingsniveau en de karakteristieken van de lokale arbeidsmarkt het belangrijkste zijn. Personen tot 34 jaar vertonen een grotere mate van mobiliteit dan personen buiten deze leeftijdsgroep (Gesthuizen & Dagevos, 2005; Groot & Verberne, 1997). Ook draagt de mate van *human capital* die iemand bezit bij aan de mobiliteit: personen die een hoger niveau van *human capital* hebben zijn vaker geneigd tot zowel interne als externe mobiliteit. Aanwezigheid van intensieve familiebanden, het hebben van kinderen en het bezitten van een woning hebben een negatieve invloed op de verhuisbereidheid (Leuvensteijn & Koning, 2000; Oswald, 1999). Opvallend is dat personen die verhuizen om redenen die gerelateerd zijn aan de huidige woonomgeving of om arbeidsredenen niet beïnvloed worden door de huizenmarkt en hogere huizenprijzen in andere regio's.

Arbeidsmobiliteit is een thema dat zich bezighoudt met de mate waarin het aanbod van arbeid zich aanpast aan de vraag (Verreth, 1993). In de context van deze studie is een aanpassing van die verhouding erg belangrijk, aangezien de vraag naar hoogopgeleid personeel het aanbod overstijgt. Na verkenning van de literatuur valt op te maken dat externe geografische arbeidsmobiliteit een sterke gelijkenis vertoont met *braindrain*. Maar waar het bij *braindrain* gaat om een proces waarbij hoogopgeleiden om uiteenlopende redenen collectief vertrekken uit een economisch onaantrekkelijk gebied, gaat het bij geografische arbeidsmobiliteit echter om de bereidheid tot reizen of verhuizen voor een baan. Omdat niet het collectieve, maar het individuele proces centraal staat, vormen arbeidsmobiliteittheorieën een goede aanvulling op de *braindrain*literatuur. Op basis van bestudering van de literatuur kunnen determinanten worden gekenmerkt die een bijdrage leveren aan de externe geografische arbeidsmobiliteit. Deze factoren kunnen zowel als pushfactor of pullfactor van invloed zijn op de migratiebeslissing. Ook kunnen er persoonskenmerken worden onderscheiden die in verband staan met verhuisbereidheid en arbeidsmobiliteit. Vooral leeftijd en *human capital* zijn sterke determinanten. Door communicatie af te stemmen op een doelgroep met deze kenmerken, is de kans op een succesvol en efficiënt communicatieproces het

grootst. De determinanten en persoonskenmerken in de tabellen 2.4 en 2.5 vormen de belangrijkste aanknopingspunten voor het huidige onderzoek.

Tabel 2.4: Determinanten voor arbeidsmobiliteit

Determinanten arbeidsmobiliteit
Salaris
Werkinhoudelijke aspecten
Arbeidsvoorwaarden
Aanwezige faciliteiten
Carrière mogelijkheden
Baanzekerheid
Sociaal klimaat
Wetenschappelijk klimaat
Uitdagendheid functie
Stimulerende leidinggevende
Familiebanden
Karakteristieken lokale arbeidsmarkt
Gunstige vestigingsplaats/reistijd
Mogelijkheid tot flexibel werken
Opleidingsmogelijkheden

Tabel 2.5: Persoonskenmerken migratie

Persoonskenmerken
Leeftijd
Burgerlijke staat
Kinderen
Bezit koopwoning
Connectie
Human capital/opleiding

2.3 Place identity

In de voorgaande paragrafen zijn factoren naar voren gekomen die een rol spelen in het migratiebeslissingsproces. Naast economische, sociale, culturele, politieke en maatschappelijke factoren valt te beredeneren dat het gevoel van verbondenheid met een stad of regio van invloed is op de overweging te verhuizen. Deze affectieve band die een individu opbouwt met een bepaald gebied wordt ook wel *place identity* genoemd: de plek wordt onderdeel van de identiteit van een persoon (Krupat, 1983).

Place identity is een relatief jong onderzoeksthema. Het is een complex begrip waarin de emotionele relatie van een individu met zijn of haar directe omgeving centraal staat. Hernandez, Hidalgo, Salazar-Laplace & Hess (2007) geven met hun definitie van *place identity* duidelijk de kern van de zaak weer: *Place identity is a component of personal identity, a process by which, through interaction with places, people describe themselves in terms of belonging to a specific place.* Uit deze definitie blijkt dat er drie aspecten centraal staan, namelijk dat *place identity* onderdeel is van zelfbeeld van een persoon, dat het ontstaat uit een interactieproces en dat het gaat om een affectieve band. Een individu bouwt gedurende zijn leven een bepaald zelfbeeld (self-identity) op dat onder andere gebaseerd is op zijn dagelijkse ervaringen, bewuste en onbewuste percepties van zijn verleden, zijn gedrag en gebeurtenissen die van invloed zijn op zijn leven. De individu evalueert zichzelf in dit cognitieve proces als het ware op dezelfde wijze als waarop hij door anderen beoordeeld wordt. De sociale omgeving van een persoon speelt

een zeer grote rol bij het dynamische proces waarin het zelfbeeld ontstaat en zich constant blijft ontwikkelen (Prohansky, Fabian & Karminoff, 1983).

De place identity die een persoon ontwikkelt is opgebouwd uit opvattingen over de fysieke wereld waarin een persoon leeft. Deze opvattingen bestaan uit herinneringen, ideeën, gevoelens, attitudes, waarden, voorkeuren en opvattingen over gedragingen die te maken hebben met de complexe fysieke setting die iedere persoon om zich heen heeft (Prohansky et al., 1983). Prohansky et al. (1983) omschrijft place identity als: *A complex cognitive structure which is characterized by a host of attitudes, values, thoughts, beliefs, meanings and behavior tendencies that go well beyond just emotional attachments and belonging to particular places.* Jorgenson (2000) hanteert een soortgelijke beschrijving van het begrip: *Place identity can be regarded as an individual's cognitions, beliefs, perceptions or thoughts that the self is invested in a particular spatial setting.* Prohansky et al. (1983), Jorgensons & Stedman (2001) en Hernandez et al. (2007) beschouwen place identity als een persoonlijk construct dat voor ieder individu zal verschillen op basis van zijn of haar ervaringen, waarden en attitudes. Harner (2001) plaatst het begrip in een bredere context en beschouwt place identity als een culturele waarde: *Place identity is a cultural value shared by the community, a collective understanding about social identity intertwined with place meaning.* Uit de verschillende definities komt de complexiteit van het begrip duidelijk naar voren, maar blijkt ook dat er in grote mate overeenstemming over de inhoud van het begrip bestaat.

De totstandkoming van een place identity is een dynamisch proces dat gedurende het hele leven van een persoon onderhevig blijft aan specifieke ervaringen van een individu en invloeden van buitenaf. Place identity ontstaat niet alleen uit iemands werkelijke ervaringen, maar ook uit interpretaties die er door de persoon aan ervaringen gekoppeld worden. Naast fysieke werkelijkheden, zoals de buurt waarin iemand is opgegroeid, bestaat place identity ook uit sociale betekenissen en waarden die bestaan bij personen binnen en buiten het bepaalde gebied. Place identity ontstaat dus uit persoonlijke ervaringen met de fysieke omgeving en de beïnvloeding van deze ervaringen door cognitieve processen (Korpela, 1989) en wordt beïnvloed, zoals andere cognitieve processen, door de manier waarop individuen de wereld zien en hoe ze over dingen denken. Het dient als het ware als een cognitieve achtergrond waartegen elke fysieke setting kan worden ervaren en vergeleken (Prohansky et al., 1983).

Een aantal auteurs (Twigger-Ross & Uzzel, 1996; Jorgensen & Stedman, 2001; Hay, 1998) heeft zich verder verdiept in de relatie die personen hebben met hun omgeving en hebben de Sense of Place (SOP) theorie ontwikkeld. Deze theorie gaat verder op de theorie van place identity waarbij Sense of Place gezien wordt als de betekenis die een omgeving heeft voor een persoon of groep waarbij het niet gaat om de fysieke omgeving zelf, maar om de betekenis die personen aan de omgeving geven (Jorgensen, 2001).

Volgens deze theorie is Sense of Place opgebouwd uit een drietal factoren: place identity, place attachment en place dependance. De inhoud van place identity is hierboven uitvoerig uiteengezet. Place attachment wordt in deze context gezien als de positieve band die ontstaat tussen groepen of individuen en hun omgeving met de nadruk op de emotionele staat van deze relatie. Place dependance heeft te maken met hoe de omgeving een persoon in staat stelt bepaalde doelen te behalen. De begrippen place identity en place attachment vertonen een grote overlap en worden door een aantal auteurs ook als gelijkwaardig beschouwd (Bonnes & Secchiaroli, 1995). De meerwaarde van deze theorie ten opzichte van place identity is dat er rekening wordt gehouden met gedragsmatige voordelen van een bepaalde setting in vergelijking met andere settings: place dependance (Jorgensen & Stedman, 2005). Omdat voor het huidige onderzoek vooral de emotionele band met een gebied van belang is en omdat place identity in grote lijnen in overeenstemming is met place attachment kunnen we ons hier beperken tot de place identity theorie.

Het huidige onderzoek houdt zich bezig met de factoren die een rol spelen in het migratiebeslissingsproces van hoogopgeleiden. Naast de economische, sociale, politieke, of maatschappelijke factoren is er ogenschijnlijk ook een rol weggelegd voor aspecten die te maken hebben met de emotionele band die een persoon heeft met een bepaald gebied. De place identity theorie onderschrijft het belang van deze relatie en geeft inzicht in de inhoud en het ontstaan van dit onderdeel van het zelfbeeld van een persoon. Ondanks het korte bestaan van het onderzoeksthema en de complexiteit ervan bestaat er onder wetenschappers veelal consensus over de inhoud van het begrip. Place identity is een onderdeel van het zelfbeeld van een persoon en wordt gevormd door onder andere ervaringen, beelden, gedachten, ideeën en opvattingen over de omgeving die op hun beurt beïnvloed worden door de interpretatie daarvan door de individu. Al deze aspecten leiden tot een emotionele band met een gebied en een affectief gevoel van behoren tot een bepaald gebied. Dus niet alleen functionele en instrumentele aspecten zijn van invloed op de migratiebeslissing, ook emotionele aspecten lijken hier een rol in te spelen. Voor zover bekend is er in het jonge onderzoeksdomein nog geen aandacht besteed aan de relatie tussen place identity en migratie van individuen of groepen. Toch is de aanwezigheid van een dergelijke relatie zeker niet ondenkbaar. Iemand kan bijvoorbeeld in Rotterdam blijven wonen omdat zijn familie daar woont, er voldoende werkgelegenheid is en uitgaansmogelijkheden zijn, maar iemand kan er ook voor kiezen er te blijven wonen omdat hij zich Rotterdammer voelt: het gebied maakt als het ware deel uit van zijn zelfbeeld. In het huidige onderzoek lijkt place identity ook op deze manier van invloed op het migratiebesluit. Place identity kan optreden als een keepfactor, iemand woont in een regio en wil daar, omdat hij er een sterke emotionele band mee heeft, blijven wonen. Of als pullfactor, wanneer iemand door de emotionele

band de behoefte heeft terug te keren naar een regio waarin hij heeft gewoond of zich om een andere reden aangetrokken voelt tot een gebied. Maar het kan ook als pushfactoren werken: wanneer er een zwakke of negatieve place identity bestaat zal dit een positieve invloed hebben op de migratie-intentie. Door het construct place identity in het huidige onderzoek op te nemen, kan worden onderzocht wat de relatieve invloed is van emotionele factoren op de migratie-intentie.

2.4 Gedrag

In deze studie wordt onderzocht welke factoren van invloed zijn op een specifiek type gedrag: migratie. In de loop der jaren zijn er verschillende modellen opgesteld om gedrag te verklaren, maar dit blijkt niet altijd eenvoudig te zijn. Bij het tot stand komen van gedrag spelen zowel bewuste als onbewuste factoren een rol. Deze factoren worden ook wel gedragsdeterminanten genoemd (Brug, Schaalma, Kok, Meertens & Molen, 2001). Allereerst zal een belangrijke determinant, attitude, worden besproken, waarna zal worden ingegaan op enkele voor dit onderzoek relevante gedragsmodellen.

2.4.1 Attitudes

De term attitude heeft betrekking op de houding van personen ten aanzien van onderwerpen (attitudeobjecten). Over het algemeen kan worden gesteld dat attitudes redelijk stabiel zijn. Attitudes geven mede richting aan gedrag, maar gedrag kan ook zelf het object van attitude zijn (Brug et al., 2001). Attitudes over gedragingen worden onder andere gebaseerd op eerdere leerervaringen. Gedrag dat heeft geleid tot beloningen zal positieve attitudes ten gevolge hebben, terwijl gedrag dat heeft geleid tot straffen tot negatieve attitudes zal leiden. Toch ontstaan attitudes niet uitsluitend op basis van rationele overwegingen, ze kunnen ook hun oorsprong vinden in gewoontes en irrationele overtuigingen (Brug et al., 2001). Volgens Fishbein & Ajzen (1975) kunnen attitudes worden bepaald door te vragen naar een totaaloordeel van een persoon met betrekking tot een attitudeobject of door het achterhalen van de voor- en nadelen die een persoon aan het gedrag of object verbindt. Naast deze oordelen die iemand heeft over gedrag wordt de attitude ook bepaald door hoe men de uitkomst van een bepaald gedrag evalueert (Fishbein & Ajzen, 1975). Kortom, attitudes zijn betrekkelijk blijvend en stabiele gedragsdeterminanten. Ze zijn aangeleerd, gebaseerd zowel op basis van eigen ervaringen als ervaringen van personen in de omgeving. Dit maakt dat attitudes beïnvloedbaar zijn. Attitudes hebben een sterke samenhang met gedrag. Met name dit laatste punt is de reden dat attitudes in deze paragraaf worden behandeld. Om gedrag te begrijpen en uiteindelijk beïnvloeden dienen we allereerst attitudes te begrijpen.

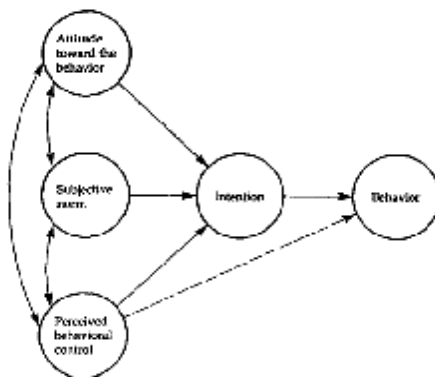
2.4.2 Gedragsmodellen

In de wetenschappelijke literatuur zijn modellen te vinden waarmee gedrag verklaard en zelfs in enige mate voorspeld kan worden. In deze paragraaf zullen een aantal van deze gedragsmodellen worden behandeld. Het eerste model is de Theory of Planned Behavior (TPB), een model met een sterk voorspellende waarde. Daarna zal de behoeftehiërarchie van Maslow (1943) aan de orde komen waarmee motiverende factoren kunnen worden geïdentificeerd. Tenslotte zullen er kort een drietal theorieën worden behandeld die vanuit een meer sociaal oogpunt gedrag voorspellen en verklaren: de veldtheorie, de sociaal cognitieve theorie en de sociale vergelijkingstheorie.

Theory of Planned Behavior

In de Theory of Planned Behavior (Ajzen, 1991) wordt gesteld dat gedrag het best te voorspellen is door aan mensen te vragen of ze van plan zijn het betreffende gedrag te vertonen. Deze gedragsintentie kan volgens Ajzen (1991) worden gezien als een zuivere voorspeller van het daadwerkelijke gedrag. Op het moment dat we weten hoe gedrag wordt verklaard door de gedragsintentie verschuift de vraag naar hoe de gedragsintentie kan worden verklaard. De TPB stelt dat de intentie afhankelijk is van drie factoren: de attitude die iemand heeft ten aanzien van het gedrag, de subjectieve normen die er bestaan ten aanzien van het gedrag en de mate waarin iemand zelf denkt invloed te kunnen uitoefenen op het gedrag. Figuur 2.4 is een schematische weergave van de relaties tussen deze determinanten, de gedragsintentie en gedrag.

Figuur 2.4: Theory of planned behavior (Ajzen, 1991)

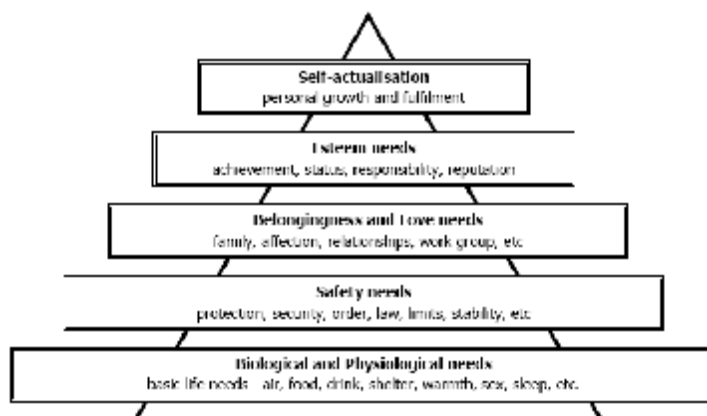

Voor een optimale verklarende en voorspellende waarde van het model is het noodzakelijk de verschillende componenten op hetzelfde niveau van specificiteit te meten. Ook geldt dat er sprake is van een betere voorspelling wanneer het vaststellen van de determinanten niet te ver afligt van het gedrag dat men wil voorspellen. Immers, hoe meer tijd tussen het vaststellen van de determinanten en het gedrag, hoe groter de kans dat er een verandering in de determinanten optreedt.

Hierarchy of Needs

Om inzicht te krijgen in het ontstaan van gedrag is het van belang te weten wat de factoren zijn die tot een bepaald gedrag leiden. Maslow (1943) kan worden beschouwd als grondlegger op dit gebied. Hij gelooft dat de voorziening in bepaalde behoeftes voor zowel fysieke als psychologische gezondheid noodzakelijk is. In dit kader ontwikkelde Maslow (1943) een behoeftenhiërarchie, die inmiddels is uitgegroeid tot één van de meest belangrijke motivatietheorieën, waarmee verklaard en voorspeld kan worden welke behoeften personen in bepaalde situaties zullen vervullen. Op het laagste niveau binnen deze hiërarchie vinden we de primaire, vooral fysiologische behoeften. Wanneer in deze behoeftes is voorzien zal een persoon zich richten op behoeftes op het volgende niveau: veiligheid. Maslow (1943) onderkent vijf treden in zijn behoeftehiërarchie waarbij geldt dat de behoeftes op een hoger niveau pas ontstaan, en er pas gedrag op gaat treden om in die behoeftes te voorzien, als de behoeftes op de lagere niveaus zijn vervuld. De behoeftes op het middelste niveau hebben te maken met liefde en genegenheid. Het vierde niveau van behoeftes bestaat uit zelfrespect en het verkrijgen van respect van anderen. Wanneer ook aan deze behoeftes wordt voldaan zal iemand zich bezighouden met behoeftes op het hoogste niveau: zelf actualisatie en zelfontplooiing.

Figuur 2.5: Hierarchy of Needs (Maslow, 1943)

In aanvulling op de behoeftehiërarchie van Maslow (1943) heeft Herremans (2005) een hiërarchie in behoeftes ontwikkeld die speciaal gericht is op werk. In dit model worden vier behoefteniveaus onderscheiden. Op het laagste niveau (function) moet de functie die iemand bekleedt aansluiten op zijn kennis, ervaring en ambitie. Er moet dus een balans zijn tussen de kwaliteiten van een persoon en de kwaliteiten die nodig zijn om de functie te vervullen. Wanneer hier aan wordt voldaan, zullen de behoeften zich verplaatsen naar het tweede niveau: de behoefte aan gunstige primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden. Hierbij gaat het om het onder andere om het salaris en andere

arbeidsomstandigheden. Wanneer ook over deze materiële zaken tevredenheid bestaat zullen de wensen zich aanpassen. Op het derde niveau richten de behoeften zich op *outer directed factors*. Dit zijn factoren die te maken hebben met zaken als status binnen de sociale omgeving van de werknemer. Hier vallen zowel interne factoren onder (werksfeer, waardering) en externe factoren (uitstraling naar de buitenwereld). Op het hoogste niveau in de hiërarchie bevinden zich de *inner directed* factoren. Deze behoeftes zijn vergelijkbaar met de behoeftes op het hoogste niveau van Maslow (1943) en hebben te maken met zelfontwikkeling en het realiseren van een prettig leven. Dit hoogste niveau is met name van toepassing op de hoger opgeleide beroepsbevolking. Zij stellen voorsnog meer belang bij de inhoud van het werk, persoonlijke ontwikkeling en zingeving. Ook in dit model geldt dat er eerst in behoeftes op de lagere niveaus moet worden voorzien voordat de behoeftes op de hogere niveaus aan de orde komen.

Sociale invloeden

Een persoon heeft gedurende zijn leven te maken met sociale relaties en groepen waarvan hij deel uitmaakt. Dit leidt ertoe dat beslissingen en gedragingen niet uitsluitend ontstaan op basis van de opvattingen van een persoon zelf, maar ook worden beïnvloed door opvattingen vanuit de omgeving. Door het bestuderen van een persoon in zijn sociale omgeving kan er meer inzicht verkregen worden in het individuele gedrag. Lewin (1935) beschrijft in zijn veldtheorie al hoe een individu functioneert in een veld waarin krachten werkzaam zijn die gelijktijdig, maar met verschillende sterkten en vanuit verschillende richtingen op de individu inwerken. Sommige van deze krachten zijn uit de persoon zelf afkomstig, andere komen vanuit de sociale omgeving. Hieruit kan worden geconcludeerd dat gedrag en keuzes in grote mate beïnvloed worden door de opvattingen in de sociale omgeving van een persoon. Deze opvatting is terug te vinden in de sociale vergelijkingstheorie van Festinger (1954). Volgens deze theorie gaan de opvattingen van personen meer op elkaar lijken wanneer er sprake is van groepsnormen (expliciete en impliciete afspraken over wat acceptabel is qua gedrag en attitudes). Twee factoren zijn van belang bij het ontstaan van deze normen. De eerste factor is de wens de eigen ideeën en opvattingen te vergelijken met die van anderen. Door deze vergelijking kunnen onzekerheden worden verminderd door het vaststellen van een min of meer objectieve standaard. De tweede factor heeft te maken met de wens tot instandhouding van de groep. Wanneer men geen belang heeft tot een gezamenlijk functioneren, zal de motivatie om deel uit te maken van de groep gering zijn. In deze theorie is de naaste omgeving, groepen waartoe een persoon behoort, een belangrijke actor in het proces van attitude- en opinievorming en daarmee van invloed op het gedrag van een persoon. Ook de sociale cognitieve theorie van Bandura (1977) is gebaseerd op de invloed van de sociale omgeving op het gedrag van een individu. Volgens de SCT

wordt gedrag in verregaande mate bepaald door verwachtingen die men van het gedrag heeft. Hierbij gaat het om verwachtingen met betrekking tot de consequenties van gebeurtenissen in de sociale en fysieke omgeving *zonder* dat er sprake is van persoonlijke actie, verwachtingen wanneer er *wel* sprake is van persoonlijke actie en de verwachting over de mogelijkheid tot uitvoeren van het gedrag. Bandura (1977) benadrukt het dynamische karakter van gedrag en onderstreept dat het gedrag het gevolg is van continue interactie tussen *omgeving, de persoon en het gedrag van de persoon*. De persoon kan zowel onder invloed staan van de omgeving, als de omgeving beïnvloeden. Een ander belangrijk gegeven in deze theorie is dat Bandura (1977) er vanuit gaat dat de mens, gezien het sociale karakter, tevens kan leren van gedrag van personen in de omgeving en op basis daarvan al dan niet tot de conclusie kan komen ook dergelijk gedrag uit te voeren. Ook hier speelt omgeving dus een grote rol bij de totstandkoming van individueel gedrag.

Bovenstaande modellen leren dat de gedragsintentie, en daarmee het gedrag, in grote mate wordt beïnvloed door van de attitudes. Deze attitudes worden op hun beurt weer beïnvloedt door gedragsdeterminanten. Door het achterhalen van deze determinanten kan meer inzicht worden verkregen in de drijvende factoren achter bepaalde gedragingen, in het geval van deze studie het migratiegedrag. Attitudes en gedrag worden tevens gestuurd door verwachtingen die er bestaan ten aanzien van het gedrag en het gedrag van de sociale omgeving waarin een persoon zich bevind. Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de factoren die van invloed zijn op het migratieproces is het van belang dat er rekening wordt gehouden met deze verwachtingen en de beïnvloeding vanuit de sociale omgeving.

2.5 Imago

Uit de verkenning van de literatuur is al gebleken dat het imago van een vestigingslocatie van invloed is op de migratiebeslissing. In deze paragraaf zal allereerst worden ingegaan op de rol die imago speelt in de organisationele communicatie (2.5.1), waarna in subparagraaf 2.5.2 het begrip corporate image verder zal worden uitgediept. In subparagraaf 2.5.3 zal de vertaalslag worden gemaakt van imago in een organisationele context, naar imago in een regionale context.

2.5.1 Communicatie en imago

Communicatie is voor organisaties van groot belang bij het behalen van organisationele doelstellingen. Nijhof (1995) definieert zogenoemde corporate communicatie als: *Het managementinstrument dat een bijdrage levert aan het realiseren van organisatiedoelstellingen en omvat het geheel aan strategische en geïntegreerde*

communicatie over de organisatie, haar beleid en haar goederen en/of diensten, waarmee de organisatie een sterk imago wil vestigen bij voor haar voortbestaan functionele publieksgroepen. Centraal in de corporate communicatie staat het creëren van een positief organisatie-imago bij het algemene publiek. Er lijkt in het bedrijfsleven steeds meer aandacht uit te gaan naar het creëren van een goed imago, met name omdat er een positieve relatie aanwezig lijkt te zijn tussen het imago en bepaalde organisatiedoelen (Fombrun, 1990; Dutton, Dukerich & Harquail, 1994; Van Riel & Balmer, 1997). De corporatie communicatie literatuur vindt haar oorsprong in de organisatiemarketing. Omdat in de huidige studie niet een organisatie, maar een regio het marketingobject is, moet de vraag worden gesteld in hoeverre bovenstaande van toepassing is op geografische locaties. Kottler, Haider & Rein (1993) breiden het traditionele domein uit door zich specifiek te richten op de marketing van gebieden. De kern van place marketing, zoals dit concept heet, bestaat uit vier onderdelen:

- Ontwikkelen van de juiste mix van gemeenschapskenmerken en services
- Aantrekkelijke aansporingen aanbieden aan de 'kopers'
- Op een efficiënte manier aanleveren van diensten en producten
- Het promoten van het imago en de waarden van de plek zodat 'kopers' de onderscheidende kenmerken weten.

Vooraf het laatste punt ligt zeer sterk in lijn met de corporate communicatie. Binnen de plaatsmarketing kunnen vier verschillende doelgroepen onderscheiden worden, namelijk: gasten/bezoekers, inwoners/arbeiders, bedrijven en exportmarkten (Kottler et al., 1993). Het huidige onderzoek is gericht op het aantrekken van de groep inwoners/arbeiders. Volgens de theorie van regiomarketing kan door middel van een imagocampagne waarin verschillende promotionele instrumenten worden ingezet een positief imago gecreëerd en gecommuniceerd worden, waarmee deze doelgroep kan worden aangetrokken. Instrumenten die gebruikt kunnen worden om het imago te communiceren naar de desbetreffende doelgroep zijn slogans, symbolen en de aanwezigheid op evenementen.

Hoewel place marketing in grote lijnen beschouwd kan worden als speciale vorm van marketing zijn er toch verschillen aan te wijzen tussen marketing in de commerciële sector (corporate of productmarketing) en overheidsmarketing, waar place marketing toe behoort. De verschillen hebben vooral betrekking op de wijze van besluitvorming, het al dan niet streven naar winst en de afhankelijkheid van lokale en hogere overheden. Daarbij komt dat de aard van het product bij place marketing erg verschilt van de producten die in de commerciële sector vermarkt worden. Ondanks deze verschillen lijkt, met name door de beperkte theoretische ontwikkeling van place marketing en de sterke overeenkomsten tussen de concepten, de relatielegging met de corporate- en product

marketing een logische keuze. Binnen deze vorm van marketing is er het eerder genoemde imago een centrale rol weggelegd.

2.5.2 Corporate image

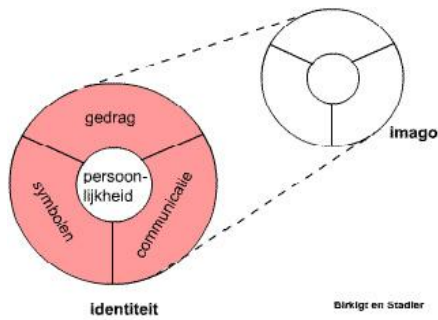
Imago is een thema dat in de wetenschap betrekkelijk veel aandacht heeft gekregen. Het concept vindt haar oorsprong in de organisationele context waar er gesproken wordt over het *corporate image*. Allereerst is het van belang de exacte betekenis van het begrip vast te stellen. In de literatuur zijn verschillende definities van corporate image in omloop (tabel 2.6).

Tabel 2.6: Definities corporate image

Definities corporate image	
Blauw (1986)	<i>Bedrijfsimago is het resultaat van alle indrukken, ervaringen, kennis, verwachtingen en gevoelens van mensen over een onderneming.</i>
Bernstein (1986)	<i>A construction of public impressions created to appeal an audience.</i>
Alvesson (1990)	<i>Organization image is a holistic and vivid impression held by an individual or particular group towards an organization and is a result of sense-making by the group and communication by the organization of a fabricated and projected picture of itself.</i>
Dutton, Dukerich & Harquail (1994)	<i>The way organization members believe others see the organization.</i>
Dowling (2001)	<i>An image is a set of meanings by which an object is known and through which people describe, remember and relate to it. That is, it is the net result of the interaction of a person's beliefs, ideas, feelings and impressions about an object.</i>

Uit de definities wordt duidelijk dat het corporate image slaat op het beeld van een organisatie, dat aanwezig is bij het externe publiek. Imago heeft een sterke samenhang met identiteit. Identiteit kan worden beschouwd als het zelfbeeld van een organisatie en heeft dus, in tegenstelling tot imago, betrekking op het beeld dat er intern bij organisatieleden bestaat. Dutton en Dukerich (1994) beschrijven corporate identity als datgene wat organisatieleden centraal, standhoudend en onderscheidend vinden aan hun organisatie. Het imago van een organisatie is volgens Birkigt en Stadler (1986) een afspiegeling van de organisatie identiteit op het externe publiek (figuur 2.6) en kan doormiddel van drie instrumenten (gedrag, communicatie en symbolen) worden aangepast.

Figuur 2.6: Samenhang identiteit en imago (Birkigt en Stadler, 1986)

Toch is de perceptie van het externe publiek niet per definitie hetzelfde als die van de organisatieleden. De perceptie van het externe publiek wordt mede gevormd door factoren die geen deel uitmaken van de beeldvorming die intern plaatsvindt. Bovendien blijkt uit de definities dat het imago door de organisatie gemanipuleerd kan worden om een voor het zo publiek aantrekkelijk mogelijk beeld van de organisatie te creëren. Dit is iets waar veel organisaties doormiddel van reclame- en imagocampagnes gebruik van maken. Het beeld dat een organisatie uitstraalt hoeft dus niet per se in overeenstemming te zijn met de werkelijke identiteit van een organisatie. Nijhof (1995) beargumenteert dat een corporate image is opgebouwd uit een cognitieve component en een affectieve component: *corporate image = naamsbekendheid + reputatie*. Zowel de naamsbekendheid als de beoordeling zijn hierbij erg belangrijk: wanneer een organisatie wel bekend is bij velen maar geen vertrouwen geniet, kan niet gesteld worden dat er sprake is van een sterk imago. Omgekeerd kan dit ook niet gezegd worden wanneer een bedrijf veel vertrouwen geniet van een relatief kleine groep. Zowel in de literatuur als in de praktijk is er grote overeenstemming over het belang van een positief imago, omdat dit kan leiden tot een competitief voordeel ten opzichte van de concurrentie (Fombrun, 1990; Van Riel, 1996; Van Riel & Balmer, 1997). Een goed imago helpt een organisatie bij het aantrekken van personen die noodzakelijk zijn voor haar succes: analisten, investeerders, klanten, partners en medewerkers (Chajet, 1989). Het imago is dus op verschillende vlakken van invloed op de prestaties van een organisatie. Volgens Bernstein (1986) beïnvloedt het imago affectieve attitudes die op hun beurt gedrag beïnvloeden. Dit kan betrekking hebben op het gedrag van klanten, maar ook andere groepen als personeel en leveranciers. Een positief imago kan tevens leiden tot een hogere mate van betrokkenheid van personeel (Dutton, Dukerich & Harquail, 1997), het kan transactiekosten verminderen en verhoogt het consumentenvertrouwen en loyaliteit (Dowling, 2001). Het is dus voor elk bedrijf van essentieel belang om rekening te houden met haar imago, omdat het de basis vormt voor het gezag, succes en continuïteit van de onderneming (Blauw, 1994).

2.5.3 Imago in regionale context

Na het bestuderen van imago in de organisationele context blijft de vraag bestaan of het concept ook op regionaal niveau van toepassing is. De term imago kan volgens Knecht (in Van Riel, 1996) betrekking hebben op verschillende objecten, te weten: product-, klasse-, bedrijfs-, branche-, winkel-, land- en gebruikersimago. Dit onderscheidt maakt duidelijk dat imago gekoppeld kan zijn aan uiteenlopende objecten. Het imago van een land is best vergelijkbaar met dat van een regio: in beide gevallen gaat het om een afgeschermd gebied die op basis van gelijke kenmerken kan worden beoordeeld. Terugkijkend naar Kottler et al. (1993), die stelt dat corporate marketing vergelijkbaar is met place marketing, kan worden aangenomen dat de begrippen corporate image en place image, die de kern vormen van respectievelijk corporate communicatie en place marketing, ook op een gelijke wijze vergelijkbaar zijn met elkaar. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het concept imago ook van toepassing gebieden en daarmee dus ook op regio's. Dit wordt door Buursink (1991) onderschreven. Volgens de auteur wordt er wanneer er over regionale identiteit gesproken wordt in feite vaak het regionale imago bedoeld: de bekendheid van de regio bij potentiële gebruikers van buiten de regio. Volgens Buursink (1991) spelen de elementen *ligging, ouderdom, uiterlijk, grootte* en *stedelijke attributen* hierbij een grote rol. Bij al deze identiteitsbepalers geldt dat ze bijdragen aan de naamsbekendheid, en dus ook aan het imago. Identiteit, naamsbekendheid en imago van plaatsen liggen direct in elkaars verlengde (Buursink, 1991), waarbij wel moet worden onthouden dat een plaats in de regel niet één, maar een aantal imago's heeft, welke per doelgroep kan verschillen (Van Den Berg, Van Der Meer & Otgaar, 1999).

De afgelopen decennia zijn er vanuit verschillende belangengroepen onderzoeken uitgevoerd naar het imago van Twente of steden binnen de regio. Deze onderzoeken vormen een goede basis voor het identificeren van de attributen waaruit het imago van Twente is opgebouwd. Enschede, de grootste stad in Twente, heeft centraal gestaan in het onderzoek van Broekhuizen (2005) naar het imago van de stad. Uit de studie blijkt dat het stedelijk imago van Enschede is opgebouwd uit de stadsuitstraling, de stadssfeer, het straatbeeld, de netheid en de stadsdynamiek. Een interessante bevinding van Broekhuizen (2005) is dat men in de beslissing om een stad te verlaten steeds minder factoren afweegt, maar steeds vaker gesimplificeerde keuzes maakt op basis van imago. Hieruit blijkt hoe groot het belang van een positief imago is voor een stad. Volgens Wentink (2006) beschikken Twentenaren over een zeer sterk zelfbewustzijn: ze zijn trots op hun regio, er heerst een sterk 'wij-gevoel' waarbij de regio een zeer grote rol speelt in het dagelijks leven van de inwoners. Bij personen buiten Twente is dit bewustzijn echter slecht te noemen. Het imago van Twente blijft sterk achter bij de identiteit. Ook heeft Twente als regio ook te kampen met een stereotyperingsprobleem. Vaak wordt de regio

slechts als groen, rustig en veilig gezien, maar onder andere het Twentse accent draagt eraan bij dat de regio tevens als 'kneuterig' en 'achtergebleven gebied in Nederland' wordt ervaren. Heinsmann (2006) heeft in het kader van citymarketing de identiteit en het imago van de Achterhoek onderzocht. Hierbij heeft ze een set van attributen geïdentificeerd die tezamen een volledig beeld van het regio-imago geven. Deze attributen zijn onderverdeeld in economische, sociale en fysieke attributen. Omdat de achterhoek net als Twente een perifere regio is, zullen deze attributen ook van toepassing zijn in het onderzoek naar het imago van Twente. Net als Heinsmann (2006) heeft Amelink (2003) zich ook bezig gehouden met regiomarketing. Op basis van empirisch onderzoek heeft de auteur een methode opgesteld voor het meten van regio-imago. De methode kan gebruikt worden om het imago van gebieden als vestigingsfactor voor bedrijven vast te stellen, maar is ook voor het huidige onderzoek interessant als aanknopingspunt voor het imago van Twente.

Een goed imago kan voor organisaties leiden tot grote voordelen op onder andere het gebied van verkoop of personeelsmanagement en kan zelfs bijdragen aan het vergroten van de omzet en de winst. Het begrip imago beperkt zich echter niet tot het organisationele domein. Ook in andere contexten speelt imago een rol en beïnvloedt het gedrag. Voor regio's en andere geografische gebieden is het imago van belang voor het aantrekken van toeristen, inwoners en arbeidskrachten. Vooral nu de verhuisbeslissing steeds vaker gemaakt wordt op basis van gesimplificeerde keuzes groeit de invloed van het regionale imago. Voor Twente betekent dit dat een positief beeld van de regio bij hoogopgeleiden kan leiden tot een toename van deze groep op de Twentse arbeidsmarkt. In tabel 2.7 zijn dimensies opgenomen die van toepassing zijn op regionale imago's. In het kwantitatieve onderzoek kan onder andere aan de hand van deze dimensies worden vastgesteld hoe het imago van Twente onder hoogopgeleiden eruitziet.

2.6 Resumé literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk is er door middel van een literatuurstudie een theoretische inkadering ontstaan van het onderzoeksgebied van de huidige studie. Theorieën uit verschillende wetenschappelijke disciplines zijn aan elkaar gekoppeld en toepasbaar gemaakt op het centrale onderzoeksthema. Na bestudering van de braindrain- en migratieliteratuur zijn er determinanten vastgesteld die van invloed zijn op migratie. De achtergrondvariabelen die zijn gevonden in de arbeidsmobiliteitliteratuur vormen hier een aanvulling op. Op basis van verkenning van de place identity theorie is geconstateerd dat emotionele factoren mogelijk een rol spelen in de migratiebeslissing. Tenslotte is vastgesteld dat het imago van een vestigingslocatie van belang is in het migratieproces. De meest relevante migratiefactoren en imagodimensies die op basis van de literatuurstudie zijn vastgesteld worden weergegeven in tabel 2.7. Tabel 2.8 geeft de

achtergrondvariabelen weer die in de literatuur onderscheiden worden als factoren die bijdragen aan migratie.

Tabel 2.7: Migratiefactoren en imagodimensies uit het literatuuronderzoek

Migratiefactoren	Imagodimensies
Inkomen (Benefader & Den Boer, 2006; Portes, 1976; Chang, 1992; Hunger, 2003; VNU, 2001; De Jong, 2000)	Landschappelijke ligging (Heinsmann, 2006; Graef, 1999)
Arbeidsmogelijkheden (Benefader & Den Boer, 2006; Portes, 1976; Hunger, 2003; Timmerhuis & Vermeulen, 1993)	Strategische ligging (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Werkinhoud (Timmerhuis & Vermeulen, 1993; VNU, 2001)	Gerichtheid op Europa (Heinsmann, 2006)
Werkomstandigheden (Benefader & Den Boer, 2006; Portes, 1976; Timmerhuis & Vermeulen, 1993)	Historische achtergrond (Heinsmann, 2006)
Levensstandaard (Benefader & Den Boer, 2006; Portes, 1976)	Karakteristieke bebouwing/architectuur (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Politieke situatie (Benefader & Den Boer, 2006; Portes, 1976; Huang, 1988)	Bereikbaarheid (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Economische vooruitzichten (Benefader & Den Boer, 2006; McHugh & Morgan, 1984; Huang, 1988)	Stedelijke uitstraling (Heinsmann, 2006, Graef, 1999)
Sociale status (Portes, 1976)	Naoorlogse bouw (Heinsmann, 2006)
Onderwijs (Chang, 1992)	Verhouding stedelijk/landelijk gebied (Heinsmann, 2006)
Carrière mogelijkheden (Chang, 1992; Timmerhuis & Vermeulen, 1993; VNU, 2001)	Economische groei (Heinsmann, 2006)
Arbeidstevredenheid (Chang, 1992)	Economische positie (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Familie/huwelijk (Chang, 1992)	Aanwezigheid dienstensector (Heinsmann, 2006)
Leefomgeving (Benefader & Den Boer, 2006; De Jong, 2000)	Aanwezigheid industrie (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Maatschappijtevredenheid (De Jong, 2000)	Winkelaanbod (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Culturele omgevingsaspecten (Timmerhuis & Vermeulen, 1993; De Jong, 2000)	Toerisme/recreatie (Heinsmann, 2006)
Sociale omgevingsaspecten (Timmerhuis & Vermeulen, 1993; Huang, 1988; De Jong, 2000)	Relatieve welvaart van de regio (Heinsmann, 2006)
Familienormen (De Jong, 2000)	Volledig onderwijsaanbod (Heinsmann, 2006)
Reistijd (De Jong, 2000; Van Ommeren et al., 2000)	Evenwichtige leeftijdsopbouw (Heinsmann, 2006)
Bereikbaarheid (De Jong, 2000; Van Ommeren et al., 2000)	Leefklimaat (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Woningprijzen (Oswald, 1999)	Open/gesloten regio (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
Place identity (Krupat, 1983; Prohansky, 1983; Jorgenson, 2001; Hernandez et al., 2007)	Bruisende/dynamische leefsfeer (Heinsmann, 2006)
	Zelfbewustzijn (Heinsmann, 2006)
	Sociaal cultureel leven (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)
	Streektaal (Heinsmann, 2006)
	Veiligheid (Graef, 1999)
	Woonklimaat (Heinsmann, 2006; Amelink, 2003)

Tabel 2.8: Achtergrondvariabelen migratie

Achtergrondvariabelen
Sociale netwerken (Portes, 1976; Hunger, 2003; Van Leuvensteijn & Koning, 2000; De Jong, 2000)
Regionale trots (Chang, 1992)
Leeftijd (Timmerhuis & Vermeulen, 1993; De Jong, 2000)
Opleidingsniveau (Human capital) (Portes, 1976; Graef, 1999)
Levenssituatie (De Jong, 2000; Portes, 1976; Winderstet, 1998,)
Bezit koopwoning (Van Leuvensteijn & Koning, 2000; Oswald, 1999)

3. Vooronderzoek

Om input te genereren voor het hoofdonderzoek is er naast de literatuurstudie een kwalitatief vooronderzoek uitgevoerd. Het vooronderzoek dient twee doelen:

1. *Onderzoeken welke factoren bijdragen aan migratie onder hoogopgeleiden.*
2. *Onderzoeken uit welke dimensies het imago van Twente is opgebouwd bij hoogopgeleiden.*

Door het afnemen van interviews kunnen er een groot aantal factoren en dimensies blootgelegd worden. Op basis van de resultaten uit de interviews zullen er stellingen geformuleerd worden waarmee door middel van een vragenlijst kan worden vastgesteld welke factoren samenhangen met migratie en hoe het werkelijke imago van Twente eruit ziet. Uitsluitend de factoren en dimensies die relevant worden geacht voor het onderzoek worden opgenomen in de vragenlijst. Waar nodig zullen dimensies of factoren die sterk met elkaar overeen komen onder één noemer worden geschaard, opdat ze niet dubbel meegenomen worden in het hoofdonderzoek

3.1 Methode

3.1.1 Respondenten

De onderzoekspopulatie in de huidige studie bestaat uit hoogopgeleiden in Nederland. Hieronder vallen alle personen die in het bezit zijn van een HBO- of WO-diploma, of die momenteel een HBO- of universitaire opleiding volgen. Binnen deze populatie wordt een onderscheid aangebracht tussen studenten en werkzame professionals, omdat verwacht wordt dat tussen deze groepen mogelijk verschillen aanwezig zijn in de factoren die voor hen van invloed zijn op de migratiebeslissing. Ook wordt er een onderscheid aangebracht tussen hoogopgeleiden binnen en buiten Twente. Dit onderscheid is noodzakelijk om te kunnen bepalen welke factoren bijdragen aan het behoud van hoogopgeleiden in Twente (keepfactoren) en welke aan het aantrekken van hoogopgeleiden (pullfactoren). Deze onderverdeling leidt tot de totstandkoming van vier homogene subpopulaties:

- Studenten binnen Twente
- Studenten buiten Twente
- Professionals binnen Twente
- Professionals buiten Twente

Bij het selecteren van respondenten is voor zover mogelijk getracht de steekproef een weerspiegeling te laten zijn van de gehele doelgroep. Hiertoe is er in het selectieproces rekening gehouden met bepaalde achtergrondkenmerken van de respondenten. Voor de studenten heeft selectie plaatsgevonden op basis van geslacht,

opleidingsniveau, studierichting, studiestad en herkomst. In de groep studenten binnen Twente zijn er in de steekproef zowel personen opgenomen die opgegroeid zijn in Twente als personen die niet zijn opgegroeid in Twente. Voor de subdoelgroepen hoogopgeleide professionals bleek het moeilijker respondenten te selecteren op basis van achtergrondkenmerken, omdat deze kenmerken veelal niet van tevoren bekend waren. In de selectie van hoogopgeleiden binnen Twente is rekening gehouden met een variatie in geslacht, leeftijd en beroep. De respondenten binnen deze groep zijn geselecteerd uit het kandidatenbestand van Career Center Twente. Voor laatste doelgroep, hoogopgeleide professionals buiten Twente, is er bij het selectieproces alleen rekening gehouden met de geografische spreiding door Nederland. Omdat de doelgroep bestaat uit alle hoogopgeleide professionals buiten Twente zijn er personen benaderd uit verschillende steden in Nederland. Er is voor gekozen zowel gemeenten uit stedelijke gebieden, zoals de Randstad, als gemeenten uit perifere gebieden die vergelijkbaar zijn met Twente, zoals Limburg, hierin op te nemen. Uit de telefoongidsen van vijf grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Leeuwarden, Maastricht) zijn via een random sampling methoden respondenten geselecteerd. In de telefoongids van elk van de steden is gezocht naar personen met de naam Jansen. Uit de lijst die daaruit is ontstaan, is steeds een veelvoud van de 7^e persoon gebeld (7^e, 14^e, 21^e enz.). Wanneer degene die opnam niet voldeed aan de opleidingseis werd de desbetreffende persoon vriendelijk bedankt en werd er een volgend nummer in dezelfde stad gebeld.

3.1.2 Instrument

In het vooronderzoek is er gebruik gemaakt van gestructureerde interviews als methode voor dataverzameling. Alle interviews zijn telefonisch afgenomen. Het voordeel van deze methode is dat door het afnemen van gestructureerde interviews er zekerheid bestaat over het feit dat aan iedere respondent exact dezelfde basisvragen worden gesteld. Dit maakt dat de antwoorden een geheel vormen en het mogelijk is vergelijkingen te maken tussen de verschillende subgroepen. Door middel van doorvragen (Waarom? Wat bedoelt u precies?) kan er interactie ontstaan waardoor de kern en de achterliggende gedachtegang van een antwoord achterhaald kan worden. Omdat het vooronderzoek ten doel heeft een veelheid aan dimensies en factoren bloot te leggen is deze interactie erg belangrijk.

De methode is tevens geschikt om eerste ingevingen van respondenten te meten. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van een vragenlijst is dit minder het geval, omdat respondenten dan meer tijd ter beschikking hebben om over de desbetreffende onderwerpen na te denken. Een ander, meer praktisch voordeel van de methode is dat er telefonisch in korte tijd relatief veel personen kunnen worden benaderd. Omdat de doelgroep zich verspreid over heel Nederland bevindt, is dit een groot voordeel. Een

nadeel van het gebruik van gestructureerde interviews is dat het een tijdrovend proces blijft en dat de interviewer (onbedoeld) de antwoorden van de respondent een bepaalde richting in kan sturen door onder andere suggestieve en gesloten vraagstellingen. Vooral voor dit laatste punt is dan ook erg gewaakt.

Het interview is opgebouwd uit een aantal standaard vragen die voor elk van de subdoelgroepen zijn gespecificeerd naar hun situatie. Aangezien studenten zich in een andere situatie bevinden dan professionals was het noodzakelijk om in een aantal vraagstellingen een lichte differentiatie aan te brengen. Zo is er bijvoorbeeld bij studenten gevraagd naar de studie, waar er bij de professionals is gevraagd naar het werk. Er is naar gestreefd de interviews zo min mogelijk van elkaar te laten afwijken. In bijlage I staat het interviewschema dat is gebruikt.

3.1.3 Procedure

Gedurende een periode van twee weken zijn er op verschillende dagen telefonische interviews afgenomen. Om te voorkomen dat er een buiten proportioneel hoog aantal niet werkenden geïnterviewd zou worden, hebben alle interviews in de namiddag of avond plaatsgevonden.

3.2 Resultaten

3.2.1 Response

In totaal hebben er van de 58 benaderde personen 27 deelgenomen aan het vooronderzoek. In tabel 3.1 wordt de respons per subgroep weergegeven. Uit de doelgroep professionals buiten Twente zijn 31 personen benaderd, waarvan er 11 voldeden aan de opleidingseis. Van deze 11 personen waren er 6 bereid om deel te nemen aan het interview. De interviews namen gemiddeld 19 minuten in beslag, met een kortst durende interview van 16 minuten en het langste interview van 25 minuten.

Tabel 3.1: Respons vooronderzoek

	Aantal respondenten benaderd	Aantal respondenten geïnterviewd	Respons (%)
Studenten binnen Twente	10	8	80%
Studenten buiten Twente	10	7	70%
Professionals binnen Twente	7	6	86%
Professionals buiten Twente	31	6	19%
Totaal	58	27	47%

59% van de respondenten was van het mannelijke geslacht en 41 % van het vrouwelijke geslacht. De gemiddelde leeftijd bij de studenten lag op 22 jaar, tegenover

39 jaar bij de professionals. De details van de achtergrondkenmerken worden per subgroep weergegeven in tabel 3.2.

Tabel 3.2: Achtergrondkenmerken respondenten vooronderzoek

	Studenten binnen Twente (<i>n</i> =8)	Studenten buiten Twente (<i>n</i> =7)	Professionals binnen Twente (<i>n</i> =6)	Professionals buiten Twente (<i>n</i> =6)
Geslacht	-Man (63%) -Vrouw (38%)	-Man (57%) -Vrouw (43%)	-Man (67%) -Vrouw (33%)	-Man (50%) -Vrouw (50%)
Leeftijd	-gem. 21	-gem. 23	-gem. 37	-gem. 41
Opleidingsniveau	-HBO (25%) -WO (75%)	-HBO (29%) -WO (71%)	-HBO (83%) -WO (17%)	-HBO (50%) -WO (50%)
Studierichting / sector	-Economisch (50%) -Communicatie (25%) -Medisch (13%) -Recht (13%)	-Economisch (43%) -Technisch (29%) -Communicatie (14%) -Recht (14%)	-Management (50%) -Medisch (16%) -Communicatie (16%) -Recht (16%)	-Management (33%) -Technisch (33%) -Communicatie (17%) -Financieel (17%)
Oorspronkelijk uit Twente	-Wel (50%) -Niet (50%)	-Wel (14%) -Elders (86%)	-Wel (83%) -Niet (17%)	-Wel (0%) -Elders (100%)
Oorspronkelijk uit huidige regio	-Wel (50%) -Niet (50%)	-Wel (29%) -Niet (71%)	-Wel (83%) -Niet (17%)	-Wel (33%) -Niet (67%)

3.2.2 Migratiefactoren en imagodimensies

Tijdens het interview zijn er aan de respondenten vragen gesteld met betrekking tot de onderwerpen imago en migratie. Het voordeel van een vooronderzoek is dat er informatie verkregen wordt die specifiek geldt voor het betreffende onderzoek. Zo worden er op basis van dit vooronderzoek migratiefactoren en imagodimensies vastgesteld die bestaan bij studenten en professionals met betrekking tot Twente. In combinatie met de uit de literatuur bekende factoren en dimensies ontstaat er op deze manier een zeer volledige set met attributen die in het hoofdonderzoek verder geanalyseerd zal worden. Een nadeel van een vooronderzoek waarin interviews worden afgenomen is dat respondenten bij het beantwoorden van de vragen hun eigen woorden gebruiken. Hierdoor komt het voor dat er verschillende benamingen gegeven worden aan dimensies of factoren die inhoudelijk gelijk zijn aan elkaar. Om geen dimensies en factoren dubbel mee te nemen heeft de onderzoeker hier bepaald welke dimensies en factoren inhoudelijk in overeenstemming zijn met elkaar. Factoren en dimensies met afwijkende benamingen, maar met overeenkomstige inhoud zijn onder één noemer geschaard. Na deze kwantificering kan er een duidelijk beeld verkregen worden van het imago en de migratiefactoren. In tabel 3.3 worden de imagodimensies en migratiefactoren weergegeven.

Tabel 3.3: Imagodimensies en migratiefactoren (n=27)

#	Imagodimensies		Migratiefactoren	
1	Boerengebied	67%	Baaninhoud	82%
2	Afgelegen	52%	Vrienden	63%
3	Universiteit	52%	Familie	48%
4	Omgeving	44%	Levendige omgeving	37%
5	Voetbal	41%	Salaris	30%
6	Weinig werkgelegenheid	37%	Omgeving	26%
7	Mentaliteit bevolking	33%	Centrale ligging	22%
8	Gemoedelijke sfeer	30%	Infrastructuur	19%
9	Weinig grote bedrijven	22%	Mentaliteit bevolking	19%
9	Gebeurt weinig/ Weinig te doen	22%	Werkgelegenheid	19%
10	Rustig	22%	Culturele mogelijkheden	15%
11	Prettig woonklimaat	19%	Afstand woning - werk	11%
12	Dialect	19%	Rust	4%
13	Saai	19%	Evenementen	4%
14	Bier/Grolsch	15%	Veiligheid	4%
15	Gezellig	11%	Sportmogelijkheden	4%
16	Achterstand	11%	Uitgaansmogelijkheden	4%
17	Enschede	11%	Goed openbaar vervoer	4%
18	Langzaam leeftempo/ Weinig dynamiek	7%	Aanwezigheid hoofdkantoren	4%
19	Veilig	7%	Opgegroeid	4%
20	Duitsland	4%	Kerkgemeenschap	4%
21	Kleinschalig	4%		
22	Weinig uitgaansgelegenheden	4%		
23	Domme mensen	4%		

3.3 Conclusies

De resultaten uit het vooronderzoek dienen als input voor het kwantitatieve hoofdonderzoek. De belangrijkste resultaten worden hier besproken. Allereerst wordt er ingegaan op het algemene beeld dat het vooronderzoek heeft opgeleverd, waarna er specifiek wordt gekeken naar de verschillen tussen de subdoelgroepen.

3.3.1 Algemene conclusies

Na kwantificering van de gegevens valt er een beeld op te maken van het imago van Twente onder hoogopgeleiden. Dit beeld wordt in grote mate bepaald door de bekende stereotypingen: veel respondenten zien Twente als een afgelegen en boeren gebied waar weinig gebeurt. Ook wordt de regio qua werkgelegenheid en arbeidsmarkt niet hoog ingeschat. Wel worden de rijke natuurlijke omgeving en de positieve en gastvrije mentaliteit van de bevolking als zodanig benoemd. Er heerst niet een overwegend positief of negatief beeld van de regio, maar het blijft neutraal. Tijdens de interviews viel

op dat veel respondenten die niet in Twente wonen moeite hadden uitspraken te doen over de regio. Bij deze respondenten was er vrij weinig bekend over Twente. Hier ligt hoogstwaarschijnlijk een zeer belangrijk punt: de regio geniet weinig bekendheid bij het externe publiek.

De resultaten met betrekking tot de migratiefactoren geven weer wat de respondenten belangrijk vinden wanneer het gaat om verhuizen of reizen voor een baan. De resultaten liggen in lijn met de resultaten uit de literatuurstudie. Baaninhoud is hierbij veruit het belangrijkste determinant: deze is door bijna alle respondenten genoemd. Ook speelt de aanwezigheid van sociale contacten in de vestigingslocatie een grote rol. Er wordt tevens veel belang gehecht aan een levendige, dynamische omgeving. Het salaris wordt door de meerderheid van de respondenten genoemd als invloedsfactor op migratie, al wordt veelal aangegeven dat deze ondergeschikt is aan andere baangerelateerde zaken, zoals autonomie en uitdaging.

3.3.2 Verschillen tussen subdoelgroepen

Tussen studenten en professionals, binnen en buiten Twente, zijn er verschillen in het beeld dat ze hebben van Twente en in de factoren die voor hen van invloed zijn op migratie. Het boeren imago van Twente komt bij elk van de groepen prominent naar voren. Opmerkelijk genoeg onderschrijven de respondenten binnen Twente dit ook. Uit de interviews wordt duidelijk dat de studenten binnen Twente de gemoedelijkheid van de regio hoog aanschrijven. Een van de studenten vertelde: *'Ik heb in drie grote studentensteden gewoond, maar Enschede is veruit de gezelligste stad met de leukste mensen!'* Meest opvallend is dat de studenten binnen Twente de regio niet zien als een afgelegen gebied. Dit heeft wellicht te maken met het feit dat deze groep regelmatig reist van en naar Twente, zodat ze een helder beeld hebben van de verbinding van de regio met de rest van Nederland. Ook valt op dat ze, in tegenstelling tot de andere doelgroepen, Twente niet als een saai gebied bestempelen waar weinig te doen is. Het imago dat er onder studenten buiten Twente bestaat, is een stuk minder positief. Ze bestempelen de regio vooral als regio waar het saai en rustig is en waar weinig gebeurt. Deze groep ziet de regio als afgelegen gebied met een laag leeftempo. In hun keuze voor een baan laat deze groep zich in grote mate leiden door de levendigheid van de vestigingslocatie. Ook de centrale ligging van de locatie vinden ze ogenschijnlijk belangrijker dan de groep uit Twente.

Voor de professionals binnen Twente bestaat het imago van de regio voornamelijk uit de bekende stereotypen die de regio bezit. Daarnaast wordt voetbal en FC Twente door deze groep vaker genoemd dan door andere groepen. Dit is opmerkelijk, omdat dit antwoorden zijn die eerder van een externe groep worden verwacht dan van een interne groep. Hieruit kan geconcludeerd worden dat deze stereotyperingen sterk ingebed zijn in

de gehele maatschappij, zelfs tot in Twente. Ook voor deze groep wijken de belangrijke migratiefactoren nauwelijks af van het algehele beeld. In overeenstemming met de professionals binnen Twente wordt de regio door de groep professionals van buiten Twente ook gezien als afgelegen en boeren gebied. Het probleem met betrekking tot de bekendheid wordt ook hier duidelijk. *'Twente? Ik zou niet weten waar dat ligt. Is dat geen gebied in Duitsland?'* Uit dit antwoord blijkt dat Twente nog veel kan doen op het gebied van bekendheid. De groep typeert Twente als gebied waar weinig gebeurt.

Tussen de verschillende groepen zijn er verschillen waarneembaar met betrekking tot het imago van Twente. De factoren die van invloed zijn op de migratiebeslissing zijn voor alle vier de groepen hoogopgeleiden overwegend gelijk. In bijlage II zijn de tabellen te vinden met de resultaten uit het vooronderzoek voor de afzonderlijke subgroepen.

3.4 Resumé vooronderzoek

Het vooronderzoek is uitgevoerd met een tweeledig doel: het vaststellen van factoren die voor hoogopgeleiden meespelen in hun besluit te migreren en het bepalen van de imagodimensies van Twente bij hoogopgeleiden. Op basis van de afgenomen interviews zijn er een aantal factoren en dimensies gevonden, waarvan de meeste relevante zijn opgenomen in tabel 3.4. In het kwantitatieve hoofdonderzoek wordt onderzocht welke van deze determinanten samenhangen met migratie.

Tabel 3.4: Migratiefactoren en imagodimensies uit het vooronderzoek

Migratiefactoren	Imagodimensies
Baaninhoud	Boerengebied
Salaris	Afgelegen
Arbeidsomstandigheden	Natuurlijke omgeving
Sociale netwerken	Weinig werkgelegenheid
Levendige omgeving	Mentaliteit bevolking
Natuurlijke omgeving	Gemoedelijke sfeer
Mentaliteit bevolking	Rustig
Werkgelegenheid	Saaï
Infrastructuur	Prettig woonklimaat
Recreatiemogelijkheden	Gezellig
Veiligheid	Langzaam leeftempo
Centrale ligging	Veilig
Afstand wonen-werk	
Culturele mogelijkheden	
Rust	

4. Hoofdonderzoek

In dit hoofdstuk wordt de methodologie achter het empirische hoofdonderzoek gerapporteerd. In dit kwantitatieve deel van de studie wordt middels een digitale vragenlijst getracht een antwoord te vinden op de in hoofdstuk 1 beschreven onderzoeksvraag:

Welke factoren spelen een rol in het braindrainproces waarmee Twente te maken heeft?

In het hoofdonderzoek zullen de gedragsdeterminanten die in het literatuuronderzoek en vooronderzoek zijn vastgesteld getoetst worden op hun relatieve invloed op de algemene migratie-intentie (deelvraag 1) en de migratie-intentie naar Twente (deelvraag 2). Tevens zal het imago van Twente onder hoogopgeleiden worden vastgesteld (deelvraag 3). In paragraaf 4.1 wordt het onderzoeksmodel gepresenteerd, waarna in paragraaf 4.2 nader wordt ingegaan op de onderzoeksmethodiek. Tenslotte zal in paragraaf 4.3 de onderzoeksprocedure worden besproken.

4.1 Modelontwikkeling

Aan de hand van de resultaten uit het literatuuronderzoek en het vooronderzoek kan een toetsbaar theoretisch referentiekader worden opgesteld waarin de bestaande theorie aan de resultaten uit het vooronderzoek wordt gekoppeld: het onderzoeksmodel. In dit onderzoeksmodel wordt (schematisch) weergegeven wat er in het kwantitatieve gedeelte van de studie onderzocht gaat worden en welke relaties er tussen variabelen verwacht worden. Voordat het model zal worden gepresenteerd zullen eerst een aantal punten worden besproken met betrekking tot de totstandkoming van het model.

4.1.1 Constructen

De migratiedeterminanten en imagodimensies die gevonden zijn in het literatuuronderzoek zijn gedestilleerd uit onderzoeken vanuit verschillende disciplines, met verschillende onderzoekssettings, doelen en methodieken. Het gevolg hiervan is dat deze items niet zonder meer overgenomen kunnen worden voor het huidige onderzoek, omdat ze geformuleerd zijn op verschillende abstractieniveaus. Ook de gedragsdeterminanten die vastgesteld zijn op basis van het vooronderzoek variëren in abstractieniveau. Door ze in te delen binnen constructen die acteren gelijkwaardig abstractieniveau, wordt het model steviger en kunnen resultaten beter met elkaar worden vergeleken. Na bestudering van de determinanten zijn onderstaande constructen opgesteld.

Economie

Uit het overgrote deel van de onderzoeken die zijn opgenomen in het literatuuronderzoek en uit de resultaten van het vooronderzoek blijkt dat economische factoren een voorname rol spelen in het migratieproces. Dit wordt bevestigd door het grote aantal determinanten die zijn gevonden met een economisch karakter. Naast baangerelateerde determinanten behoren ook andere factoren met een economische of financiële inslag tot dit construct. Hier binnen valt een onderscheid aan te brengen in een tweetal subconstructen: economische factoren die betrekkingen hebben op de *Werksituatie* en de *Woonsituatie*.

Sociaal

Sociale factoren hebben betrekking op inter-persoonlijke relaties. Dit kan zich zowel afspelen tussen twee personen als in een grotere maatschappelijke context. Zowel uit het vooronderzoek als uit het literatuuronderzoek blijkt dat er een grote rol is weggelegd voor deze sociale aspecten. Dit sociale construct is opgebouwd uit de subconstructen *Netwerk*, *Bevolking* en *Maatschappij*.

Cultuur

Tot het culturele construct behoren zowel gedragsdeterminanten die betrekking hebben op cultuur in enge zin als in brede zin. Onder culturele factoren in brede zin wordt alles verstaan wat door een samenleving wordt voortgebracht: hierbij moet worden gedacht aan voor een regio kenmerkende zaken als tradities, normen en historie. Onder culturele factoren in enge zin worden kunst en kunstuitingen als literatuur, architectuur, maar ook het aanbod van theaters en musea verstaan. Dit onderscheid is op het niveau van subconstructen terug te vinden als *Historie* en *Mogelijkheden*.

Fysiek

Determinanten die gerelateerd zijn aan de uiterlijke kenmerken van een gebied vallen binnen het fysieke construct. Hierbinnen wordt een onderscheid aangebracht tussen de subconstructen *Omgevingskenmerken* en *Ligging*. Onder omgevingskenmerken vallen alle zaken die bijdragen aan de uiterlijke verschijning van een plek. Ligging heeft te maken met de geografische positie van een gebied.

Voorzieningen

Met name uit het kwalitatieve vooronderzoek is duidelijk naar voren gekomen dat de aanwezigheid van voorzieningen door de doelgroep als zeer belangrijk wordt ervaren. Hiertoe behoren zowel voorzieningen met een *Recreatieve* als een *Faciliterende* functie,

waarbij de eerstgenoemde groep betrekking heeft op ontspanningsmogelijkheden en de laatstgenoemde op het aanbod van ondersteunende overheid/welzijnsdiensten.

Emotioneel

Dit construct is gebaseerd op de place identity theorie die in het literatuuronderzoek is behandeld alsmede op de resultaten uit de interviews waaruit blijkt dat veel personen zich op een affectieve wijze verbonden voelen met hun woonomgeving. Gedragsdeterminanten die binnen dit construct vallen hebben te maken met de emotionele verbondenheid die iemand voelt met een bepaald gebied, de mate waarin iemand zich ermee kan identificeren en zich ertoe aangetrokken voelt. Subconstructen die hierbinnen vallen zijn *Verbondenheid* en *Aantrekkingskracht*.

Deze zes hierboven besproken overkoepelende constructen en de bijbehorende subconstructen worden in tabel 4.1 weergegeven.

Tabel 4.1: Ordening constructen en subconstructen

Construct	Subconstruct
Economisch	<i>Werk</i>
	<i>Wonen</i>
Sociaal	<i>Netwerk</i>
	<i>Bevolking</i>
	<i>Maatschappij</i>
Cultuur	<i>Historie</i>
	<i>Mogelijkheden</i>
Fysiek	<i>Ligging</i>
	<i>Omgevingskenmerken</i>
Voorzieningen	<i>Recreatief</i>
	<i>Facilitair</i>
Emotioneel	<i>Verbondenheid</i>
	<i>Aantrekkingskracht</i>

4.1.2 Achtergrondvariabelen

Onder de achtergrondkenmerken die op basis van de literatuurstudie zijn vastgesteld, bevinden zich voornamelijk demografische kenmerken. Omdat dit onderzoek zich bezig houdt met de bestudering van factoren die meespelen in de overweging om een bepaald gedrag uit te voeren, is het goed denkbaar dat naast demografische kenmerken ook persoonlijkheidsfactoren een rol spelen in dit proces. Hiertoe zullen de bestaande achtergrondvariabelen worden aangevuld met een aantal psychologische factoren om zo tot een volledig beeld te komen van de invloed van persoonskenmerken op de migratie-intentie.

Zekerheidsbehoefte

Personen die een grote waarde hechten aan zekerheid zullen naar verwachting minder open staan voor verandering, omdat er daarmee een aantal vaste waarden (zekerheid met betrekking tot werk, woonomgeving en sociale omgeving) in het geding komen. Personen die meer veranderingsgezind zijn en een risiconemende instelling hebben zullen waarschijnlijk een grotere mate van migratie vertonen.

Adaptievermogen

Wanneer iemand zich eenvoudig aan kan passen aan een nieuwe (sociale) omgeving zal dit leiden tot een soepeler verloop van het migratieproces. Personen met een groot adaptievermogen zullen waarschijnlijk een grotere mate van migratie vertonen dan personen met een laag adaptievermogen.

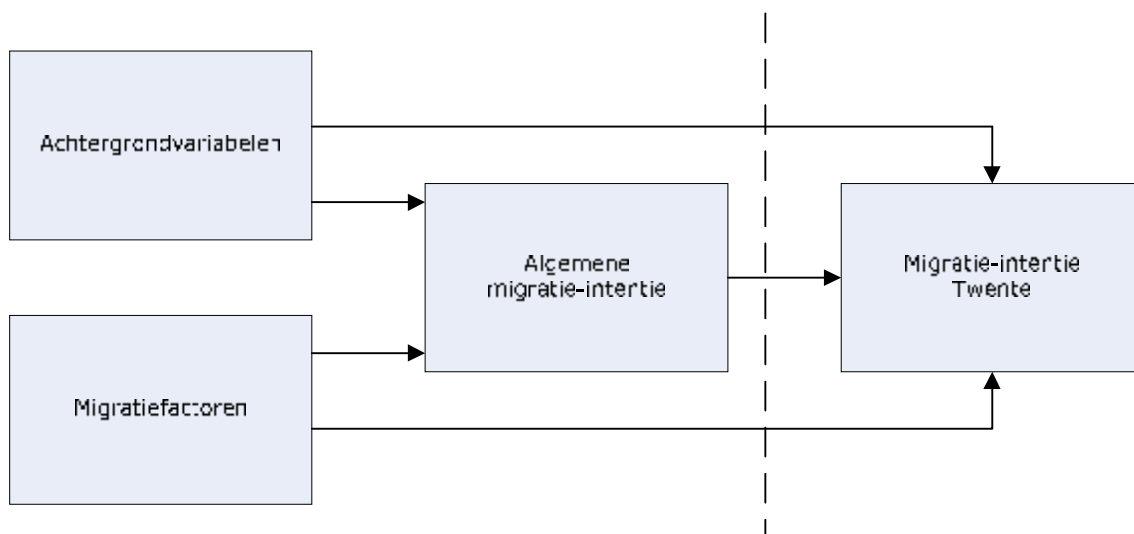
Carrièredrang

Ondanks het algehele hoge opleidingsniveau en de gunstige carrièreperspectieven van de doelgroep zal niet iedereen in dezelfde mate een werkgerelateerde carrière nastreven. Naarmate een persoon zijn carrière belangrijker vindt, zal hij er meer aan doen deze te laten slagen en zal hij hiervoor eerder bereid zijn tot migratie.

4.1.3 Het onderzoeksmodel

Het onderzoeksmodel waarin de verwachte relaties tussen de variabelen zijn verwerkt wordt weergegeven in figuur 4.1 Vanuit de literatuur is bekend dat de gedragsintentie een zuivere voorspeller is van het daadwerkelijke gedrag. Door het meten van de algemene migratie-intentie en de migratie-intentie naar Twente kunnen er dus conclusies worden getrokken over daadwerkelijk migratiegedrag en de factoren die dit beïnvloeden.

Figuur 4.1: Het onderzoeksmodel

Het onderzoeksmodel is opgebouwd uit twee delen: één deel waarin de verwachte relaties tussen de algemene migratie-intentie en factoren die daaraan bijdragen worden weergegeven en één deel waarin de relaties tussen de migratie-intentie naar Twente en de factoren die hieraan bijdragen worden weergegeven. In het model wordt deze tweedeling middels een onderbroken lijn aangegeven.

Uit het model blijkt allereerst dat er een relatie verwacht wordt tussen de achtergrondvariabelen en de algemene migratie-intentie. Er wordt vanuit gegaan dat bepaalde psychologische, persoonlijke en situationele kenmerken een relatie hebben met de algemene migratie-intentie. Van de migratie factoren wordt verwacht dat ze van invloed zijn op de algemene migratie-intentie. Naarmate de huidige situatie negatiever wordt beoordeeld (er meer pushfactoren aanwezig zijn), zal dit leiden tot een grotere migratie-intentie. Verondersteld wordt dat de pullfactoren van Twente van invloed zijn op de migratie-intentie naar Twente: naarmate Twente positiever wordt beoordeeld zal de migratie-intentie naar Twente toenemen en vice versa. Ook wordt het mogelijk geacht dat er een relatie is tussen de achtergrondvariabelen en de migratie-intentie naar Twente. Ondanks mogelijke alternatieve samenhangen beperkt het huidige onderzoek, omwille van reden in verband met tijd en complexiteit, zich tot de hierboven beschreven relaties.

4.2 Methode

Deze subparagraaf richt zich op de wijze waarop de data over het hier te onderzoeken verschijnsel zal worden verzameld. Hiertoe zal de selectie van de respondenten besproken worden, de keuze voor – en ontwikkeling van – het meetinstrument zal worden behandeld en de procedure van het onderzoek zal aan bod komen.

4.2.1 Respondenten

Binnen de onderzoekspopulatie in de huidige studie is een onderscheid aangebracht tussen studenten en professionals, binnen en buiten Twente. Zoals reeds besproken in paragraaf 3.1 resulteert dit in vier homogene subpopulaties: *Studenten binnen Twente*, *Studenten buiten Twente*, *Professionals binnen Twente* en *Professionals buiten Twente*. De enige eis die wordt gesteld aan de respondenten in de steekproef is dat ze in het bezit zijn van een HBO ofwel een WO diploma (professionals) of dat ze momenteel een HBO studie of WO studie volgen.

Via de database van Career Center Twente zijn er 1623 professionals benaderd, waarvan 1145 woonachtig in Twente en 478 buiten Twente. Via Banenrijk Limburg zijn er 1258 professionals aangeschreven, allen woonachtig buiten Twente. Tenslotte zijn er via

de in Career Center Twente deelnemende bedrijven nog eens 95 professionals uit Twente aangeschreven en 17 van buiten Twente.

De vragenlijst is verspreid onder 453 studenten aan de Universiteit Twente en 412 studenten aan de Saxion Hogeschool te Enschede. Selectie van deze respondenten heeft plaatsgevonden op basis van opleiding, zodat er studenten vanuit verschillende disciplines in de steekproef zijn opgenomen. In totaal zijn er 931 studenten buiten Twente benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Om een spreiding van de respondenten door Nederland te waarborgen zijn er studenten aan de Rijksuniversiteit Groningen (98), Universiteit van Amsterdam (356), Universiteit Utrecht (396), Erasmus Universiteit Rotterdam (36) en de Universiteit van Tilburg aangeschreven (143). Ook in dit geval is ervoor zorg gedragen dat er studenten uit verschillende disciplines in de steekproef zijn opgenomen.

Tabel 4.2: Verdeling respondenten over subpopulaties

Subpopulatie	Steekproefgrootte
Hoogopgeleide professionals binnen Twente	1250
Hoogopgeleide professionals buiten Twente	1743
Studenten binnen Twente	865
Studenten buiten Twente	931
Totaal	4789

4.2.2 Instrument

In het hoofdonderzoek wordt voor de dataverzameling gebruik gemaakt van een digitale vragenlijst. Het grote voordeel van het gebruik van dit kwantitatieve instrument is dat het bereik ervan erg groot is. Behalve dat hierdoor tot een breed overzicht en algemeen geldende (extern geldige) uitspraken kan worden gekomen, geeft het grote aantal onderzoekseenheden die via deze methode kunnen worden benaderd de mogelijkheid statistische samenhangen te berekenen. De resultaten die uit deze analyses voortkomen, geven inzicht in de verhouding tussen de verschillende determinanten en de mate waarin ze een voorspellende waarde hebben op de gedragsintentie.

4.2.3 Constructie van de vragenlijst

In de vragenlijst is gebruik gemaakt van vooronderstellingen om de attitudes van personen te meten ten aanzien van de determinanten. In bijlage III is een overzicht te vinden van alle stellingen die in de vragenlijst zijn opgenomen. De stellingen zijn ingedeeld per item, subconstruct en construct. Om een beeld te krijgen van de manier waarop de gedragsdeterminanten zijn gemeten is in tabel 4.3 voor determinanten uit elke van de constructen een voorbeeldstelling weergegeven.

Tabel 4.3: Voorbeeldstellingen per gedragsdeterminant

Construct	Voorbeeldstelling
Economie	In mijn regio bevinden zich veel aantrekkelijke werkgevers.
Sociaal	De bevolking in mijn regio geeft je snel het gevoel dat je erbij hoort.
Cultuur	In mijn regio bestaan nog veel tradities.
Fysiek	De regio waarin ik woon ligt centraal ten opzichte van de rest van Nederland.
Voorzieningen	Ik kan bij mij in de regio leuk uitgaan.
Emotioneel	Ik draag de regio waarin ik woon een warm hart toe.

Bij de constructie van de vragenlijst is gebruik gemaakt van de resultaten uit het literatuuronderzoek en het vooronderzoek. De determinanten die in de onderzoeken zijn gevonden zijn in een eerder stadium gegroepeerd binnen de nieuwe constructen. Voor elk van de determinanten zijn één of meerdere stellingen geconstrueerd om ze meetbaar te maken. Om de interne validiteit te vergroten en de gedragsdeterminanten optimaal te meten was het in een aantal gevallen wenselijk meerdere stellingen bij één item te construeren. Een gedeelte van de stellingen is door de onderzoeker zelf geformuleerd en een gedeelte is gebaseerd op de onderzoeken van Amelink (2003) en Heinsmann (2006).

Afhankelijke variabelen

Aan de hand van de data die zijn verkregen middels de digitale vragenlijst, is onderzocht wat de invloed is van de verschillende gedragsdeterminanten op de migratie-intentie van hoogopgeleiden. Hiertoe zijn zowel onafhankelijke variabelen (achtergrondvariabelen en gedragsdeterminanten) als afhankelijke variabelen (migratie-intentie algemeen en migratie-intentie Twente) gemeten. Zoals in figuur 4.1 te zien is, zijn er twee afhankelijke variabelen opgenomen in het onderzoeksmodel. De afhankelijke variabele migratie-intentie algemeen meet de intentie die een persoon heeft om zijn huidige woonplaats te verlaten. Deze variabele wordt gemeten door middel van een drietal stellingen:

In hoeverre bent u bereid in de toekomst te verhuizen naar een andere regio?

In hoeverre zou u het aantrekkelijk vinden te verhuizen naar een andere regio?

Hoe groot schat u de kans dat u binnen nu en 5 jaar verhuist naar een andere regio?

Voor elk van de stellingen kan de respondent op een semantische schaal aangegeven in hoeverre hij hier respectievelijk toe bereid is, het aantrekkelijk vindt en het kansrijk acht. Om de validiteit van het onderzoek te waarborgen zijn er bij het meten van de migratie-intentie naar Twente dezelfde stellingen gebruikt als bij het meten van de migratie-intentie algemeen. De enige wijziging die in de stellingen is aangebracht is het vervangen van 'een andere regio' in 'Twente'.

Opbouw van de vragenlijst

De vragenlijst die verspreid is onder de respondenten is opgebouwd uit negen delen. De inhoud van elk van deze delen zal hieronder kort worden besproken.

In het eerste deel (vraag 1 t/m 7) zijn algemene vragen opgenomen om informatie over de persoonlijke en situationele kenmerken van de respondent te achterhalen. Vraag 7 ('*Wat is het niveau van uw hoogst afgeronde opleiding?*') is als controlevraag in de vragenlijst opgenomen in verband met de opleidingseis die aan de respondenten wordt gesteld.

Het tweede deel van de vragenlijst (vraag 8 en 9) bestaat uit de gedragsdeterminanten die naar voren zijn gekomen uit het literatuuronderzoek en vooronderzoek als beïnvloeders van migratie. De respondent wordt gevraagd voor elk van deze items op een 5-punts Likertschaal, lopend van 'helemaal niet belangrijk' tot 'heel belangrijk' aan te geven in hoeverre hij ze belangrijk vindt in de overweging te verhuizen. Om de kans op een halo-effect te verkleinen zijn de items niet gegroepeerd per construct, maar in een willekeurige volgorde weergegeven. In dit deel van de vragenlijst wordt het gepercipieerde belang van de afzonderlijke determinanten gemeten.

In deel drie van de vragenlijst (vraag 10 t/m 13) zijn wederom algemene vragen opgenomen waarmee meer informatie verkregen wordt over de situatie waar de respondent zich in bevind. Er is voor gekozen deze vragen niet te verbinden aan de vragen in deel één, maar ze in een gescheiden deel weer te geven. Hierdoor komt er meer variatie en afwisseling in de vragenlijst en zal de respondent het invullen van de lijst minder snel als eentonig ervaren.

Het vierde deel van de lijst (vraag 14 t/m 19) bestaat uit 55 stellingen (één of meer stellingen per determinant) waarmee de attitude van de respondent over de aanwezigheid van de factoren in zijn huidige woonomgeving (pushfactoren) wordt gemeten. De stellingen zijn zo geformuleerd dat de respondent duidelijk kan aangeven wat zijn opvatting is over datgene wat in de stelling wordt benoemd. Wederom is voor het vaststellen van de scores gebruik gemaakt van een 5-punts Likert schaal. Om voorgaande te verduidelijken volgt er een voorbeeldstelling die is gebruikt bij voor meten van het item *gemeenschapszin*:

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutrale Noch mee eens/ noch mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
De onderlinge betrokkenheid tussen mensen bij mij in de regio is erg hoog	—	—	┌	└	—

Met de vragen 20 t/m 22 in deel vijf wordt de afhankelijke variabele migratie-intentie algemeen gemeten en in vraag 23 wordt er gevraagd naar een totaaloordeel van de regio waarin de respondent momenteel woonachtig is.

Vraag 24 is in de vragenlijst opgenomen om personen die in Twente wonen te onderscheiden van personen die niet in Twente wonen. Respondenten die op het moment van het invullen van de vragenlijst woonachtig zijn in Twente kunnen deel zeven en acht van de vragenlijst overslaan en direct doorgaan naar het laatste deel, zodat ze niet tweemaal achtereen een beoordeling van Twente hoeven te geven. Wanneer de respondent niet woonachtig is in Twente wordt hij in het zevende deel van de lijst (vraag 36 t/m 31) gevraagd doormiddel van 55 stellingen aan te geven wat zijn attitude is ten opzichte van de aanwezigheid van de determinanten in de regio Twente. De stellingen zijn voor zover mogelijk gelijk gebleven aan de stellingen in deel vier; de enige aanpassing die is gedaan is de vervanging van 'mijn regio' voor 'Twente'.

De onderlinge betrokkenheid tussen mensen in Twente is erg hoog	Helemaal mee eens	Mee eens	Waar het niet mee eens/niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
	-	-	┌	└	-

Deel acht van de vragenlijst is vergelijkbaar met deel vijf waar de afhankelijke variabele migratie-intentie algemeen is gemeten. Met vergelijkbare stellingen wordt in deel acht de migratie-intentie van respondenten naar Twente gemeten.

In het laatste deel van de vragenlijst zijn twaalf stellingen opgenomen waarmee de psychologische achtergrondkenmerken van de respondent worden gemeten. De stellingen zijn hier niet gegroepeerd, maar in willekeurige volgorde geplaatst ter voorkoming van het halo-effect. Gezien de lengte van de gehele vragenlijst is ervoor gekozen deze vragen niet bij deel één, maar ze aan het eind van de lijst plaatsen. Hierdoor zal de respondent bij het beantwoorden van de stellingen over de gedragsdeterminanten, waarin veel herhaling terugkomt, minder *wear out* ervaren waardoor deze serieuzer zullen worden behandeld.

4.2.4 Pretest van de vragenlijst

Met de voorlaatste versie van de digitale vragenlijst is een pretest uitgevoerd om eventuele onduidelijkheden en onvolkomenheden eruit te filteren en om het gebruikersgemak van de vragenlijst te vergroten. Een zevental studenten en een tweetal professionals is gevraagd om in nabijheid van de auteur de vragenlijst in te vullen waarbij ze hardop denkend te werk zijn gegaan. Deze methode is bij uitstek geschikt om een conceptversie van een vragenlijst te testen op mogelijke fouten en verbeterpunten (Babbie, 2004). Op grond van deze sessies zijn de probleempunten en verbeterpunten met de proefpersonen besproken en zijn er waar nodig en waar mogelijk aanpassingen gemaakt. De wijzingen die naar aanleiding van de pretest in de voorlaatste versie van de vragenlijst zijn aangebracht worden opgesomd in tabel 4.4. De verstuurde vragenlijst is te vinden in bijlage V.

Tabel 4.4: Aanpassingen in de vragenlijst naar aanleiding van de pretest

Situatie voor pretest	Probleem	Situatie na pretest
De instructies en vraagstellingen worden gecentreerd weergegeven.	Door de gecentreerde weergave is de tekst minder makkelijk leesbaar.	Zowel de instructies als de vraagstellingen zijn links uitgelijnd.
In de instructies en stellingen worden de termen regio/gebied/(woon)omgeving door elkaar gebruikt.	Hierdoor treed verwarring op bij de respondenten over eventueel verschillende betekenissen van de termen	De termen 'gebied' en '(woon)omgeving' zijn vervangen door de term 'regio'.
De determinanten (gepercipieerd belang) staan op vier verschillende pagina's.	Hierdoor lijkt en wordt de vragenlijst langer, o.a. omdat ook steeds instructies opnieuw worden gelezen.	De determinanten plaatsen op 2 pagina's (deel 2 van de vragenlijst).
Instructies bij deel zeven (Twente) te beknopt en niet voldoende helder.	Respondent is helemaal zeker wat er van hem verwacht wordt.	Instructies verduidelijkt: met name dat het gaat om het beeld dat de respondent heeft.
Twee antwoordmogelijkheden bij vraag 6: 'Student' of 'Werkzaam'.	Vraagstelling over studie/werksituatie onduidelijk (i.v.m. bijbaan studenten).	Antwoordmogelijkheden uitgebreid met 'studerend waarnaast bijbaan' en 'werkzaam waarnaast studie'.
Bij vraag 2, 5, 20, 24, 36 en 40 alleen antwoordmogelijkheid d.m.v. dropdown boxes.	Bij dropdown boxes verandert het antwoord wanneer er naar beneden wordt gescrold.	Dropdown boxes vervangen voor radiobuttons en check boxes.
Bij deel 4 en deel zeven staan de instructies 3 maal op een pagina (bij elke vraag opnieuw).	Onduidelijkheid/tijdverspilling door steeds opnieuw lezen van dezelfde instructies.	De instructies staan alleen bovenaan de pagina weergegeven.
Vijf antwoordmogelijkheden bij vraag 29 (Wat is u connectie met Twente?)	Niet alle mogelijke antwoorden worden weergegeven bij vraag 29.	Antwoordmogelijkheden bij vraag 29 zijn uitgebreid naar 8 en de optie zelf een antwoord toe te voegen in aangebracht.

4.3 Procedure

In de periode tussen 25 en 29 februari 2008 is de vragenlijst gedistribueerd onder de respondenten in de steekproef. De potentiële respondenten zijn allen direct benaderd op hun privé e-mailadres, met uitzondering van de personen die werkzaam zijn bij de in Career Center Twente deelnemende organisaties. Deze personen zijn via de tussenpersoon van de desbetreffende organisatie gecontacteerd. Alle respondenten hebben via email de link naar de digitale vragenlijst ontvangen, begeleid door een informerende tekst over de achtergrond en doelstellingen van de vragenlijst (bijlage IV). Het verzoek om medewerking is geplaatst uit naam van Career Center Twente, gezien het feit dat zij de opdrachtgever is voor het onderzoek.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten uit het empirische onderzoek worden besproken. Allereerst wordt er in paragraaf 5.1 ingegaan op de kenmerken van de respondenten, waarna in paragraaf 5.2 de betrouwbaarheid van de (sub)constructen aan de orde komt. De beschrijvende resultaten komen in paragraaf 5.3 aan bod, waarbij ook het imago en het belang van de migratiefactoren wordt behandeld. Tenslotte worden in paragraaf 5.4 de resultaten van de analyses naar de samenhang tussen de gedragsdeterminanten en de migratie-intentie besproken.

5.1 Respons

In totaal zijn er 4789 respondenten benaderd, waarvan er 1204 de vragenlijst volledig hebben ingevuld. Dit komt neer op een respons van 25%. In deze groep bevinden zich 64 personen die niet aan de opleidingseis voldoen (HBO of hoger). Verwijdering van deze respondenten resulteert in een uiteindelijke dataset met 1140 respondenten, die samen 24% van de steekproef vormen.

54% van de respondenten behoort tot het mannelijke geslacht en 45% tot het vrouwelijke geslacht. De gemiddelde leeftijd bedraagt 33,6 jaar (SD=11,11) met een jongste respondent van 19 en de oudste van 71 jaar. Van de 1140 respondenten is 41% (n=475) woonachtig in Twente en 58% (n=665) woonachtig buiten Twente. 31% (n=358) van de respondenten is student, tegenover 68% (n=782) werkzame professionals. In tabel 5.1 worden de belangrijkste kenmerken van de respondenten in de vier afzonderlijke subdoelgroepen weergegeven.

Tabel 5.1: Kenmerken subdoelgroepen

	Studenten binnen Twente (n=142)	Studenten buiten Twente (n=216)	Professionals binnen Twente (n=333)	Professionals buiten Twente (n=449)
Leeftijd	Gem. 23,3 SD 3,9	Gem. 24,1 SD 6,3	Gem. 37,1 SD 9,9	Gem. 38,1 SD 10,1
Geslacht	56% Man (n=79) 44% Vrouw (n=63)	36% Man (n=78) 64% Vrouw (n=173)	58% Man (n=194) 42% Vrouw (n=139)	60% Man (n=269) 40% Vrouw (n=180)
Opleiding	35% HBO (n=49) 67% WO (n=93)	15% HBO (n=32) 85% WO (n=184)	49% HBO (n=163) 51% WO (n=170)	44% HBO (n=198) 56% WO (n=251)

Herkomst respondenten

Om de verdeling van de respondenten over Nederland na te gaan, is er in de vragenlijst gevraagd naar de provincie waarin men woonachtig is. De resultaten hiervan zijn in tabel 5.2 te zien. Wat opvalt, is dat de provincies Overijssel en Limburg

oververtegenwoordigd zijn in de steekproef en dat onder andere Drenthe, Flevoland en Zeeland slechts minimaal vertegenwoordigd zijn. Deze scheve verhouding heeft te maken met de mogelijkheden die er tijdens de dataverzameling voor handen waren om respondenten te benaderen. Er waren meer contactgegevens beschikbaar van personen in de provincies Overijssel en Limburg dan in andere provincies.

Tabel 5.2: Herkomst van de respondenten

Provincie	Aantal respondenten (Totaal n=1140)
Overijssel	528 (46%)
Limburg	139 (12)
Utrecht	80 (7%)
Noord-Holland	76 (7%)
Zuid-Holland	75 (7%)
Gelderland	75 (7%)
Noord-Brabant	70 (6%)
Groningen	60 (5%)
Friesland	13 (1%)
Drenthe	13 (1%)
Flevoland	7 (1%)
Zeeland	4 (1%)

5.2 Schaalconstructie en betrouwbaarheidsanalyse

In deze paragraaf komen de schaalgegevens van de verschillende onderdelen van de vragenlijst aan bod. Eerst zal worden ingegaan op de afhankelijke variabelen van dit onderzoek (de algemene migratie-intentie en de migratie-intentie naar Twente), waarna de onafhankelijke variabelen (achtergrondvariabelen en migratiefactoren) zullen worden behandeld.

5.2.1 Afhankelijke variabelen

De algemene migratie-intentie en de migratie-intentie Twente zijn de afhankelijke variabelen binnen het huidige onderzoek. Beide variabelen zijn samengesteld op basis van de scores op drie stellingen. Met behulp van de Cronbach's α is de interne consistentie van de variabelen berekend. Zowel de algemene migratie-intentie ($\alpha=0,92$) als de migratie-intentie Twente ($\alpha=0,94$) blijken over een zeer hoge betrouwbaarheid te beschikken (tabel 5.3).

Tabel 5.3: Betrouwbaarheid afhankelijke variabelen

Variabele	Cronbach's alpha	Aantal waarnemingen	Aantal stellingen
Algemene migratie-intentie	$\alpha = 0,92$	1140	3
Migratie intentie Twente	$\alpha = 0,94$	665	3

5.2.2 Onafhankelijke variabelen

De onafhankelijke variabelen kunnen worden opgedeeld in twee groepen: de achtergrondvariabelen en de migratiefactoren. Allereerst zal de betrouwbaarheid van de psychologische achtergrondvariabelen besproken worden, waarna de migratiefactoren worden behandeld. Voor de migratiefactoren zijn de analyses zowel op basis van het gepercipieerde belang als op basis van de attitudescores voor de huidige regio en voor Twente uitgevoerd.

Psychologische achtergrondvariabelen

Zekerheidsbehoefte, adaptievermogen en carrièredrang zijn de psychologische kenmerken die in de vragenlijst zijn opgenomen. Deze kenmerken zijn ieder gemeten aan de hand van vier stellingen. Voor het meten van de betrouwbaarheid van de zekerheidsbehoefte zijn twee van de vier stellingen omgeschaald, omdat deze negatief geformuleerd waren ten opzichte van de overige stellingen. Alle drie de variabelen blijken voldoende betrouwbaar (tabel 5.4).

Tabel 5.4: Betrouwbaarheid psychologische achtergrondkenmerken

Variabele	Cronbach's alpha	Aantal waarnemingen	Aantal stellingen
Zekerheidsbehoefte	$\alpha = 0,74$	1140	4
Adaptievermogen	$\alpha = 0,79$	1140	4
Carrièredrang	$\alpha = 0,80$	1140	4

Migratiefactoren

De migratiefactoren zijn zowel op constructniveau als op subconstructniveau getoetst op betrouwbaarheid. Hierbinnen is tevens het onderscheid aangehouden zoals deze ook in de vragenlijst is terug te vinden, tussen de migratiefactoren met betrekking tot het gepercipieerd belang (1), de huidige regio (2) en regio Twente (3).

Na een eerste betrouwbaarheidsanalyse blijkt dat de constructen op twee punten een Cronbach's α hebben van minder dan de noodzakelijke 0,6 (Zie bijlage VI). Dit betekent dat de interne consistentie te laag is om op basis van analyses met deze constructen betekenisvolle conclusies te trekken. Op het niveau van de subconstructen wordt zelfs op dertien punten niet aan de betrouwbaarheidseis van $\alpha > 0,6$ voldaan. Op basis van de

uitgevoerde betrouwbaarheidsanalyse en exploratieve factoranalyses zijn er binnen de (sub)constructen een aantal wijzigingen aangebracht met als doel de betrouwbaarheid op zowel subconstruct- als op constructniveau te verhogen. Naast het verwijderen van items en het plaatsen van bepaalde items onder andere subconstructen, zijn er twee nieuwe constructen ontstaan en is er één verwijderd. Het oude construct *Fysiek* is opgesplitst in twee nieuwe constructen: *Leefklimaat* en *Ligging*. De twee subconstructen waaruit het construct *Emotioneel* is opgebouwd zijn op basis van de resultaten uit de factoranalyse samengevoegd tot één construct. Een overzicht van alle aangebrachte wijzigingen is te zien in bijlage VII.

In tabel 5.5 wordt een overzicht gegeven van de betrouwbaarheid van de constructen op basis van de nieuwe indeling. In slechts één geval is er sprake van een Cronbach's α die lager is dan de gewenste 0,6. Op het niveau van de subconstructen (tabel 5.6) is driemaal sprake van Cronbach's α 's die zich onder de grens van 0,6 bevinden. Dit wil zeggen dat de interne consistentie van deze subconstructen te wensen overlaat. Omdat dit uitsluitend het geval is bij factoren met betrekking tot het gepercipieerd belang is dit acceptabel, gezien het feit dat in het onderzoek de nadruk ligt op de attitudescores voor de huidige regio en regio Twente. Bij de interpretatie van de resultaten moet hier uiteraard wel rekening mee worden gehouden.

Tabel 5.5: Betrouwbaarheid constructen

Construct	Gepercipieerd belang (a)	Huidige regio (a)	Regio Twente (a)
Economie	0,70 (n=7)	0,70 (n=8)	0,74 (n=8)
Sociaal	0,66 (n=5)	0,76 (n=6)	0,71 (n=5)
Cultuur	0,76 (n=3)	0,79 (n=4)	0,81 (n=4)
Leefklimaat	0,75 (n=6)	0,85 (n=7)	0,79 (n=7)
Ligging	0,58 (n=5)	0,80 (n=6)	0,72 (n=6)
Voorzieningen	0,64 (n=5)	0,86 (n=10)	0,87 (n=10)
Emotioneel	0,73 (n=6)	0,91 (n=9)	0,93 (n=9)

Tabel 5.6: Betrouwbaarheid subconstructen

Subconstruct	Gepercipieerd belang (α)	Huidige regio (α)	Regio Twente (α)
Economie <i>Werk</i>	0,66 (n=5)	0,89 (n=6)	0,85 (n=6)
Economie <i>Wonen</i>	0,68 (n=2)	0,79 (n=2)	0,71 (n=2)
Sociaal <i>Netwerk</i>	0,52 (n=2)	0,70 (n=3)	0,61 (n=3)
Sociaal <i>Bevolking</i>	0,79 (n=3)	0,84 (n=3)	0,76 (n=3)
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>	0,88 (n=2)	0,86 (n=3)	0,88 (n=3)
Cultuur <i>Historie</i>	*	*	*
Leefklimaat <i>Omgeving</i>	0,61 (n=4)	0,81 (n=5)	0,71 (n=5)
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>	0,78 (n=2)	0,74 (n=2)	0,85 (n=2)
Ligging	0,58 (n=5)	0,80 (n=6)	0,72 (n=6)
Voorzieningen <i>Recreatief</i>	0,66 (n=3)	0,88 (n=5)	0,89 (n=5)
Voorzieningen <i>Facilitair</i>	0,50 (n=2)	0,73 (n=5)	0,77 (n=5)
Emotioneel	0,73 (n=6)	0,91 (n=9)	0,93 (n=9)

* Van dit subconstruct is geen Cronbach's α berekend, omdat deze slecht is opgebouwd uit 1 determinant

5.3 Beschrijvende resultaten

Nu in de vorige paragraaf de betrouwbaarheid van de constructen en subconstructen is vastgesteld, zal in deze paragraaf een eerste beschrijving van de resultaten plaatsvinden.

5.3.1 Gedragsintentie

Omdat gedragsintentie in de verdere analyse een belangrijke rol speelt, wordt hier alvast ingegaan op de resultaten met betrekking tot de migratie-intentie. Zowel de algemene migratie-intentie als de migratie-intentie naar Twente zijn vastgesteld op basis van drie stellingen, waarop de respondent middels een 5 puntsschaal kon aangeven in hoeverre hij het met de stellingen eens was. In tabel 5.7 worden de scores op de algemene migratie-intentie en de migratie-intentie naar Twente weergegeven. Een score van 1 tot en met 2 is vertaald naar een negatieve migratie-intentie, een score van 2 tot 4 naar neutraal en een score tussen 4 en 5 naar een positieve migratie-intentie.

Tabel 5.7: De score op de algemene migratie-intentie en migratie-intentie Twente

	Negatief	Neutraal	Positief
Algemene migratie-intentie			
Twentenaren	35%	40%	25%
Niet-Twentenaren	27%	37%	37%
Migratie-intentie naar Twente			
Niet-Twentenaren	46%	36%	18%

Uit bovenstaande tabel valt af te lezen dat Twentenaren een aanzienlijk lagere migratie-intentie hebben dan niet-Twentenaren. Waar 35% van de Twentenaren aangeeft

een negatieve migratie-intentie te hebben (niet te willen migreren), zien we dat dit percentage bij de niet-Twentenaren op 27% ligt. Van de Twentenaren heeft 25% een positieve migratie-intentie, tegenover 37% van de personen die elders woonachtig zijn. De neutrale scores zijn ongeveer gelijk. Personen die woonachtig zijn buiten Twente, hebben een grotere positieve en een kleinere negatieve migratie-intentie en zijn dus meer geneigd tot migratie uit de regio dan personen die in Twente wonen. In de tabel is tevens te zien dat de migratie-intentie naar Twente van deze groep betrekkelijk laag is. 46% van de respondenten staat negatief tegenover verhuizen naar Twente, waar slechts 18% een positieve intentie heeft. Ondanks de relatief hogere migratiebereidheid van deze respondenten, blijkt Twente voor hen geen aantrekkelijke optie.

5.3.2 Belang van de migratiefactoren

In het eerste deel van de vragenlijst is door de respondenten aangegeven in hoeverre ze de determinanten van belang vinden in hun overweging te migreren naar een andere regio. Dit gepercipieerde belang is gemeten door middel van een Likertschaal, lopend van 1 (helemaal niet belangrijk) tot 5 (heel belangrijk), waarbij een score van 3 (noch belangrijk, noch onbelangrijk) als neutraal kan worden beschouwd. Op basis van deze scores kan worden berekend welke (sub)constructen in de beleving van de respondenten het belangrijkste of minst belangrijk zijn in de migratiebeslissing. In tabel 5.8 is te zien dat, met uitzondering van *Cultuur*, alle constructen een score hebben hoger dan 3. Dit wil zeggen dat deze factoren, zij het in verschillende mate, van belang worden geacht in de overweging te migreren. *Economie* en *Leefklimaat* zijn hierin de factoren die het belangrijkste gevonden worden. *Cultuur* wordt als minder belangrijk ervaren. Op basis van de 95% betrouwbaarheidsintervallen kan worden geconcludeerd dat alle constructen significant verschillen van 3 (neutraal) en dus allemaal een rol spelen in de migratiebeslissing.

Tabel 5.8: Gepercipieerd belang constructen (n = 1140, testwaarde = 3)

Construct	Gemiddelde	SD	Ondergrens 95% BI	Bovengrens 95% BI
Economie	3,91	0,51	3,88	3,94
Leefklimaat	3,68	0,6	3,64	3,72
Emotioneel	3,30	0,63	3,26	3,34
Voorzieningen	3,23	0,65	3,19	3,27
Sociaal	3,14	0,65	3,09	3,17
Ligging	3,09	0,61	3,05	3,12
Cultuur	2,84	0,82	2,8	2,88

Dezelfde analyse kan worden uitgevoerd op het niveau van subconstructen. Net als in de analyse op constructniveau blijkt dat *Economie Werk* en *Economie Wonen* samen met

Leefklimaat Veiligheid en *Leefklimaat Omgeving* het belangrijkste zijn in de migratiebeslissing. *Cultuur Historie* wordt minder belangrijk gevonden. Wederom zijn alle subconstructen op basis van de 95% betrouwbaarheidsintervallen als significant aan te merken.

Tabel 5.9: Gepercipieerd belang constructen (n=1140, testwaarde =3)

Subconstruct	Gemiddelde	SD	Ondergrens 95% BI	Bovengrens 95% BI
<i>Economie Werk</i>	4,03	0,54	4,00	4,07
<i>Leefklimaat Veiligheid</i>	3,79	0,79	3,75	3,84
<i>Leefklimaat Omgeving</i>	3,63	0,62	3,59	3,66
<i>Economie Wonen</i>	3,60	0,79	3,55	3,64
<i>Voorzieningen Facilitair</i>	3,36	0,84	3,32	3,41
<i>Emotioneel</i>	3,30	0,63	3,26	3,34
<i>Sociaal Bevolking</i>	3,21	0,78	3,17	3,26
<i>Voorzieningen Recreatief</i>	3,14	0,77	3,10	3,19
<i>Cultuur Mogelijkheden</i>	3,11	0,92	3,05	3,16
<i>Ligging</i>	3,09	0,61	3,05	3,12
<i>Sociaal Netwerk</i>	3,02	0,89	2,96	3,07
<i>Cultuur Historie</i>	2,31	1,04	2,25	2,37

Wanneer er wordt gekeken naar de verschillen in belang die studenten en professionals hechten aan de subconstructen blijkt dat deze slechts minimaal aanwezig zijn. Beide groepen kennen respectievelijk aan de subconstructen *Economie Werk*, *Economie Wonen*, *Leefklimaat Omgeving*, *Leefklimaat Veiligheid* en *Emotioneel* en *Voorzieningen Facilitair* een hoge waarde toe. *Cultuur Historie* wordt ook door beide groepen als minst belangrijk gekenmerkt. Ditzelfde geldt voor de verschillen tussen Twentenaren en Niet-Twentenaren. Door alle vier de subgroepen worden dezelfde subconstructen als belangrijk en onbelangrijk gewaardeerd. In bijlage VIII is een gedetailleerd overzicht opgenomen.

5.3.3 Het imago van Twente

Uit de literatuurstudie is gebleken dat imago een gedragsdeterminant is. Hier zal worden nagegaan hoe het (vestigings)imago van Twente onder hoogopgeleiden eruit ziet. In tabel 5.10 zijn de gemiddelde attitudescores ten opzichte van Twente op de subconstructen te zien. De eerste kolom is gebaseerd op de attitudes van niet-Twentenaren (imago), de tweede kolom op de attitudes van Twentenaren (identiteit).

Tabel 5.10: Attitudescore Twente door niet-Twentenaren (n =665) en Twentenaren (n =475)

Subconstruct	Niet-Twentenaren (imago)		Twentenaren (identiteit)		
	Gemiddelde	SD	Gemiddelde	SD	t
<i>Economie Werk</i>	2,87	0,63	3,11	0,76	-9,65***
<i>Economie Wonen</i>	3,60	0,63	3,74	0,65	-5,50***
<i>Sociaal Netwerk</i>	2,51	0,87	3,33	0,95	-22,26***
<i>Sociaal Bevolking</i>	3,11	0,69	3,31	0,77	-7,42***
<i>Cultuur Mogelijkheden</i>	3,06	0,64	3,31	0,71	-9,73***
<i>Cultuur Historie</i>	3,38	0,83	3,27	0,94	3,45**
<i>Leefklimaat Omgeving</i>	3,64	0,49	3,81	0,55	-8,72***
<i>Leefklimaat Veiligheid</i>	3,46	0,64	3,96	0,66	-19,59***
<i>Ligging</i>	2,64	0,58	2,72	0,59	-3,00***
<i>Voorzieningen Recreatief</i>	3,28	0,64	3,64	0,64	-12,13***
<i>Voorzieningen Facilitair</i>	3,42	0,47	3,84	0,51	-17,96***
<i>Emotioneel</i>	2,91	0,84	3,58	0,72	-20,95***

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Uit de tabel valt af te lezen dat Twente geen grote positieve of negatieve uitschieters heeft in haar (vestigings)imago. Het *Leefklimaat (Omgeving en Veiligheid)* en *Economie Wonen* worden het hoogst gewaardeerd. De *Ligging* is echter een imagodimensie die, evenals *Sociaal Netwerk*, negatief wordt beoordeeld. *Cultuur Historie* wordt door zowel de Twentenaren als de niet-Twentenaren redelijk hoog beoordeeld: Twente wordt gezien als regio met een rijke historie. De scores van de inwoners van Twente zijn over het algemeen positief. *Leefklimaat* krijgt ook hier een positieve score toegekend. De *Voorzieningen (Recreatief en Facilitair)* worden door hoogopgeleiden in Twente eveneens positief gewaardeerd, net als *Economie Wonen*. *Ligging* is de enige factor die door de Twentenaren zelf negatief wordt beoordeeld (score lager dan 3). De grootste verschillen in de beoordeling van de regio zijn te vinden in de subconstructen *Sociaal Netwerk* en *Emotioneel*. Het feit dat Twente op deze punten door niet-Twentenaren lager wordt beoordeeld is voor de hand liggend, omdat deze groep logischerwijs een minder groot sociaal netwerk heeft in de regio en in mindere mate een emotionele band met het gebied heeft.

De gemiddelde scores die door de Twentenaren en de niet-Twentenaren aan de subconstructen zijn toegekend verschillen in alle gevallen significant van elkaar: de groepen hebben dus een afwijkend beeld van de regio. Deze harde conclusie kan enigszins genuanceerd worden door te vermelden dat de meeste verschillen in absolute zin niet erg groot zijn. Het valt zelfs op dat de twee groepen over het algemeen dezelfde dimensies als meest aantrekkelijk en minst aantrekkelijk beoordelen. Tussen de twee groepen bestaan er dus wel degelijk overeenkomsten in hun opvattingen over de regio Twente.

Wanneer deze imagoscores worden gekoppeld aan het belang dat aan de verschillende subconstructen wordt toegekend (tabel 5.9) kan de conclusie worden getrokken dat Twente een gunstig vestigingsimago heeft voor hoogopgeleiden. Aan de voor Twente negatief beoordeelde *Ligging* en *Sociaal Netwerk* wordt weinig waarde gehecht in de migratiebeslissing, terwijl *Leefklimaat Omgeving*, *Leefklimaat Veiligheid* en *Economie Wonen* als zeer belangrijk worden gezien. Dit levert over het geheel genomen een positief gewogen totaalbeeld op. Net als het imago, wordt ook de identiteit van Twente overwegend positief beoordeeld. De determinanten die een hoge score hebben gekregen (*Leefklimaat Veiligheid*, *Leefklimaat Omgeving*, *Voorzieningen Facilitair* en *Economie Wonen*), worden door de doelgroep als belangrijk ervaren. Het minder positief beoordeelde construct *Ligging* wordt ook als minder belangrijk beschouwd.

Naast de vergelijking van het beeld van Twente bij niet-Twentenaren en Twentenaren is het tevens interessant te bekijken hoe het beeld van Twente bij niet-Twentenaren zich verhoudt tot het beeld dat ze hebben van hun eigen regio. In tabel 5.11 wordt dit weergegeven.

Tabel 5.11: Attitudescore Twente en huidige regio door niet-Twentenaren (n=665)

Subconstruct	Twente		Huidige regio		
	Gemiddelde	SD	Gemiddelde	SD	t
<i>Economie Werk</i>	2,87	0,63	3,38	0,93	10,71***
<i>Economie Wonen</i>	3,60	0,63	2,84	0,99	-14,74***
<i>Sociaal Netwerk</i>	2,51	0,87	3,26	0,88	14,33***
<i>Sociaal Bevolking</i>	3,11	0,69	3,14	0,84	0,764
<i>Cultuur Mogelijkheden</i>	3,06	0,64	3,70	0,84	14,72***
<i>Cultuur Historie</i>	3,38	0,83	3,69	0,96	6,12**
<i>Leefklimaat Omgeving</i>	3,64	0,49	3,32	0,84	-8,04***
<i>Leefklimaat Veiligheid</i>	3,46	0,64	3,62	0,81	4,10***
<i>Ligging</i>	2,64	0,58	3,34	0,89	15,10***
<i>Voorzieningen Recreatief</i>	3,28	0,64	3,9	0,71	15,58***
<i>Voorzieningen Facilitair</i>	3,42	0,47	3,83	0,57	15,35***
<i>Emotioneel</i>	2,91	0,84	3,53	0,84	13,63***

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Uit bovenstaande tabel blijkt dat Twente, met uitzondering van *Sociaal Bevolking*, op alle subconstructen anders wordt beoordeeld dan de regio waarin men woont. Twente wordt in het bijzonder op *Economie Werk*, *Sociaal Netwerk*, *Cultuur Mogelijkheden*, *Ligging*, *Voorzieningen Recreatief* en *Emotioneel* aanzienlijk lager beoordeeld dan de huidige regio van de respondenten. Wanneer dit wederom gekoppeld wordt aan het belang dat aan de subconstructen wordt toegekend, valt op dat vijf van deze zes factoren niet erg belangrijk wordt gevonden (*Economie Werk* uitgezonderd). De op het eerste gezicht minder positieve beoordeling van Twente blijkt dus mee te vallen. Aan de

factoren waarop Twente opvallend hoger scoort (*Economie Wonen en Leefklimaat Omgeving*) wordt echter een veel groter belang toegekend. Op deze punten is Twente dus aanzienlijk aantrekkelijker dan de regio's waarin de respondenten momenteel woonachtig zijn. Rekening houdend met het belang dat aan de migratiefactoren is toegekend, lijkt Twente in vergelijking met andere regio's goed te scoren.

5.4 Invloed op gedragsintentie

Met de verschillende achtergrondvariabelen en migratiefactoren kan er berekend worden of er een verband bestaat tussen één of meer van deze factoren of variabelen. Dit kan worden onderzocht door het uitvoeren van een meervoudige regressieanalyse. Hierbij worden de achtergrondvariabelen en migratiefactoren in blokken ingevoerd, zodat kan worden vastgesteld in hoeverre ze bijdragen aan de totaal verklaarde variantie.

Omdat in het huidige onderzoek de nadruk ligt op het vaststellen van de invloed van de migratiefactoren zijn deze steeds als laatste blok ingevoerd in de regressieanalyse. De achtergrondvariabelen zijn als eerste blok ingevoerd. Voor de analyses met betrekking tot de migratie-intentie naar Twente is de algemene migratie-intentie als onafhankelijke variabele in blok twee ingevoerd. De volgorde is dus:

1. Achtergrondvariabelen
2. (Algemene migratie-intentie)
3. Migratiefactoren

Gemiddelde attitudescores, gepercipieerd belang en gewogen scores

Er is met twee verschillende scores gewerkt om gedragsintenties te verklaren. Hiervoor zijn de gemiddelde attitudescores en de scores voor het gepercipieerd belang gebruikt. De resultaten van de analyses met de gewogen scores bleken slechts minimaal te verschillen van de resultaten van de analyses met de gemiddelde attitudescores. Omdat de verklaarde variantie op basis van de gewogen scores in alle gevallen aanzienlijk lager ligt dan die van de attitudescores is besloten de analyses met de gewogen scores hier niet te rapporteren.

De analyses zijn op het niveau van subconstructen (en niet op constructniveau) uitgevoerd. Ten eerste blijkt de verklaarde variantie in alle gevallen hoger te liggen bij de analyses die zijn uitgevoerd op subconstructniveau. Dit maakt de modellen op dit niveau sterker dan op het hogere constructniveau. De tweede reden voor deze keuze is dat door analyse op subconstructniveau de diagnostische waarde van de modellen hoger is: de factoren die een rol spelen kunnen specifiek aangeduid worden. Op deze manier kan er meer inzicht ontleend worden aan de resultaten.

Hieronder worden de analyses besproken die betrekking hebben op het behoud van hoogopgeleiden in Twente (5.4.1) en de resultaten van de analyses met betrekking tot het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente (5.4.2).

5.4.1 Behouden hoogopgeleiden in Twente

Centraal in het onderzoek staat de vraag welke factoren van invloed zijn op de braindrain situatie in Twente. Om hier antwoord op te geven, is het allereerst van belang te achterhalen welke factoren een rol spelen in de migratiebeslissing van hoogopgeleide Twentenaren. Welke factoren maken dat ze in Twente willen blijven (keepfactoren) of er juist uit wil vertrekken (pushfactoren)?

Analyse 1A: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van Twentenaren (op basis van gemiddelde attitudescores)

Op basis van de gemiddelde attitudescores is een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd om te achterhalen welke factoren van invloed zijn op de gedragsintentie. De achtergrondvariabelen zijn in blok 1 ingevoerd, de gemiddelde attitudescores voor de migratiefactoren in de eigen regio (Twente) in blok 2. In tabel 5.12 worden de resultaten van de analyse weergegeven.

Uit de tabel valt af te lezen dat de achtergrondvariabelen voor 30% de variantie in migratie-intentie verklaren ($F(11)=19,269$, $p<0,001$, $\text{adj. } R^2=0,299$). Bij invoering van de migratiefactoren stijgt deze verklaarde variantie met 23% naar 53% ($F(23)=23,816$, $p<0,001$, $\text{adj. } R^2=0,527$). De verklaarde variantie geeft aan welk deel van de algemene migratie-intentie wordt verklaard door de variabelen die zijn opgenomen in de analyse. Het tweede model heeft een significant hogere verklarende waarde dan het eerste model en is met een verklaarde variantie van 53% een zeer sterk model.

Van de achtergrondvariabelen blijken er in model 1 zes een relatie te hebben met de algemene migratie-intentie. Dit zijn *Functie*, *Niveau*, *Woning*, *Woonduur*, *Zekerheidsbehoefte* en *Carrièredrang*. Aanvullend blijkt uit model 2 dat ook *Leeftijd* en *Adaptievermogen* in verband staan met de migratie-intentie van Twentenaren.

Op basis van model 2 kan worden vastgesteld dat er vijf migratiefactoren van invloed zijn op migratie-intentie van Twentenaren, waarvan er vier bestempeld kunnen worden als keepfactor. *Emotioneel* blijkt de sterkste keepfactor te zijn, gevolgd door *Sociaal Netwerk*, *Sociaal Bevolking* en *Economie Werk*. *Economie Wonen* blijkt een positieve samenhang te hebben met de migratie-intentie.

Omdat dit laatste punt een opvallende bevinding is (huizenprijzen en levensonderhoud zijn relatief laag in Twente en daarmee zou *Economie Wonen* naar verwachting als keepfactor optreden), is er een Spearman correlatieanalyse uitgevoerd

om te bekijken of deze positieve samenhang hierin wordt bevestigd. Uit deze correlatieanalyse, blijkt ook dat er een positieve correlatie is tussen beide variabelen ($\beta=0,088$), al is deze relatie niet significant ($p=0,054$). Dus: wanneer de waardering voor de economische woonomstandigheden van Twente stijgt, stijgt tevens de intentie Twente te verlaten. Omdat uit de identiteitsanalyse is gebleken dat Twentenaren *Economie Wonen* positief beoordelen kan hier niet gesproken worden van een pushfactor. Dus ondanks de gunstige economische woonomstandigheden zijn Twentenaren bereid hun regio te verlaten.

Tabel 5.12: Invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van Twentenaren, berekend op basis van gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	0,299***	-.099	-1.449	-.236	-4.161***
Geslacht		-.053	-1.320	-.044	-1.296
Kinderen		-.30	-.554	-.016	-.357
Functie		.182	3.670***	.147	3.526***
Niveau		.161	3.886***	.089	2.539*
Woning		-.235	-5.028***	-.101	-2.539*
Woonduur		-.102	-2.125*	.052	1.256
Migratieverleden		.082	1.732	.001	.034
Zekerheidsbehoefte		-.127	-2.925**	-.087	-2.390*
Adaptievermogen		.044	0.996	.082	2.183*
Carrièredrang		.087	2.104*	.059	-1.296
Economie <i>Werk</i>	0,228***			-.149	-4.099***
Economie <i>Wonen</i>				.116	3.348**
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.198	-4.488***
Sociaal <i>Bevolking</i>				-.085	-2.043*
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				-.005	-.120
Cultuur <i>Historie</i>				.027	.742
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.048	-1.169
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				.007	.171
Ligging				.005	.145
Regio <i>Recreatief</i>				.075	1.734
Regio <i>Facilitair</i>				-.030	-.731
Emotioneel				-.318	-.5953***
R ²		0,299		0,527	
F		19,269***		23,816***	
Df		11		23	

Note. * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Analyse 1B: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van Twentenaren (op basis van gepercipieerde belangscores)

Door het uitvoeren een regressieanalyse met de scores op het gepercipieerd belang is vastgesteld hoe de relatie eruit ziet tussen de factoren die men zegt belangrijk te vinden en de migratie-intentie.

Omdat er binnen de achtergrondvariabelen niets is veranderd zijn er in vergelijking met model 1 uit analyse 1 ook geen verschillen. Wanneer we echter de migratiefactoren erbij betrekken blijkt er een duidelijk verschil te zijn met de analyse op basis van attitudescores. Model 2 heeft een verklaarde variantie van 39% ($F(23)=14,109$, $p<0,001$, $\text{adj. } R^2=0,390$). De toename is significant, dus het tweede model is wederom een betere voorspeller voor migratie-intentie (bijlage IX voor de tabel).

Op basis van het gepercipieerd belang blijken er zes migratiefactoren van invloed te zijn op de migratie-intentie van Twentenaren, waarvan er drie als keepfactor optreden en één als pushfactor. *Ligging* kan bestempeld worden als pushfactor. *Economie Werk* en *Cultuur Mogelijkheden* vertonen evenals *Ligging* een positieve samenhang met de migratie-intentie, maar kunnen door de positieve attitudescore (tabel 5.10) die ze hebben ontvangen niet als pushfactor worden gekwalificeerd. Uit deze analyse blijkt dat *Sociaal Netwerk*, *Emotioneel* en *Leefklimaat Omgeving* de keepfactoren zijn waardoor mensen in Twente blijven. De factoren die op basis van het gepercipieerde belang zijn vastgesteld verschillen enigszins met de factoren die op basis van de attitudescores zijn vastgesteld. Wat men zegt belangrijk te vinden met betrekking tot migratie verschilt dus van wat er werkelijkheid in verband staat met migratie.

Verschillen tussen studenten en professionals

Omdat de doelgroep hoogopgeleiden uiteen valt in twee subgroepen met specifieke kenmerken, studenten en professionals, is tevens gekeken naar verschillen in migratiedeterminanten tussen deze groepen.

Voor studenten geldt dat alleen het *Niveau* en de mate van *Carrière*drang achtergrondkenmerken zijn die in verband staan met de migratie-intentie. Uit de analyse met de attitudescores blijkt dat *Voorzieningen Facilitair* het enige subconstruct is die van invloed is op de migratie-intentie: studenten blijven dus uitsluitend in Twente voor de onderwijs- en zorginstellingen. Op basis van de resultaten van de analyses met de belangsscores kan hier aan worden toegevoegd dat *Sociaal Netwerk* door de studenten ook als keepfactor wordt aangemerkt. Pushfactoren zijn niet aanwezig (zie bijlage IX voor de tabellen).

De migratie van professionals in Twente wordt door meer factoren beïnvloed (bijlage IX). *Leeftijd*, *Zekerheidsbehoefte* en *Woning* hebben voor deze groep een negatieve invloed op de gedragsintentie. Personen met een hoog *Adaptievermogen* zijn daarentegen meer geneigd tot migratie. Voor de professionals zijn *Emotioneel*, *Sociaal Netwerk* en *Economie Werk* (op basis van de attitudescores) de keepfactoren die hen in Twente houden. *Economie Wonen* en *Voorzieningen Recreatief* zorgen voor een toename in de migratie-intentie. De verschillen tussen de resultaten van de analyses op basis van de attitudescores en de belangsscores zijn voor deze groep opmerkelijk. Op basis van de

belangscores blijkt namelijk dat ook *Ligging* en *Cultuur Mogelijkheden* een positieve invloed hebben op de migratie-intentie en dat *Leefklimaat Omgeving* en wederom *Sociaal Netwerk* een keepfunctie vervullen. Met uitzondering van *Sociaal Netwerk* is de samenhang van deze subconstructen met de migratie-intentie niet terug te zien in de attitudeanalyses.

Zowel de bevindingen uit analyse 1A en 1B als de verschillen in gedragsdeterminanten tussen professionals en studenten worden in tabel 5.13 weergegeven. Hierin zijn de resultaten van de gemiddelde attitudescores en het gepercipieerde belang aan elkaar gekoppeld, zodat de verschillen duidelijker naar voren komen en beter vergelijkbaar zijn. Uitsluitend de determinanten die een significante relatie vertonen met de algemene migratie-intentie zijn opgenomen in het overzicht. De factoren die rood worden weergegeven hebben een negatieve correlatiecoëfficiënt, wat wil zeggen dat ze de migratie-intentie doen afnemen. De factoren in het zwart hebben een positieve relatie en zorgen voor een toename in de migratie-intentie. Voor zowel de achtergrondvariabelen als de migratiefactoren geldt steeds dat per blok de bovenste in de kolom de hoogste correlatiecoëfficiënt heeft en de onderste de laagste (ongeacht of het een positief of negatief verband is).

Tabel 5.13: Overzicht gedragsdeterminanten van invloed op algemene migratie-intentie Twentenaren

Meervoudige regressieanalyse						
Afhankelijke variabele	Algemene migratie-intentie		Algemene migratie-intentie		Algemene migratie-intentie	
	Hoogopgeleiden Twente		Studenten Twente		Professionals Twente	
Regressie obv	Attitude	Belang	Attitude	Belang	Attitude	Belang
R ²	0,527	0,390	0,496	0,330	0,462	0,304
Blok 1	Leeftijd*** Functie*** Woning* Niveau* Zekerheid* Adaptie*	Leeftijd** Woning*** Functie** Niveau* Woonduur*	Niveau** Carrière*	Niveau*	Leeftijd*** Adaptie* Zekerheid* Woning*	Leeftijd** Woning** Geslacht**
Blok 2	Emotioneel*** Netwerk*** Werk*** Bevolking* Wonen**	Ligging*** Netwerk*** Emotioneel* Omgeving* Werk* Mogelijkheden*	Facilitair*	Netwerk** Facilitair*	Emotioneel*** Netwerk*** Werk** Wonen** Recreatief*	Ligging*** Netwerk** Omgeving** Mogelijkheden*

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

5.4.2 Aantrekken hoogopgeleiden naar Twente

Nu bekend is welke factoren van invloed zijn op de migratie-intentie van Twentenaren zal worden bekeken welke factoren bijdragen aan de migratie van hoogopgeleiden naar Twente (pullfactoren) en welke factoren dit tegen gaan. Hiertoe zal allereerst worden nagegaan welke factoren een bijdrage leveren aan de algemene migratie-intentie van hoogopgeleide professionals buiten Twente. Daarna worden de resultaten van de analyses met betrekking tot de migratie-intentie naar Twente voor deze groep behandeld. Evenals in paragraaf 5.4.1 zijn de meervoudige regressieanalyses zowel uitgevoerd met de gemiddelde attitudescores als met het gepercipieerde belang.

Analyse 2A: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van niet-Twentenaren (op basis van gemiddelde attitudescores)

Na het bestuderen van de migratiefactoren die voor hoogopgeleiden in Twente van invloed zijn op de algemene migratie-intentie worden hier de migratiefactoren voor hoogopgeleiden buiten Twente behandeld. Als eerst zal de analyse op basis van de attitudescores worden besproken.

In tabel 5.14 zijn de resultaten van de meervoudige regressieanalyse te zien. De achtergrondvariabelen in model 1 verklaren 17% van de variantie in migratie-intentie ($F(11)=13,514$ $p<0,001$, adj. $R^2=0,172$). Bij toevoeging van de migratiefactoren in model 2 stijgt de verklaarde variantie tot 45% ($F(23)=24,371$, $p<0,001$, adj. $R^2=0,448$), waardoor er een sterk model ontstaat.

Leeftijd, *Woning* en *Carrièredrang* hebben zowel in model 1 als in model 2 een remmende invloed op migratie. *Zekerheidsbehoefte* en *Migratieverleden* (model 1) en *Woonduur* en *Functie* (model 2) hebben een positieve samenhang met de migratie-intentie van niet-Twentenaren. Van de migratiefactoren blijken er drie op te treden als keepfactor hangt er één een positieve relatie met de migratie-intentie.

De factoren met een keepfunctie zijn, op volgorde van sterkte: *Emotioneel*, *Sociaal Netwerk* en *Leefklimaat Omgeving*. Het gevoel van verbondenheid met de huidige regio, de aanwezigheid van een sociaal netwerk en de aantrekkelijk van de omgeving zijn de voornaamste redenen waarom men de huidige regio niet wil verlaten. *Cultuur Historie*, de rijke culturele achtergrond van een regio draagt echter bij aan de algemene migratie-intentie.

Tabel 5.14: Invloed van gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van niet-Twentenaren, berekend op basis van gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	0,172***	-.146	-2.491*	-.229	-4.240***
Geslacht		-.012	-0.325	-.001	-1.672
Kinderen		-.060	-1.250	.013	-.490
Functie		.061	1.306	.102	2.269***
Niveau		.066	1.724	.036	.830
Woning		-.212	-5.123***	-.152	-4.394***
Woonduur		-.006	-.130	.087	2.038*
Migratieverleden		.107	2.328*	.062	-.074
Zekerheidsbehoefte		-.098	-2.376*	-.056	-2.257
Adaptievermogen		.049	1.159	.065	2.448
Carrièredrang		.093	2.341*	.108	3.310**
Economie <i>Werk</i>	0,276***			-.055	-1.384
Economie <i>Wonen</i>				-.032	.816
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.177	-4.793***
Sociaal <i>Bevolking</i>				-.031	-.833
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				.055	1.350
Cultuur <i>Historie</i>				.081	2.348*
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.172	-3.436**
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				.030	-.713
Ligging				.075	-1.714
Regio <i>Recreatief</i>				-.013	-.300
Regio <i>Facilitair</i>				.039	1.009
Emotioneel				-.347	-7.563***
R ²		0,172		0,448	
F		13,514***		24,371***	
Df		11		23	

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Analyse 2B: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van niet-Twentenaren (op basis van gepercipieerde belangscores)

Na de analyse met de attitudescores is er een analyse uitgevoerd met de scores op de migratiefactoren op basis van het gepercipieerde belang. Hierdoor kan achterhaald worden of de factoren welke men *zegt* van belang te vinden ook daadwerkelijk samenhangen met de gedragsintentie.

Model 1 heeft een wederom een verklaarde variantie van 17%(F(11)=13,514 p<0,001, adj. R²=0,172), omdat er hierin niets is veranderd. Model 2 heeft een verklaarde variantie van 22% (F(23)=9,127, p<0,001, adj. R²=0,220). Het verschil is significant, dus het tweede model is ook hier een zuiverder voorspeller voor migratie-intentie (bijlage X voor de volledige tabel).

Binnen de achtergrondvariabelen is er ten opzichte van de vorige analyse weinig veranderd. Wel zijn er aanmerkelijke verschillen te vinden tussen de migratiefactoren die significant van belang zijn: in deze analyse zijn dat er slechts twee. *Sociaal Netwerk*

heeft een zeer grote invloed op de migratie-intentie als keepfactor en *Cultuur Mogelijkheden* heeft een positieve samenhang met de migratie-intentie. Dit model heeft een aanzienlijk lagere verklaarde variantie dan model 2 in analyse 2A en is dus minder bruikbaar om conclusies uit te trekken. Toch is het interessant het verschil tussen wat met zegt van invloed te zijn en wat werkelijk van invloed is nader te vergelijken.

Analyse 3A: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van niet-Twentenaren (op basis van gemiddelde attitudescores)

Uit analyse 2A en 2B blijkt welke factoren van invloed zijn op de algemene migratie-intentie van hoogopgeleiden die woonachtig zijn buiten Twente. In de volgende analyses van de migratie-intentie naar Twente wordt deze algemene migratie-intentie als onafhankelijke variabele meegenomen in blok 2. De *Connectie* met Twente is in deze analyses toegevoegd als extra achtergrondvariabele. In tabel 5.15 zijn de resultaten te zien van de regressieanalyse op basis van de attitudescores.

De achtergrondvariabelen (model 1) verklaren samen 5,8% van de variantie ($F(12)=3.901$, $p<0,001$, adj. $R^2=0,058$). Door toevoeging van de algemene migratie-intentie in de regressieanalyse stijgt de verklaarde waarde tot 16,1% ($F(13)=9,411$, $p<0,001$, adj. $R^2=0,159$). Deze variabele neemt dus een groot deel van de verklaarde variantie voor haar rekening. In het derde model stijgt de verklaarde variantie tot 56,7% ($F(25)=30,842$, $p<0,001$, adj. $R^2=0,567$). Door deze significante stijging krijgt het derde model een zeer sterke verklarende waarde.

In model 1 is te zien dat *Functie* en *Connectie* van invloed zijn op de migratie-intentie naar Twente. Professionals vertonen dus een grotere migratie-intentie naar Twente dan studenten. Personen die een connectie hebben met Twente zijn ook eerder bereid tot migratie naar Twente dan personen die geen connectie hebben met de regio. In model 2 worden deze relaties onderschreven en wordt *Niveau* hieraan toegevoegd: Hbo'ers hebben een grotere migratie-intentie naar Twente dan WO'ers (dit is tegenovergesteld aan de richting die *Niveau* heeft in relatie met de algemene migratie-intentie).

In model 2 is ook te zien dat *Migratie-intentie* zeer sterk gelinkt is aan de migratie-intentie naar Twente. Wanneer iemand bereid is te verhuizen is deze persoon ook in zeer sterke mate bereid naar Twente te verhuizen. De factoren die deze algemene migratie-intentie beïnvloeden zijn in analyse 2A en 2B reeds vastgesteld.

Model 3 laat zien dat er drie factoren zijn die de migratie-intentie naar Twente doen toenemen, waarvan er één, op basis van een positieve beoordeling (tabel 5.10), gekwalificeerd kan worden als pullfactor. Dit zijn: *Emotioneel*, *Economie Werk* en *Leefklimaat Omgeving*, waarvan laatstgenoemde de pullfactor. Er zijn geen factoren die een significante negatieve relatie hebben met de migratie-intentie Twente.

Tabel 5.15: Invloed van gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van niet-Twentenaren, berekend op basis van gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2		Model 3	
		β	t	β	t	β	t
Leeftijd	.058***	.008	.126	.065	1.019	.035	.755
Geslacht		-.018	-.400	-.011	-.265	.009	.307
Kinderen		.038	.684	.054	1.031	.048	1.252
Functie		-.125	-2.327*	-.139	-2.752**	-.082	-2.10*
Niveau		-.083	-1.872	-.104	-2.469*	-.028	-.867
Woning		-.069	-1.468	.003	.071	.019	.852
Woonduur		-.011	-.193	.000	.009	-.019	-.483
Migratieverleden		.086	1.599	.052	1.017	.016	.423
Connectie		.132	3.147**	.137	3.437**	-.011	-.372
Zekerheidsbehoefte		.045	.941	.069	1.530	-.012	-.371
Adaptievermogen		.087	1.766	.064	1.367	-.008	-.224
Carrièredrang		-.009	-.191	-.033	-.761	.013	.411
Algemene migratie-intentie	.103***			.353	8.352***	.263	8.456***
Economie <i>Werk</i>	.567***					.136	3.858***
Economie <i>Wonen</i>						-.036	-1.060
Sociaal <i>Netwerk</i>						.071	1.926
Sociaal <i>Bevolking</i>						-.013	-.357
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>						.024	.642
Cultuur <i>Historie</i>						-.023	-.712
Leefklimaat <i>Omgeving</i>						.066	1.850*
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>						-.036	-1.994
Ligging						.013	.352
Regio <i>Recreatief</i>						.036	.880
Regio <i>Facilitair</i>						.019	.546
Emotioneel						.523	11.458***
R ²			.058		.161		.567
F			3,901***		9,411		30,842***
Df			12		13		25

Note. *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Analyse 3B: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van niet-Twentenaren (op basis van gepercipieerde belangscores)

In bijlage X is de tabel te vinden waarin de resultaten van de regressieanalyse met gepercipieerd belang worden weergegeven. Met name in het derde model zijn ten opzichte van analyse 5A interessante resultaten te zien. Het percentage van de variantie die door dit model wordt verklaard is 22% ($F(25)=7,934$, $p < 0,001$, $\text{adj. } R^2 = 0,220$) en ligt dus een stuk lager dan model 3 bij analyse 3A.

Leefklimaat Omgeving blijkt de enige significante pullfactor van Twente te zijn. De *Ligging* van Twente heeft een negatieve invloed op de migratie-intentie. In tegenstelling tot *Leefklimaat Omgeving* komt *Ligging* niet terug in de analyse met de attitudescores. In werkelijkheid blijkt *Ligging* dus geen significante rol te spelen. *Connectie* en *Migratie-*

intentie blijken ook uit deze analyse een belangrijke rol te spelen in de migratiebeslissing.

Verschillen studenten en professionals

Er zijn tevens analyses uitgevoerd om verschillen in de migratie-intentie naar Twente tussen studenten en professionals te achterhalen. De analyses op basis van de gemiddelde attitudescores wijzen uit dat de migratie-intentie naar Twente voor studenten wordt bepaald door de factoren *Emotioneel*, *Sociaal Netwerk*, *Economie Werk* en *Leefklimaat Omgeving*. Voor de professionals zijn alleen de *Migratie-intentie* en *Emotioneel* factoren die de migratie intentie naar Twente doen verhogen. Op beide groepen is *Connectie* van invloed. Voor de professionals geldt dat bij aanwezigheid van *Connectie* de migratie-intentie naar Twente stijgt. Voor de studenten ligt dit echter andersom: voor hen hangt *Connectie* negatief samen met de migratie-intentie naar Twente. De verklaarde variantie van de modellen ligt op respectievelijk 61,5% en 56,2%, wat het zeer sterke modellen maakt. Uit de analyses die zijn uitgevoerd op basis van het gepercipieerd belang, blijkt dat *Ligging* voor zowel studenten als voor professionals reden is om niet naar Twente te verhuizen. Voor studenten is *Leefklimaat Omgeving* een pullfactor van de regio. Professionals worden vooral door *Emotioneel* aangetrokken. In bijlage X zijn de tabellen met de resultaten van deze analyses te vinden.

Hieronder wordt in tabel 5.14 een overzicht gegeven van de factoren die samenhangen met het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente. Net als in tabel 5.13 geldt ook hier dat de rood gekleurde factoren een negatief en de zwarte een positief correlatiecoëfficiënt hebben. De factoren bovenin in de kolom vertonen de steeds de sterkste samenhang met de afhankelijke variabele.

Tabel 5.14: Overzicht gedragsdeterminanten ten behoeve van aantrekken hoogopgeleiden

Meervoudige regressieanalyse								
Afhankelijke variabele	Algemene migratie-intentie		Migratie-intentie Twente		Migratie-intentie Twente		Migratie-intentie Twente	
	Hoogopgeleiden (buiten Twente)		Hoogopgeleiden (buiten Twente)		Studenten (buiten Twente)		Professionals (buiten Twente)	
Regressie obv	Attitude	Belang	Attitude	Belang	Attitude	Belang	Attitude	Belang
R ²	0,448	0,220	0,567	0,220	0,615	0,023	0,562	0,288
Blok 1	Leeftijd*** Woning*** Carrière** Functie*** Woonduur*	Leeftijd*** Woning*** Migratie verleden* Carrière*	Functie*	Connectie** * Functie*	Connectie*			Connectie** *
Blok 2	n.v.t.	n.v.t.	Migratie intentie***	Migratie intentie***			Migratie intentie***	Migratie intentie***
Blok 3	Emotioneel** Netwerk*** Omgeving** Historie*	Netwerk*** Mogelijkheden**	Emotioneel** Werk*** Omgeving*	Ligging*** Omgeving**	Emotioneel** Netwerk*** Werk** Omgeving*	Omgeving** Ligging*	Emotioneel**	Ligging*** Emotioneel* Netwerk**

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

6. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek besproken, waarna er aanbevelingen worden gedaan. De analyses die in hoofdstuk 5 zijn uitgevoerd hebben drie soorten gegevens opgeleverd. Als eerste is vastgesteld welke migratiefactoren door hoogopgeleiden belangrijk gevonden worden in hun migratiebeslissingen. Hierdoor is een duidelijk beeld ontstaan over wat men belangrijk vindt, maar er komt niet naar voren welke factoren samenhangen met de migratie-intentie. Om dit vast te stellen zijn er twee soorten regressieanalyses uitgevoerd: analyses op basis van attitudescores en analyses op basis van gepercipieerde belangscores. Vooral de analyses op basis van de attitudescores zijn voor deze studie relevant, omdat ze iets zeggen over de factoren die daadwerkelijk van invloed zijn op de migratie-intentie. In vergelijking met de analyses op basis van het gepercipieerd belang is te zien dat de laatstgenoemde analyses in alle gevallen een aanzienlijk lagere verklarende waarde hebben. De analyses waarbij gemiddelde attitudescores zijn gehanteerd komen daarom het meest in aanmerking om te gebruiken als basis voor verdere conclusies en aanbevelingen. Toch zal er ook gekeken worden naar de resultaten die zijn gevonden in de analyses met het gepercipieerd belang. Deze resultaten geven namelijk weer welke factoren men belangrijk *zegt* te vinden (en welke daarvan een relatie hebben met de migratie-intentie) en kunnen een interessante aanvulling vormen op de factoren die daadwerkelijk een rol spelen. In paragraaf 6.1 zal worden ingegaan op de factoren die meespelen in het migratieproces van hoogopgeleiden uit Twente (onderzoeksvraag 1). Hierna zal in paragraaf 6.2 worden besproken welke factoren van belang zijn voor het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente (onderzoeksvraag 2). In paragraaf 6.3 komen de conclusies met betrekking tot het (vestigings)imago van Twente aan bod (onderzoeksvraag 3), waarna in paragraaf 6.4 een eindconclusie zal worden geformuleerd. Dit hoofdstuk zal eindigen (paragraaf 6.5) met aanbevelingen vanuit communicatief oogpunt ten aanzien van de braindrain problematiek in Twente.

6.1 Het behouden van hoogopgeleiden in Twente

In paragraaf 5.4.1 is onderzocht welke factoren een rol spelen in het migratieproces van hoogopgeleiden uit Twente. Tevens is er gekeken naar de verschillen en overeenkomsten tussen studenten en professionals.

Zowel uit de analyse met de attitudescores als uit de analyse met het gepercipieerde belang blijkt dat een aantal achtergrondkenmerken van invloed is op de migratie-intentie van hoogopgeleide Twentenaren. *Leeftijd*, *Woning* en *Functie* zijn het sterkst verbonden met de migratie-intentie: naarmate iemand ouder is zal de migratie-intentie lager liggen, het bezitten van een woning doet de migratie-intentie afnemen en studenten zijn meer geneigd tot migratie uit Twente dan professionals. Ook *Niveau* staat in verband met

het migratiegedrag van Twentenaren: personen die een academische opleiding volgen of hebben afgerond, vertonen een hogere migratie-intentie dan personen die een Hbo-opleiding volgen of hebben afgerond. Het blijkt dat naarmate men langer in Twente woonachtig is (de *Woonduur* toeneemt), de neiging tot migratie daalt. Dit kan worden verklaard door het feit dat wanneer iemand langer in Twente woont, hij er meer opbouwt of meer waarde gaat hechten aan bepaalde zaken (bijvoorbeeld op emotioneel, sociaal, of economisch gebied). Dit leidt ertoe dat er bij migratie meer moet worden opgegeven, wat klaarblijkelijk een remmend effect op de migratie-intentie ten gevolge heeft. Tenslotte kan wat betreft de achtergrondvariabelen worden opgemerkt dat alle drie onderzochte psychologische kenmerken gerelateerd zijn aan migratie. Voor professionals geldt dat naarmate men over een grotere *Zekerheidsbehoefte* beschikt, de migratie-intentie afneemt en dat een goed *Adaptievermogen* bijdraagt aan migratie. Voor studenten is uitsluitend *Carrière drang* een voorspeller van de migratie uit Twente.

Uit de analyses met de attitudescores blijkt dat *Emotioneel* er uit springt als keepfactor. Hierbij gaat het om de mate waarin iemand zich ergens thuis voelt, zich verbonden voelt met de gemeenschap en de omgeving en deze als plezierig ervaart. *Sociaal Netwerk*, aanwezigheid en meningen van familie en vrienden, en *Economie Werk*, de aantrekkelijkheid van de banen en arbeidsmarkt van de regio hebben ook een sterke keepfunctie. Het karakter van de bevolking (*Sociaal Bevolking*) en de economische woonomstandigheden (*Economie Wonen*) hangen tevens samen met de migratie-intentie, zij het in minder sterke mate. Opvallend is dat *Economie Wonen* de enige factor is die een positieve relatie heeft met de migratie-intentie, te meer omdat de huizenprijzen en de kosten voor het levensonderhoud in Twente relatief aantrekkelijk zijn en ook als zodanig door de Twentenaren worden beoordeeld. In deze context kan dus, gezien de positieve beoordeling die aan het subconstruct is toegekend, niet gesproken worden over een pushfactor. Ondanks de gunstige economische woonomstandigheden is men bereid Twente te verlaten. Dit is een punt dat in toekomstig aanvullend onderzoek verder uitgediept dient te worden.

De resultaten van de analyses met het gepercipieerde belang vertonen zowel overeenkomsten als opvallende verschillen met bovenstaande bevindingen. *Sociaal Netwerk* en *Emotioneel* worden in deze analyses eveneens als keepfactor gekenmerkt. Meest opvallend is de push rol die aan *Ligging* wordt toegedicht: het is de belangrijkste reden waarom men uit Twente zou willen vertrekken. Deze sterke push-relatie is niet terug te vinden in de analyse op basis van de attitudescores. Ook valt in deze analyse op dat *Economie Werk* een positieve samenhang vertoont met de migratie-intentie, waar het in de analyse op basis van attitudes wordt gekenmerkt als keepfactor. Dit kan komen doordat men ontevreden is over de algehele economische mogelijkheden in de regio, maar de eigen situatie toch positief beoordeelt. De afwezigheid van *Culturele*

Mogelijkheden is voor Twentenaren ook reden om de regio te verlaten. *Leefklimaat Omgeving* wordt daarentegen genoemd als reden er te blijven en is daarmee een keepfactor. Zowel *Economie Werk* als *Cultuur Mogelijkheden* kunnen ondanks hun positieve samenhang met de migratie-intentie niet worden gekwalificeerd als pushfactor, omdat deze subconstructen door Twentenaren positief zijn beoordeeld (tabel 5.10).

Het feit dat deze vier factoren niet terugkomen in de analyse met de attitudescore geeft aan dat ze in werkelijkheid veel minder (of niet) van belang zijn. Dit is overwegend gunstig, omdat de als nadelig beschouwde ligging van Twente, net als de arbeidsmarkt en culturele mogelijkheden, in werkelijkheid niet van invloed blijkt te zijn op het vertrek van hoogopgeleiden uit Twente. Ook is het deels ongunstig: de aantrekkelijkheid van de omgeving blijkt hoogopgeleiden niet vast te houden in de regio.

De achtergrondvariabelen die van invloed zijn op migratie van hoogopgeleiden uit Twente zijn op volgorde van sterkte: *Leeftijd, Functie, Woning, Niveau, Zekerheidsbehoefte, Adaptievermogen* en *Woonduur*. Voor studenten is *Carrièredrang* ook een determinant.

Emotioneel (keep), Netwerk (keep), Werk (keep), Bevolking (keep) en *Woon* zijn de factoren die voor Twentenaren van invloed zijn op migratie uit de regio. Door de doelgroep worden *Ligging (push), Werk, Mogelijkheden* en *Omgeving (keep)* ook belangrijk gevonden.

Binnen de groep hoogopgeleiden in Twente is er een onderscheid aangebracht tussen studenten en professionals. Tussen beide groepen zijn er verschillen met betrekking tot de voor hen geldende migratiedeterminanten. In overeenstemming met het voorgaande blijkt dat WO studenten meer geneigd zijn Twente te verlaten dan Hbo-studenten. De mate van *Carrièredrang* speelt hierin een rol: naarmate deze meer aanwezig is neemt de migratie-intentie toe. Voor studenten blijkt alleen *Voorzieningen Facilitair* (als keepfactor) van invloed te zijn op de migratie-intentie. Dit subconstruct is opgebouwd uit de items zorgvoorzieningen en onderwijsvoorzieningen. Omdat studenten veel te maken hebben met onderwijs en in mindere mate met zorg (hierbij gaat het namelijk naast ziekenhuizen om ouderenzorg en kinderopvang), is het aannemelijk dat de invloed vooral wordt uitgeoefend door de onderwijsinstellingen in de regio. De aanwezigheid van kwalitatief goede onderwijsinstellingen lijkt dus de enige reden waarom studenten daadwerkelijk in Twente blijven. Op basis van de analyse met belang blijkt dat *Sociaal Netwerk* ook als keepfactor optreedt.

Voor professionals in Twente zijn andere factoren van belang. Wederom blijken *Emotioneel, Sociaal Netwerk* en *Economie Werk* sterke keepfactoren te zijn. Ook is hier

de positieve relatie van *Economie Wonen* met de migratie-intentie terug te zien. *Voorzieningen Recreatief* vertoont eveneens een positieve samenhang met de afhankelijke variabele: de migratie-intentie voor professionals wordt dus mede bepaald door een tekort aan recreatieve mogelijkheden. Voor professionals blijkt op basis van het gepercipieerde belang dat *Ligging* en *Cultuur Mogelijkheden* factoren zijn die de migratie-intentie uit Twente vergroten. Van *Sociaal Netwerk* en *Leefklimaat Omgeving* kan worden vastgesteld dat ze bijdragen aan de intentie te blijven in Twente.

Voor studenten geldt dat ze uitsluitend door *Facilitair (keep)* in Twente worden gehouden.

Voor professionals zijn *Emotioneel (keep)*, *Netwerk (keep)* en *Werk (keep)* keepfactoren. *Woon* en *Recreatief* hebben een positieve invloed op migratie uit de regio. *Ligging (push)* en *Mogelijkheden* worden door deze groep genoemd als belangrijke pushfactoren, *Omgeving (keep)* wordt genoemd als keepfactor.

6.2 Het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente

Bij het vaststellen van de factoren die van belang zijn voor het aantrekken van hoogopgeleiden naar Twente is allereerst gekeken de factoren die bijdragen aan de algemene migratie-intentie van hoogopgeleiden buiten Twente. Hierna is onderzocht welke factoren de specifieke migratie-intentie naar Twente beïnvloeden, waarbij ook de algemene migratie-intentie is meegenomen.

Wat betreft de achtergrondkenmerken zijn er weinig verschillen tussen Twentenaren en niet-Twentenaren, al blijkt *Niveau* voor de laatste groep niet in verband te staan met migratie uit de regio. Personen die in het verleden vaker over regionale grenzen zijn verhuisd (*Migratieverleden*) vertonen wel een grotere migratie-intentie.

Voor hoogopgeleiden in Nederland blijken met name *Emotioneel*, het gevoel van verbondenheid met de regio waarin men woont, en *Sociaal Netwerk*, de aanwezigheid van een sociale kring, factoren te zijn waarom men de regio waarin men woont niet wil verlaten. Ook *Leefklimaat Omgeving* is voor hen een keepfactor. Dit is bij personen uit Twente niet terug te zien, ondanks de relatief aantrekkelijke omgeving van de regio. Een rijke *Culturele Historie* van de regio draagt echter bij aan de migratie-intentie. Op basis van de analyses met het gepercipieerd belang blijkt dat *Sociaal Netwerk* een keepfunctie vervult. Men zegt dat de aanwezigheid van een sociale kring in de regio en positieve opvattingen van kennissen eraan bijdragen dat men ergens blijft wonen en dat de afwezigheid van *Culturele Mogelijkheden* of activiteiten bijdraagt aan vertrek. Er zijn dus, zowel voor de attitudeanalyses als de belanganalyses, overeenkomsten in de migratiefactoren voor personen in Twente als in de rest van Nederland.

Voor hoogopgeleiden in Nederland zijn *Emotioneel (keep)*, *Netwerk (keep)* en *Omgeving (keep)* redenen om niet te migreren vanuit de huidige regio. *Historie* draagt positief bij aan de migratie-intentie. *Mogelijkheden* wordt ook belangrijk gevonden en heeft een positieve relatie met de migratie-intentie.

Analyse 3A en 3B zijn uitgevoerd om vast te stellen welke factoren er in verband staan met de migratie-intentie naar Twente. De negatieve correlatiecoëfficiënt behorend bij achtergrondkenmerk *Functie* geeft aan dat studenten minder geneigd zijn naar Twente te migreren dan professionals. *Connectie* is sterk gerelateerd aan de migratie-intentie, wat wil zeggen dat professionals die Twente al kennen (er hebben gewoond, gestudeerd, er familie of vrienden hebben wonen) meer geneigd zijn naar Twente te migreren dan personen die een dergelijke connectie niet hebben. Voor studenten is deze relatie omgekeerd: de studenten die een *Connectie* hebben met Twente zijn minder geneigd te verhuizen naar Twente. Personen met een *Migratie-intentie* vertonen ook een grotere intentie om naar Twente te vertrekken.

De migratiefactoren die in dit geval een rol spelen, zijn *Emotioneel*, *Economie Werk* en *Leefklimaat Omgeving*. De invloed van *Emotioneel* wil zeggen dat naarmate men zich meer verbonden voelt met Twente, de migratie-intentie hoger ligt. *Economie Werk* en *Leefklimaat Omgeving* hangen positief samen met de migratie-intentie naar Twente, waarvan *Leefklimaat Omgeving* kan worden gekwalificeerd als pullfactor. Het feit dat *Economie Werk* een aantrekkende werking heeft, geeft aan dat personen met een positief beeld van de arbeidsmarkt in Twente eerder geneigd zijn te verhuizen. Hetzelfde geldt voor *Leefklimaat Omgeving*. In de analyse met het gepercipieerde belang wordt een negatieve rol toegekend aan de *Ligging* van Twente: de ligging van Twente maakt dat men niet naar Twente wil migreren. Het feit dat we dit niet terugzien in de analyse met de attitudescore geeft aan dat dit in werkelijkheid veel minder een issue is. De omgeving maakt echter dat men wel naar Twente wil komen.

Functie en *Connectie* zijn achtergrondvariabelen die significante determinanten zijn voor migratie naar Twente. De algemene *Migratie-intentie* heeft tevens een zeer grote invloed.

De migratiefactoren die de gedragsintentie doen toenemen zijn op volgorde van sterkte: *Emotioneel*, *Werk* en *Omgeving (pull)*. *Ligging* heeft in alle gevallen een negatieve invloed op de migratie intentie naar Twente.

Bij het bestuderen van de pullfactoren die door studenten worden toegekend aan Twente vallen drie zaken op: de algemene *Migratie-intentie* speelt geen significante rol in

de migratie-intentie naar Twente, *Connectie* hang negatief samen met de migratie intentie naar Twente en het subconstruct *Sociaal Netwerk* vertoont een positieve samenhang.

Studenten vinden vooral hun netwerk in Twente en de opvattingen van kennissen en vrienden reden om naar Twente te verhuizen. De analyse op basis van het gepercipieerd belang laat zien dat studenten de *Ligging* van Twente als een negatieve invloedsfactor op de migratie-intentie zien en de *Leefklimaat Omgeving* als positief.

Voor de professionals blijkt wederom dat de algemene *Migratie-intentie* een sterke voorspeller is van de migratie naar Twente. Ook aanwezigheid van een *Connectie* blijkt hieraan bij te dragen. De enige migratiefactor die een rol speelt is *Emotioneel*. Het zijn dus vooral zaken die te maken hebben met het gevoel die Twente aantrekkelijk maken voor professionals. De analyse waarin gebruik is gemaakt van de belangscores geeft tevens aan dat *Ligging* en *Sociaal Netwerk* een negatieve invloed hebben op het verhuisgedrag naar Twente. In tegenstelling tot de aanwezigheid van het netwerk dat studenten lijken te hebben in Twente, draagt de afwezigheid hiervan voor professionals bij aan een afname van de migratie-intentie.

Voor studenten zijn *Emotioneel*, *Netwerk*, *Werk* en *Omgeving (pull)* factoren die migratie naar Twente doen toenemen. *Connectie* hangt bij deze groep negatief samen met de migratie-intentie naar Twente.

Voor professionals zijn *Connectie* en *Migratie-intentie* belangrijke voorspellers van migratie naar Twente. Voor deze groep is *Emotioneel* een factor met een aantrekkende werking. Voor zowel studenten als professionals heeft *Ligging* een negatieve invloed op de migratie naar Twente.

6.3 Het imago van Twente

In de literatuurstudie is reeds geconstateerd dat imago van invloed is op gedrag. Op basis van de analyse is het (vestigings)imago van Twente onder hoogopgeleiden vastgesteld en kan worden opgemerkt dat de beoordeling van de imagodimensies gedeeltelijk in overeenstemming blijkt met de migratiefactoren die meespelen in de migratie naar Twente.

Zo worden *Ligging* en *Sociaal Netwerk* voor Twente negatief beoordeeld en krijgen *Leefklimaat Omgeving*, *Leefklimaat Veiligheid* en *Economie Wonen* een positieve beoordeling. Uit paragraaf 6.2 blijkt al dat *Ligging* de migratie-intentie doet afnemen, voor *Sociaal Netwerk* geldt dit gedeeltelijk (alleen voor professionals). De positieve beoordeling van *Leefklimaat Omgeving* zien we ook terug in het feit dat dit bijdraagt aan de migratie-intentie naar Twente. Voor de imagodimensies *Leefklimaat Veiligheid* en

Economie Wonen geldt dit niet. Wanneer deze imagoscores worden gekoppeld aan het belang dat aan de verschillende subconstructen wordt toegekend kunnen we concluderen dat Twente een gunstig vestigingsimago heeft voor hoogopgeleiden. Aan de voor Twente negatief beoordeelde *Ligging* en *Sociaal Netwerk* wordt weinig waarde gehecht in de migratiebeslissing, terwijl *Leefklimaat Omgeving*, *Leefklimaat Veiligheid* en *Economie Wonen* als zeer belangrijk worden gezien in de overweging te gaan verhuizen (paragraaf 5.3). Dit levert een overwegend positief totaalbeeld op.

De beoordeling van Twente door Twentenaren vertoont veel overeenkomsten met de beoordeling door niet-Twentenaren. Vooral de dimensies *Leefklimaat Veiligheid*, *Leefklimaat Omgeving*, *Voorzieningen Facilitair* en *Economie Wonen* scoren hoog. *Ligging* wordt door de Twentenaren als negatief gezien. Wederom zien we in deze score overeenkomsten met de verklarende analyses van de migratie-intentie, waaruit blijkt dat *Leefklimaat Omgeving*, *Voorzieningen Facilitair* en *Ligging* van invloed zijn op het gedrag. Evenals het imago, blijkt ook de identiteit van Twente overwegend positief te worden beoordeeld. De determinanten die een hoge score hebben gekregen, worden door de doelgroep ook als belangrijk ervaren. Het minder positief beoordeelde *Ligging* wordt ook als minder belangrijk gezien.

Het vestigingsimago van Twente onder hoogopgeleiden is overwegend positief. Vooral de dimensies *Omgeving*, *Veiligheid* en *Wonen* worden positief beoordeeld. Men blijkt deze dimensies ook erg belangrijk te vinden. *Ligging* en *Netwerk* worden echter negatief beoordeeld, maar worden ook als minder belangrijk beschouwd.

6.4 Eindconclusie

Op basis van de verschillende analyses zijn conclusies getrokken. Om het geheel overzichtelijk te maken en ter beantwoording van de centrale onderzoeksvraag worden hier de belangrijkste conclusies kort geresumeerd.

Ten eerste blijken een aantal achtergrondkenmerken voorspellers te zijn van migratie. Naarmate men ouder is of in het bezit is van een woning neemt de kans op migratie af. Daarentegen ligt voor studenten en personen met een WO-diploma de migratie-intentie hoger dan voor respectievelijk professionals en Hbo'ers. Zekerheid, adaptievermogen en carrièredrang zijn psychologische kenmerken die alle drie van invloed zijn op migratiegedrag.

De sterkste determinanten voor migratie van hoogopgeleiden zijn *Emotioneel*, *Sociaal Netwerk*, *Leefklimaat Omgeving* en *Economie Werk*. Deze vier factoren hebben allemaal een keep functie, ongeacht regio waarin de persoon woont. *Emotioneel* is in alle gevallen de sterkste voorspeller voor migratie. Voor hoogopgeleiden in Twente zijn grotendeels

dezelfde factoren van invloed op het al dan niet verhuizen uit Twente. Opvallend is hierbij de discrepantie tussen de resultaten van de analyses op basis van de attitudes en het gepercipieerd belang. De werkelijke relatie tussen migratie en migratiefactoren is vaak anders dan de relatie tussen migratie en de factoren die men belangrijk vindt. Zo wordt er door hoogopgeleiden in Twente op basis van het belang aangegeven dat *Ligging* en *Economie Werk* factoren zijn waarom men Twente zou verlaten. Omdat dit niet terug te zien is in de resultaten van de attitudeanalyses kan worden vastgesteld dat deze punten in werkelijkheid veel minder van belang zijn en geen grote obstakels vormen in het behouden van hoogopgeleiden voor de regio. Opmerkelijk is dat studenten in Twente uitsluitend in Twente gehouden worden door de aanwezig onderwijsmogelijkheden in de regio. Wat betreft de professionals in Twente valt nog op te merken dat ze een tekort aan culturele mogelijkheden en recreatieve voorzieningen ervaren, wat ertoe leidt dat ze Twente wil verlaten.

Uit de analyse blijkt dat de factoren die bijdragen aan migratie naar Twente in grote mate overeen komen met de keepfactoren van de regio: *Emotioneel*, *Economie Werk* en *Leefklimaat Omgeving* zijn de sterkste aantrekkende factoren van Twente. Ook de invloed van *Ligging* zien we hier terug: het blijkt voor hoogopgeleiden een reden om niet naar Twente te verhuizen. De overeenkomst tussen de keepfactoren en pullfactoren van Twente is voor professionals groter dan voor studenten. Professionals die op eniger wijze een *Connectie* hebben met Twente zijn in grotere mate geneigd naar Twente te migreren dan personen die dit niet hebben. Voor studenten is deze relatie omgekeerd. Tenslotte blijkt dat professionals die een *Migratie-intentie* hebben ook een grotere intentie hebben om naar Twente te verhuizen. Voor studenten geldt dit niet.

6.5 Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen en conclusies uit het empirische onderzoek worden er hier vanuit communicatief oogpunt aanbevelingen geformuleerd waarmee het proces van het behouden en aantrekken van hoogopgeleiden voor de Twentse arbeidsmarkt kan worden geoptimaliseerd. Een onderscheid is gemaakt tussen algemene aanbevelingen, aanbevelingen met betrekking tot het aantrekken van hoogopgeleiden en aanbevelingen met betrekking tot het behoud van hoogopgeleiden.

Aanbevelingen algemeen

Speel in op Emotie, Werk, Omgeving en Netwerk

Emotioneel, werk, omgeving en netwerk zijn de migratiefactoren die de sterkste invloed uitoefenen op zowel de algemene migratie-intentie als de migratie-intentie naar Twente. Bij het aantrekken van personen van buitenaf dient in de communicatieboodschap ingespeeld te worden op het gevoel, de werkgelegenheid en

arbeidsmarkt in Twente en de aantrekkelijkheid van de omgeving. Wanneer de nadruk ligt op het behouden van hoogopgeleiden die al in Twente wonen, kan het belang van het sociale netwerk hieraan worden toegevoegd. De ongunstige ligging van Twente en het ontbreken van een netwerk zijn factoren die een negatieve relatie hebben met migratie naar Twente en dienen dus zoveel mogelijk op de achtergrond te blijven, tenzij deze punten met sterke argumenten kunnen worden weerlegd.

Differentieer de boodschap

Voornamelijk tussen studenten en professionals, maar ook tussen Twentenaren en niet-Twentenaren, zijn er verschillen in determinanten van migratie. Een optimaal effect, met betrekking tot het behouden en aantrekken van de hoogopgeleiden, kan worden gesorteerd door de communicatieboodschap op elk van de groepen aan te passen en zo op te stellen dat de personen in de afzonderlijke groepen worden aangesproken op de punten die voor hen van belang zijn. De boodschap dient dus te worden aangepast aan de behoeftes die er bestaan bij de verschillende groepen.

Trek professionals aan en houd studenten vast

Professionals van buiten Twente zijn sterker geneigd naar Twente te migreren dan studenten van buiten Twente. Bij het aantrekken van hoogopgeleiden van buiten Twente moet de nadruk dus liggen op werkende professionals en niet op studenten. Met betrekking tot studenten geldt dat er veel terreinwinst te boeken is in het vasthouden van het talent. Studenten zijn voornamelijk gebonden aan de regio door de onderwijsinstelling waaraan ze studeren (en door sociale contacten). Door studenten te betrekken in al wat er gebeurt in de regio (op emotioneel, economische, sociaal gebied) kunnen ze tijdens de studietijd een sterkere band opbouwen met de regio, waardoor ze na hun studietijd minder geneigd zijn Twente te verlaten.

Aanbevelingen voor het aantrekken van hoogopgeleiden

Focus op professionals die van plan zijn te migreren

Professionals met een migratie-intentie zijn sterker geneigd naar Twente te verhuizen dan professionals die geen migratie-intentie hebben. Deze groep staat al positief tegenover verhuizen zelf. Door ze te confronteren met de aantrekkelijke kenmerken van Twente (*Emotioneel, Leefklimaat Omgeving, Economie Werk*) kunnen hun attitudes ten opzichte van Twente in positieve zin worden beïnvloed, wat kan leiden tot een toename in migratie naar Twente. Communicatie dient plaats te vinden op plekken waar deze personen zich bevinden, dit kan zowel op fysieke locaties als digitale locaties zijn.

Focus op professionals die een connectie hebben met Twente

Hoogopgeleide professionals zullen eerder naar Twente verhuizen wanneer ze bekend zijn met de regio. Dit kan gaan om vrienden of familie die er wonen, een studieverleden in Twente, of een vakantie die er heeft plaatsgevonden. Personen in deze groep kunnen zowel fysiek als digitaal via specifieke kanalen worden bereikt. Communicatie zou zich eventueel ook via de aanwezige sociale netwerkring van deze personen in Twente kunnen afspelen.

Aanbevelingen voor het behouden van hoogopgeleiden

Focus op WO-studenten

Wat betreft het behoud van studenten in Twente na hun studietijd liggen de meeste kansen op het academische niveau. Hbo'ers vertonen een lagere migratie-intentie dan WO'ers. Deze groep is uit zichzelf al geneigd in Twente te blijven. Dit kan worden verklaard door het feit dat Hbo-instellingen voornamelijk op regionaal niveau studenten aantrekken, waar dit bij universiteiten meer op nationaal niveau plaatsvindt. Universiteitsstudenten hebben over het geheel genomen een hogere migratie-intentie: ze hebben een rijker migratieverleden en gaan vaak terug naar de regio van herkomst. Door deze groep kennis te laten maken met de aanwezige carrièremogelijkheden (want dit blijkt deze subdoelgroep belangrijk te vinden) en op andere manieren te binden aan de regio kan een groter deel van deze studenten in de toekomst behouden blijven voor de Twentse arbeidsmarkt.

Aandacht voor professionals

Een belangrijke doelstelling is het voorkomen van het vertrek van professionals uit Twente, omdat het juist deze groep is waarvan er nu en in de toekomst een tekort is op de Twentse arbeidsmarkt. Uit de analyses blijkt dat professionals in Twente de regio zouden willen verlaten omdat er in hun ogen een tekort is aan culturele en recreatieve mogelijkheden. Het is dus van belang dat er ofwel meer culturele en recreatieve mogelijkheden voor deze groep worden gecreëerd, of dat de bestaande mogelijkheden beter en aantrekkelijker onder de aandacht worden gebracht. Eventueel zou er in de toekomst onderzocht kunnen worden waar deze groep behoefte aan heeft.

Speel in op wat men belangrijk vindt

Opvallend in de analyses is dat er een discrepantie bestaat tussen wat men belangrijk vindt (op basis van belang) in relatie tot de migratie-intentie en de feitelijke situatie (op basis van attitudes) en de migratie-intentie. Men zegt bijvoorbeeld uit Twente te willen vertrekken door de ongunstige ligging, de afwezigheid van culturele mogelijkheden en de ongunstige arbeidsmarkt, ook al is dit niet terug te zien in de feitelijke situatie. Toch is

het raadzaam om waar mogelijk aandacht te schenken aan wat men belangrijk zegt te vinden, om zo de tevredenheid van de inwoners te vergroten. Door bijvoorbeeld aandacht te schenken aan de culturele mogelijkheden, maar eventueel ook door het beeld van de arbeidsmarkt en zelfs de ongunstige ligging van de regio bij te stellen, zullen de opvattingen hierover in positieve zin bijtrekken. Dit kan uiteindelijk leiden tot een afname in het verloop van hoogopgeleiden uit Twente.

7. Discussie

Nadat de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek zijn besproken, kan er worden teruggeblikt op de theorie, het onderzoeksproces en het meetinstrument. Ook kan er vooruit worden gekeken door de bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten ter discussie te stellen en suggesties voor toekomstig onderzoek te formuleren.

7.1 Theorie

Tijdens het bestuderen van de literatuur werd al snel duidelijk dat er weinig wetenschappelijk onderbouwde theorieën voorhanden zijn over braindrain op regionaal niveau. Vrijwel alle bestaande theorieën hadden betrekking op nationale of internationale migratieprocessen, waardoor het moeilijk bleek een geschikte theorie als uitgangspunt te nemen voor het huidige onderzoek. Door het koppelen van migratietheorieën en braindraintheorieën op internationaal niveau aan place identity-, imago- en gedragstheorieën is er toch een sterk theoretisch raamwerk neergezet voor de huidige studie. De gedragsdeterminanten die op basis van de literatuurstudie zijn vastgesteld zijn naast uit hoogwaardige wetenschappelijke bronnen tevens afkomstig uit doctoraalscripties. Omdat deze bronnen minder sterk zijn, boet het onderzoek door het gebruik hiervan enigszins in aan interne validiteit.

7.2 Het onderzoeksproces

7.2.1 Kwantificeren data vooronderzoek

Bij het kwantificeren van de data uit het vooronderzoek is steeds gekeken of dimensies of factoren onder eenzelfde noemer geschaard konden worden, om ze niet dubbel mee te nemen in de resultaten. Deze methode van analyse is onderhevig aan subjectiviteit: het is mogelijk dat een andere onderzoeker de data op een andere manier zou kwantificeren. Een voorbeeld om dit te verduidelijken:

De dimensie baaninhoud is opgebouwd uit een aantal verschillende onderdelen. Door de respondenten zijn zaken genoemd als autonomie, uitdaging, bijscholingsmogelijkheden, carrièreperspectieven, doorgroeimogelijkheden. Er is bewust voor gekozen om salaris niet ook onder deze noemer te scharen. Hiervoor is gekozen omdat door veel respondenten is aangegeven dat hier niet de nadruk op ligt en dat andere elementen belangrijker worden gevonden.

De keuze om salaris niet te scharen onder de noemer baaninhoud is er een die op subjectieve gronde is gemaakt. Deze keuze is verdedigbaar, maar het neemt niet weg dat er ook andere indelingen mogelijk zouden zijn geweest. Omdat het hier gaat om een vooronderzoek dat als input dient voor het kwantitatieve onderzoek is deze invloed van subjectiviteit acceptabel.

7.2.2 Respondenten

In ieder onderzoek is de selectie van de respondenten een zeer belangrijk punt. De studenten die hebben deelgenomen aan het vooronderzoek zijn afkomstig uit de 1^e of 2^e graads kennissenkring van de auteur, en hebben dus allemaal tot op zekere hoogte een connectie met regio Twente. Dit is niet de meest optimale methode van selectie, maar omdat op deze manier een goede variatie in achtergrondkenmerken verzekerd kon worden, is deze selectiemethode te rechtvaardigen. Zou het hier gaan om de respondentenselectie voor het centrale onderdeel van een studie, dan zou dit uiteraard anders liggen.

Bij de selectie van respondenten voor het hoofdonderzoek kunnen ook kanttekeningen worden geplaatst. Een groot deel van de respondenten is afkomstig uit de database van Career Center Twente en Banenrijk Limburg. Dit wil zeggen dat deze personen in veel gevallen al een algemene én, in het geval van Career Center Twente, een specifieke migratie-intentie hebben voor Twente. Voor personen uit deze bestanden die al in Twente wonen, geldt dat ze veelal in Twente willen blijven. Dit levert een vertekening in het beeld op ten opzichte van de werkelijke situatie. In werkelijkheid zullen de migratie-intentie algemeen en de migratie-intentie naar Twente waarschijnlijk lager liggen dan die in de huidige studie.

7.3 Het meetinstrument

De volgorde waarin vragen worden gesteld, kan van invloed zijn op de antwoorden die worden gegeven door respondenten. Tijdens de interviews die in het vooronderzoek zijn afgenomen, is bewust gekozen om de vragen die specifiek gingen over het imago van Twente als laatst te stellen. Hierdoor zullen de beelden die bij het beantwoorden van de vragen zijn opgeroepen bij de respondenten niet van invloed zijn geweest op de antwoorden die de respondenten hebben gegeven op de andere vragen over arbeidsmobiliteit. De methode waarvan gebruik is gemaakt, gestructureerde interviews, wijst een zeer belangrijke rol toe aan de onderzoeker met betrekking tot de vraagstelling. De vragen zijn door de onderzoeker aan alle respondenten uit een bepaalde doelgroep op een exact zelfde wijze gesteld. Ook is er voor gewaakt respondenten niet bepaalde richtingen in te sturen door de manier van vragen. Wanneer door een respondent slechts oppervlakkige antwoorden werden gegeven, is er doormiddel van interactie en doorvragen achterhaald worden wat de kern van het antwoord was. Hierbij kan het zo zijn geweest dat door het doorvragen de respondent bepaalde antwoorden heeft genoemd waar hij achteraf niet volledig achterstaat. Dit zal bij de meeste respondenten niet het geval zijn geweest, aangezien bijna alle respondenten zelf de kern van de antwoorden konden aangeven.

Binnen de vragenlijst is ook rekening gehouden met de volgorde van de vragen. Om dezelfde reden als in het vooronderzoek zijn de vragen met betrekking tot Twente achterin de vragenlijst opgenomen en de algemene vragen voorin. Door het aanpassen van de lay-out en het achterin plaatsen van de stellingen over de psychologische kenmerken getracht de vragenlijst gebruiksvriendelijker te maken. Achteraf is gebleken dat de respondenten de vragenlijst duidelijk en niet te lang vonden.

De Likertschaal waarvan gebruik is gemaakt voor de antwoordmogelijkheden op de stellingen liep van 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens', met als middencategorie 'noch mee eens/noch mee oneens'. Er is bewust voor gekozen geen aparte categorie met 'geen mening' toe te voegen, omdat dit zou leiden tot het uitsluiten van veel respondenten uit de analyse. Omdat in de huidige situatie niet kan worden vastgesteld of de respondenten de middelste antwoordcategorie hebben gekozen omdat ze neutraal wilde antwoorden, of omdat ze geen mening hadden, is dit een bedreiging van de interne validiteit van het onderzoek.

7.4 Bruikbaarheid van het onderzoek

De ontwikkeling van een nieuw instrument neemt gewoonlijk veel tijd in beslag. Vaak gaan er jaren van aanpassingen overheen voordat een instrument voldoende betrouwbaar en van kwalitatief hoog niveau is. Tijdens dit afstudeeronderzoek waren deze jaren niet beschikbaar en was er dus geen tijd om meerdere vervolgonderzoeken met het instrument uit te voeren. Toch is doormiddel van een stapsgewijze aanpak (literatuuronderzoek, kwalitatief vooronderzoek, kwantitatief hoofdonderzoek) een goede basis voor een meetinstrument ontwikkeld. Deze aanpak heeft geleid tot een hoge interne consistentie (Cronbach's α) bij zowel de afhankelijke variabelen als bij de constructen binnen de onafhankelijke variabelen. Met verklarende varianties van boven de 50% is uiteindelijk een zeer sterk model ontstaan.

Ook praktisch gezien is het onderzoek nuttig. De resultaten die zijn verkregen bieden naast een wetenschappelijk onderbouwde bevestiging van bestaande opvattingen ook interessante nieuwe inzichten. De conclusies en aanbevelingen die op basis van deze resultaten zijn geformuleerd leveren praktische handvaten op het gebied van arbeidsmarktcommunicatie op, zowel voor het bedrijfsleven als voor overheden.

7.5 Toekomstig onderzoek

Naar aanleiding van de bevindingen van het huidige onderzoek zijn er bepaalde gebieden zichtbaar geworden die interessant zijn om in de toekomst te onderzoeken. Eén van die gebieden heeft te maken met de binding van studenten aan hun studieregio. Omdat studenten vaak naar een stad verhuizen met de intentie er tijdelijk, gedurende de studieperiode, te blijven wonen, lijkt er veelal geen binding te ontstaan tussen de student

en de omgeving waarin hij zich bevind. Met name voor perifere gebieden kan het van groot praktisch nut zijn te achterhalen hoe deze binding tussen studenten en hun stad of regio vergroot kan worden. Een tweede optie voor verder onderzoek is een vergelijkende studie naar de oorzaken, gevolgen en oplossingen voor braindrain in andere perifere regio's. Gebieden in Nederland als Friesland, Zeeland en Limburg, maar ook vergelijkbare regio's in andere West-Europese landen hebben te maken met het vertrek van hoogopgeleiden naar economische centra. Dergelijk onderzoek zou dus zowel op nationaal als op Europees niveau kunnen plaatsvinden. Door het uitvoeren van longitudinaal onderzoek, bijvoorbeeld naar de effecten van interventieprogramma's in Twente, kan worden vastgesteld hoe effectief bepaalde braindrain werende maatregelen zijn en kunnen interventies geoptimaliseerd worden. Tenslotte kan het interessant zijn de invloed van emotionele factoren verder uit te diepen. Uit deze studie blijkt dat emotionele factoren veruit de sterkste voorspellers zijn van migratie. Het is waarschijnlijk dat vooral personen die een sterke connectie hebben met een regio (er gewoond hebben, er familie of vrienden hebben wonen) op basis van emotie worden beïnvloed. In toekomstig onderzoek zou kunnen worden nagegaan of (en hoe) personen die deze connectie niet hebben op basis van emotionele factoren kunnen worden beïnvloed.

Literatuur

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Alvesson, M. (1990). Organization: From substance to image. *Organization Studies*, 11, 373-394.
- Amelink, N. (2003). *Monitor regionale imago's. Een onderzoek naar een nieuwe methode om regionale imago's in kaart te brengen*. Enschede: Universiteit Twente.
- Babbie, E.R. (2004). *The practice of social research*. Belmont: Thompson/Wadsworth.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavior change. *Psychological Review*, 84, 191-215.
- Benefader, V., & Den Boer, K. (2006). *To move or not to move, that's the question: the new phenomenon of braindrain within developed countries*. Department of Business Studies, Kristianstad University.
- Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2001). Braindrain and economic growth: theory and Evidence. *Journal of Development Economics*, 64, 275-289.
- Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2003). Braindrain and LDC's Growth: winners and losers, *IZA discussion paper*, No 819.
- Van Den Berg, L., Van Der Meer, J. & Otgaar, A.H.J. (1999). *De aantrekkelijke stad*. Rotterdam: Euricur.
- Bernstein, D. (1986). *Company image and reality: a critique of corporate communications*. London: Cassell.
- Bhagwati, J. N., & Hamada, K. (1982). Tax policy in the presence of emigration. *Journal of Public Economics*, 18(3), 291-317.
- Bhagwati, J.N., & Hamada, K. (1974). The brain drain, international integration of markets for profession- and unemployment. *Journal of Development Economics*, 11, 19-42.
- Bhagwati, J. N., & Rodriguez, D. (1975). Welfare-theoretical analyses of the brain drain. *Journal of Development Economics*, 2, 196-221.
- Birkigt, K., Stadler M.M. (1986). *Corporate identity: Grundlagen, Funktionen, falspielen*. Verlag Moderne Industrie: Landsberg am Lech.
- Blauw, E. (1986), *Het corporate image: beeldvorming van de onderneming*. Amsterdam: Uitgeverij de viergang.
- Bonnes, M., & Secchiaroli, G. (1995). *Environmental psychology: a psychological introduction*, London: Sage.
- Broekhuizen, J. (2005). *Het imago van Enschede als keepfactor: belangrijk of niet?* Enschede: Universiteit Twente.

- Brug, J., Schaalma, H., Kok, G., Meertens, R.M. & Molen, H.T. van der (2001). *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering – een planmatige aanpak*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Buursink, J. (1991). *Steden in de markt: het elan van citymarketing*. Muiderberg: Coutinho BV.
- Chajet, C. (1989). The making of a new corporate image. *Journal of Business Strategy*, 10(3), 18-20.
- Chang, S.J. (1992). Causes of braindrain and solutions: the Taiwan experience. *Springer New York*, 27(1), 27-43.
- Coenen, F., & Fikkers, D.J. (2008). *Human capital in European peripheral regions. Brain drain and brain gain*. Enschede: University of Twente.
- Dowling, G. (2001). *Creating corporate reputations: identity, image and performance*. New York: Oxford University Press.
- Dutton, J.E., & Dukerich, J.M. (1991). Keeping an eye on the mirror: image and identity in organizational adaptation. *Academy of Management Journal*, 34, 517-554.
- Dutton, J.E., Dukerich, J.M. and Harquail, C.V. (1994). Organizational images and member identification. *Administrative Science Quarterly*, 39, 239-263.
- Ekamper, P., & Van Huis, M. (2004). *Verhuizingen en huishoudenveranderingen in Nederland*. Den Haag: NIDI.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.
- Fiani, R. (2007). Remittance and the brain drain: do more skilled migrants remit more? *The World Bank Economic Review*, 21(2), 177-191.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*, Addison-Wesley: Reading, Mass.
- Fombrun, C., & Shanley, M. (1990). What's in a name? Reputation building and corporate strategy. *The Academy of Management Journal*, 33(2), 233-258.
- Frey, W.H. (2003). *Metropolitan magnets for international and domestic migrants*. Washington, D.C.: Brookings Institution, Center on Urban and Metropolitan Policy.
- Galor, O., & Tsiddon, D. (1997). The distribution of human capital and economic growth. *Journal of Economic Growth*, 2(1), 93-124.
- Gatewood D., Gowan, M.A., & Lautenschlager, G.J. (1993). Corporate image, recruitment image and initial job choice decisions. *The Academy of Management Journal*, 36(2), 414-427.
- Gesthuizen, M., & Dagevos, J. (2005). *Arbeidsmobiliteit in goede banen. Oorzaken van baan- en functiewisselingen en gevolgen voor de kenmerken van het werk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Gils, G.H.C., (1985). *Een onderzoek naar maatregelen ter werving en behoud van*

- toponderzoekers*. 's-Gravenhage: Distributiecentrum Overheidspublikaties.
- Graef, P.A.M. (1999). *Daarom Twente: onderzoek naar verhuismotieven*. Enschede: I&O Research.
- Greenwood, M.J. (1985). Human migration: theory, models and empirical studies. *Journal of Regional Science*, 25(4), 521–544.
- Groot, W., & Verberne, M. (1997). Aging, job mobility and compensation. *Oxford Economic Papers*, 49(3), 380-403.
- Grubel, H.G., & Scott, A.D. (1966). The immigration of scientists and engineers to the United States. *The Journal of Political Economy*, 74, 1949-1961.
- Gruenberg, B. (1980). The happy worker: an analysis of educational and occupational differences in determinants of job satisfaction. *The American Journal of Sociology*, 86(2), 247-271.
- Haque, N.U. (2005). *Brain drain or human capital flight?* Islamabad: Pakistan Institute of Development Economics.
- Haque, N.U., & Kim, S.J. (1995). *Human capital flight: impact of migration on income and growth*. Islamabad: IMF Staff Papers.
- Harner, J. (2001). Place identity and copper mining in Sonora, Mexico. *Annals of the association of American geographers*, 91(4), 660-680.
- Hay, R.B. (1998). A rooted sense of place in cross-cultural perspective. *Canadian Geographer*, 42, 245–266.
- Heinsmann, A. (2006). *De regio geïdentificeerd. Een exploratief onderzoek naar identiteitsbepalende karakterisering van regionale identiteit*. Enschede: Universiteit Twente.
- Hernandez, B., Hidalgo, C.H., Salazar-Laplace, M.E., & Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology*, 27(4), 310-328.
- Herremans, R. (2005). *Uw werknemer wordt klant: employee relationship management*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Huang, W.C. (1988). An empirical analysis of foreign student brain drain to the United States. *Economics of Education Review*, 7(2), 231-243.
- Hunger, U. (2003). *Von Braindrain zum Braingain. Die Auswirkungen der Migration von Hochqualifizierten auf Abgabe und Aufnahmeländer*. Münster: Universität Münster.
- Johnson, H.G. (1965). *The economics of the brain drain: the Canadian case*. Minerva: Review of science, learning and policy, Vol. III.
- De Jong, G.F. (2000). Expectations, gender and norms in migration decision-making. *Population Studies*, 54(3), 307-319.
- Jorgensen, B.S., & Stedman, R.C. (2001). Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21,

233–248.

- Jorgensen, B.S., & Stedman, R.C. (2005). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of Environmental Management*, 79(3), 316-327.
- Korpela, K. M. (1989). Place-identity as a product of environmental self-regulation. *Journal of Environmental Psychology*, 9, 241-256.
- Kotler, P.J., Haider, D.H. & Rein, I. (1993). *Marketing places. Attracting investment, industry and tourism to cities, states and nations*. London: Free Press.
- Krupat, E. (1983). A place for place identity. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 343–344.
- Kwok, P., & Leland, H. (1982). An economic model of the brain drain. *The American Economic Review*, 72(1), 91-100.
- Ladinsky, J. (1967). The geographical mobility of professional and technical manpower. *The Journal of Human Resources*, 2(4), 475-494.
- Van Leuvensteijn, M., & Koning, P. (2000). *The effects of home-ownership on labour mobility in the Netherlands: Oswald's thesis revisited*. The Hague: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.
- Lewin, K. (1935). Psycho-sociological problems of a minority group. *Journal of Personality*, 3(3), 175-187.
- Lucas, R.E.B., & Stark, O. (1988). Migration, remittance and the family. *Economic Development and Cultural Change*. 36(3), 465-481.
- Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-96.
- McHugh, R., & Morgan, J.N. (1984). The determinants of interstate student migration: a place-to-place analysis. *Economics of Education Review*, 3(4), 269-278.
- Mincer, J. (1978). Family migration decisions. *The Journal of Political Economy*, 86(5), 749-773.
- Mulder, C.H. (2007). The family context and residential choice: a challenge for new research. *Population, Space and Place*, 13(4), 265-278.
- Mulder, C.H., & Hooimeijer, P.H. (1999). *Residential relocations in the life course*. In: Van Wissen, L.J.G., & Dykstra, P.A., *Population Issues, an interdisciplinary focus*, New York: Plenum, 159–186.
- Nijhof, W.H. (1995). *Alles draait om het imago! Corporate communication, een praktische inleiding*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Van Ommeren, J., Rietveld, P., & Nijkamp, P. (2000). Job mobility, residential mobility and commuting: a theoretical analysis using search theory. *The Annals of Regional Science*, 34, 213– 232.
- Oswald, A.J. (1999). *The housing market and Europe's unemployment: a non-technical paper*. Mimeo: University of Warwick.

- Portes, A. (1976), Determinants of the brain drain. In Kubat, D., *The Politics of the Return: International Return Migration in Europe*, Centre for Migration Studies New York, 269-275.
- Proshansky, H.M., Fabian, A.K., & Karminoff, R. (1983). Place identity: physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57–84.
- Rieder, S., & Matti, D. (2004). *Human capital in European peripheral regions: brain drain and brain gain*. Luzern: Fachhochschule Zentralschweiz.
- Van Riel, C.B.M. (1996). *Identiteit en imago: grondslagen van corporate communication, Tweede Editie*. Schoonhoven: Academic Service.
- Van Riel, C.B.M. and Balmer, J.M.T. (1997). Corporate identity: the concept, it's measurement and management. *European Journal of Marketing*, 31(6), 340-55.
- Timmerhuis, V., & Vermeulen, H. (1993). *Arbeidsmobiliteit van wetenschappelijk personeel: een empirisch onderzoek naar feitelijke mobiliteit, reden voor (non)mobiliteit en mobiliteitsbeleid*. Tilburg: IVA.
- Tobin, J. (1974). Notes on the economic theory of expulsion and expropriation. *Journal of Economic Development*, 2(3), 09-308.
- Twente-index (2006). *Een vergelijkend economisch jaarbeeld van Twente*. Zwolle: PlantijnCasparle.
- Twigger-Ross, C., & Uzzell, D.L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205–220.
- Verreth, K., Buggenhout, B., & Gesquiere (1993). *Arbeidsmobiliteit en sociale Verzekeringen*. Brugge: Die Keure.
- Verrijck, J.F. (1999). *Werving en selectie van schaars personeel*. Deventer: Kluwer.
- VNU (2001) *Bereiksonderzoek arbeidsmarkt: het meest complete arbeidsmarktonderzoek van Nederland*. Haarlem: VNU business Publications.
- Wentink, I. (2006). *Richting een duurzame, relevante en onderscheidende positionering van Twente*. Enschede: Universiteit Twente.
- Winderstet, B. (1998). Moving or staying? Job mobility as a sorting process. *Umea Economic Studies*, 464, Umea University.

Bijlagen

Bijlage I: Interviewschema vooronderzoek

Bijlage II: Resultaten vooronderzoek

Bijlage III: Indeling constructen

Bijlage IV: Begeleidende tekst vragenlijst

Bijlage V: Vragenlijst

Bijlage VI: Betrouwbaarheid (sub)constructen voor factoranalyse

Bijlage VII: Overzicht aanpassingen in items

Bijlage VIII: Belang subconstructen per subdoelgroep

Bijlage IX: Resultaten analyses met belangsscores Twentenaren

Bijlage X: Resultaten analyses niet-Twentenaren

Bijlage I: Interviewschema vooronderzoek

Algemene deel

- Wat is uw geslacht?
- Wat is uw leeftijd?
- Studeert u of bent u werkzaam?
- Wat is hoogst afgeronde opleiding? (professionals)
- Volgt u een WO- of een Hbo-opleiding? (studenten)
- In welke sector bent u werkzaam? (professionals)
- Welke studie volgt u? (studenten)
- Uit welke regio komt u oorspronkelijk?

Imago

- Kent u Twente?
- Wat komt er bij u op als u aan Twente denkt?
- Wat zijn positieve kenmerken van Twente?
- Wat zijn negatieve kenmerken van Twente?

Migratie

- Wat zijn voor u redenen om te verhuizen uit uw huidige regio?
- Wat zijn redenen die u weerhouden van verhuizen uit uw regio?
- Over welke kenmerken moet een eventuele vestigingslocatie beschikken?

Bijlage II: Resultaten vooronderzoek

Tabel 2.1: Imagodimensies en migratiefactoren studenten binnen Twente (n=8)

#	Imagodimensies		Migratiefactoren	
1	Boeren gebied	87,5%	Baaninhoud	87,5%
2	Gemoedelijke sfeer	75%	Familie	75%
3	Universiteit	75%	Vrienden	75%
4	Voetbal	75%	Salaris	50%
5	Dialect	50%	Levendige omgeving	50%
6	Natuur	50%	Mentaliteit bevolking	37,5%
7	Bier	37,5%	Cultuur	25%
8	Ruimte	37,5%	Werkgelegenheid	25%
9	Gezelligheid	37,5%	Goede infrastructuur	25%
10	Weinig top bedrijven	37,5%	Rust	12,5%
11	Nuchtere mensen	25%	Evenementen	12,5%
12	Vriendelijke mensen	25%	Veiligheid	12,5%
13	Achterstandsgebied	25%	Goede OV	12,5%
14	Afgelegen	25%	Natuur	12,5%
15	Veilig	12,5%	Sportmogelijkheden	12,5%
16	Duitsland	12,5%	Uitgaansmogelijkheden	12,5%
17	Saai	12,5%		
18	Kleinschalig	12,5%		
19	Rustig	12,5%		
20	Weinig uitgaansgelegenheden	12,5%		
21	Slechte werkgelegenheid	12,5%		
22	Domme mensen	12,5%		
23	Gematigd	12,5%		
24	Enschede	12,5%		

Tabel 2.2: Imagodimensies en migratiefactoren studenten buiten Twente (n=7)

#	Imagodimensies		Migratiefactoren	
1	Afgelegen	57,1%	Levendige omgeving	57,1%
2	Saai	42,9%	Baan	57,1%
3	Boeren	42,9%	Centrale ligging	42,9%
4	Rustig	42,9%	Vrienden	42,9%
5	Voetbal	28,6%	Familie	28,6%
6	Gebeurt weinig	28,6%	Bereikbaar	28,6%
7	Universiteit	28,6%	Type mensen	14,3%
8	Weinig werkgelegenheid	28,6%	Veel werkgevers	14,3%
9	Niet dynamisch	14,3%	Salaris	14,3%
10	Langzaam leeftempo	14,3%	Culturele mogelijkheden	14,3%
11	Natuur	14,3%	Uitgaansmogelijkheden	14,3%
12	Geen grote bedrijven	14,3%	Aanwezigheid hoofdkantoren	14,3%
13	Enschede	14,3%		
14	Nuchtere mensen	14,3%		

15	Mooie huizen	14,3%	
----	--------------	-------	--

Tabel 2.3: Imagodimensies en Migratiefactoren professionals binnen Twente (n=6)

#	Imagodimensies		Migratiefactoren	
1	Afgelegen	66,7%	Baan	83,3%
2	Fc Twente	50%	Vrienden	66,7%
3	Weinig werkgelegenheid	50%	Centrale ligging	50%
4	Vriendelijke mensen	50%	Infrastructuur	50%
5	Boeren	50%	Werkgelegenheid	33,3%
6	Weinig te doen	33,3%	Familie	33,3%
7	Mooie omgeving	33,3%	Levendige omgeving	16,7%
8	Universiteit	33,3%	Veiligheid	16,7%
9	Rustig	33,3%	Natuur	16,7%
10	Saai	16,7%	Ruimte	16,7%
11	Veilig	16,7%	Kerk	16,7%
12	Grosch	16,7%	Cultuur	16,7%
13	Achterstand	16,7%	Sportmogelijkheden	16,7%
14	Ruimte	16,7%		
15	Enschede	16,7%		

Tabel 2.4: dimensies imago en factoren arbeidsmobiliteit professionals buiten Twente (n=6)

#	Imagodimensies		Migratiefactoren	
1	Boeren	83,3%	Baan	100%
2	Universiteit	66,7%	Vrienden	66,7%
3	Afgelegen	66,7%	Salaris	50%
4	Prettig wonen	66,7%	Familie	50%
5	Weinig werkgelegenheid	66,7%	Omgeving	33,3%
6	Gemoedelijke sfeer	33,3%	Mentaliteit bevolking	16,7%
7	Gebeurt weinig	33,3%	Bereikbaar	16,7%
8	Weinig top bedrijven	33,3%	Levendige omgeving	16,7%
9	Nuchtere bevolking	16,7%	Ruimte	16,7%
10	Betrokkenheid bevolking	16,7%	Opgegroeid	16,7%
11	Mooie omgeving	16,7%	Rustige omgeving	16,7%
12	Dialect	16,7%	Evenementen	16,7%
13	Voetbal	16,7%		
14				
15				

Bijlage III: Indeling constructen

Construct	Subconstruct	Items	Stelling
Economie	Werk	Inhoudelijke baanaspecten	Mijn huidige baan geeft mij een grote uitdaging
			In mijn huidige baan heb ik veel ontwikkelingsmogelijkheden
		Salaris	Ik ben tevreden over mijn salaris
		Carrièremogelijkheden	Ik heb goede carrièremogelijkheden
		Aantrekkelijke bedrijven	In mijn regio bevinden zich veel aantrekkelijke werkgevers
	Reistijd	Ik ben tevreden over de reistijd van en naar mijn werk	
	Wonen	Huizenprijzen	Bij mij in de regio zijn de huizenprijzen aantrekkelijk
		Welvaartniveau regio	De regio waarin ik woon ziet eruit als een welvarend gebied
		Levensonderhoud	De huidige kosten voor mijn levensonderhoud zijn niet te hoog
Sociaal	Netwerk	Aanwezig netwerk	Veel van mijn familie/vrienden wonen bij mij in de regio
		Migratienormen	Mijn familie/vrienden willen niet dat ik ga verhuizen
			Mijn familie/vrienden denken positief over de regio waar ik woon
	Mentaliteit bevolking	Openheid	De bevolking in mijn omgeving is erg open
		Gastvrijheid	De bevolking in mijn omgeving geeft je snel het gevoel dat je erbij hoort
		Gemeenschapszin	De onderlinge betrokkenheid tussen mensen bij mijn de regio is er hoog
	Maatschappij	Veiligheid	Ik voel me thuis en op straat erg veilig
Criminaliteit		Er is weinig criminaliteit bij mij in de regio	
Cultuur	Culturele historie	Moderniteit	De regio waarin ik woon loopt vooruit op andere regio's
		Historie	Mijn regio heeft een rijke historische achtergrond
		Tradities	In mijn woonomgeving bestaat er nog veel tradities
		Bevolkingsverhouding	Er wonen naar verhouding weinig allochtone mensen in mijn regio
	Culturele mogelijkheden	Culturele voorzieningen	In mijn omgeving zijn er voldoende theaters aanwezig
			In mijn omgeving zijn er voldoende musea aanwezig
		Culturele evenementen	In mijn omgeving worden er regelmatig kunstzinnige evenementen georganiseerd
Fysiek	Ligging	Centraliteit	De regio waarin ik woon ligt centraal ten opzichte van de rest van Nederland
		Bereikbaarheid	De infrastructuurle voorzieningen in mijn omgeving zijn erg goed
			De regio waarin ik woon is goed bereikbaar met het openbaar vervoer
		Ligging tov Europa	De regio waar ik woon ligt gunstig te opzichte van de rest van Europa
	Omgevings-kenmerken	Natuurlijke omgeving	In mijn woonomgeving is er veel natuur
		Woonomgeving	De woonwijken in mijn regio zien er over het algemeen aantrekkelijk uit
			Het landschap bij mij in de regio ziet er over het algemeen aantrekkelijk uit
		Stedelijke uitstraling	Ik woon in de buurt van veel grote steden
Verhouding stad/platteland	Mijn regio kenmerkt zich meer als stedelijk dan als plattelandsgebied		
Voorzieningen	Recreatief	Winkelvoorzieningen	In mijn regio kan je gezellig winkelen
			Mijn regio heeft een divers winkelaanbod
		Uitgaansmogelijkheden	In mijn woonomgeving zijn er veel leuke cafés en discotheken
			In mijn woonomgeving kan ik leuk uitgaan
	Recreatieve mogelijkheden	In mijn regio zijn er veel recreatiemogelijkheden	
	Facilitair	Onderwijsaanbod	In mijn regio bevinden zich goede basis- en middelbare scholen
			In mijn omgeving is een HBO instelling of universiteit gevestigd
Zorgvoorzieningen		De ziekenhuizen in mijn omgeving zijn kwalitatief erg goed	
	In mijn omgeving zijn er voldoende goede instellingen voor ouderenzorg		
	Er zijn voldoende opties voor goede kinderopvang in mijn regio		

Emotionele factoren	Verbondenheid	Verbondenheid gemeenschap	Ik voel me emotioneel verbonden tot de gemeenschap waarin ik leef
			Ik heb positieve gevoelens voor gemeenschap waarin ik leef
		Verbondenheid omgeving	Mijn omgeving is speciaal voor mij
			Ik draag de regio waarin ik woon een warm hart toe
	Gevoel van toebehoren		Ik heb het gevoel dat ik op mijn plek ben binnen mijn woonomgeving
			Ik voel me thuis in de regio waarin ik woon
	Aantrekkingskracht	Uitstraling	De regio waarin ik woon heeft een bijzondere uitstraling
Leefsfeer		De regio waarin ik woon heeft een bruisende, dynamische leefsfeer	
Leeftempo		De regio waarin ik woon heeft een prettig leeftempo	

Bijlage IV: Begeleidende tekst vragenlijst

Geachte heer/mevrouw,

"Hoogopgeleiden zitten niet stil!"

Als hoogopgeleide ervaart u als geen ander de mogelijkheid om door heel Nederland en zelfs daarbuiten een aantrekkelijke baan te vinden. Hoogopgeleiden zitten dus zeker niet stil, maar verhuizen gedurende hun loopbaan veelal door heel Nederland! Maar wat maakt het verhuizen nou zo interessant? Is het de baan, de omgeving of zijn het juist sociale contacten?

Waar een aantal regio's in Nederland profiteert van deze hoge arbeidsmobiliteit, komen andere regio's juist in de problemen door dezelfde mobiliteit. In samenwerking met Career Center Twente en BanenrijkLimburg voeren wij een onderzoek uit naar het 'hoe en waarom' van het migratiegedrag van hoogopgeleiden.

Hieronder treft u link aan naar een vragenlijst waarin u uw mening kunt geven over de aantrekkelijkheid van uw huidige woongebied voor hoogopgeleiden en aan kunt geven wat u nou belangrijk vindt in uw overweging te gaan verhuizen. Uiteraard kan de vragenlijst anoniem ingevuld worden en zullen de gegevens vertrouwelijk worden verwerkt. Het invullen van de vragenlijst zal ongeveer 15 minuten van uw tijd in beslag nemen.

Door op de onderstaande link te klikken wordt u naar de vragenlijst geleid:

http://survey.gw.utwente.nl/phpESP/public/survey.php?name=MIGRATIE_VRAGENLIJST

Bij voorbaat bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Met vriendelijke groeten,

Jeroen Timmer
Universiteit Twente
Career Center Twente

Bijlage V: Vragenlijst

De hier weergegeven vragenlijst kan uiterlijk enigszins verschillen van de digitale vragenlijst die is verstuurd. Dit heeft te maken met het feit dat de originele vragenlijst is vormgegeven in een speciaal hiervoor ontworpen, digitale omgeving. Voor het inzien van de originele vragenlijst kan contact opgenomen worden met de auteur.

Migratie onder hoogopgeleiden

Welke factoren zijn van belang?

Toelichting

- Leest u s.v.p. de vragen, de antwoorden en eventuele instructies goed door!
- Kruis steeds het vakje aan dat op u van toepassing is of het beste uw mening weergeeft!
- Bij meerkeuzevragen dient er één vakje aangekruist te worden, tenzij anders wordt vermeld!

Algemene vragen

1. Wat is uw leeftijd?
2. Wat is uw geslacht?
3. Wat is uw burgerlijke staat?
4. Hoeveel kinderen heeft u?
5. Hoe oud zij uw kinderen?
6. Hoe ziet uw studie/werksituatie eruit?
7. Wat is het niveau van uw hoogst afgeronde opleiding?

Migratie beslissingsfactoren

8. Welke aspecten zijn voor u van belang in de overweging te gaan verhuizen?

Stel: U kunt elders een baan krijgen, maar hiervoor zou u moeten verhuizen naar een andere regio. Geef voor elk van de onderstaande aspecten aan in hoeverre deze al dan niet belangrijk voor u zijn in uw overweging te verhuizen voor de desbetreffende baan.

	Helemaal niet belangrijk			Heel belangrijk	
Baaninhoud	☐	☐	☐	☐	☐
Aanwezigheid van vrienden en familie	☐	☐	☐	☐	☐
De mate van moderniteit van een gebied	☐	☐	☐	☐	☐
De centrale ligging van een gebied	☐	☐	☐	☐	☐
Winkelvoorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
Verbonden voelen met de gemeenschap	☐	☐	☐	☐	☐
Salaris	☐	☐	☐	☐	☐
Mening van vrienden en familie	☐	☐	☐	☐	☐
Bereikbaarheid van een gebied	☐	☐	☐	☐	☐
Uitgaansmogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐
Carrière mogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐
Historische achtergrond van een gebied	☐	☐	☐	☐	☐
Ligging ten opzichte van Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Recreatieve voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
Het gevoel hebben te passen binnen de omgeving en gemeenschap	☐	☐	☐	☐	☐
Aanwezigheid aantrekkelijke werkgevers in de regio	☐	☐	☐	☐	☐
Openheid van de plaatselijke bevolking	☐	☐	☐	☐	☐
Aanwezigheid van gebiedsgeboden tradities	☐	☐	☐	☐	☐

9. Welke aspecten zijn voor u van belang in de overweging te gaan verhuizen?

Stel: U kunt elders een baan krijgen, maar hiervoor zou u moeten verhuizen naar een andere regio. Geef voor elk van de onderstaande aspecten aan in hoeverre deze al dan niet belangrijk voor u zijn in uw overweging te verhuizen voor de desbetreffende baan.

	Helemaal niet belangrijk			Heel belangrijk	
Volledig onderwijsaanbod	☐	☐	☐	☐	☐
Bijzondere uitstraling van de regio	☐	☐	☐	☐	☐
Reistijd van en naar werk	☐	☐	☐	☐	☐
Gastvrijheid plaatselijke bevolking	☐	☐	☐	☐	☐
Verkeersdrukke in de omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Aanwezigheid van goede zorgvoorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
Stedelijke uitstraling van de omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Welvaartsniveau van de regio	☐	☐	☐	☐	☐
Gemeenschapszin van de plaatselijke bevolking	☐	☐	☐	☐	☐
Verhouding autochtone/allochtone bevolking	☐	☐	☐	☐	☐
Aanwezigheid van natuur in de omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Bruisende, dynamische leefsfeer	☐	☐	☐	☐	☐
Veiligheid van de omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Culturele evenementen	☐	☐	☐	☐	☐
Kosten voor levensonderhoud	☐	☐	☐	☐	☐
Prettig leeftempo in de regio	☐	☐	☐	☐	☐
Mate van criminaliteit in de omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Aanwezigheid van culturele voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
Verhouding stedelijk/landelijk gebied	☐	☐	☐	☐	☐
Huizenprijzen	☐	☐	☐	☐	☐
Aantrekkelijkheid van de woonomgeving	☐	☐	☐	☐	☐

Huidige situatie

Onderstaande vragen hebben betrekking op uw persoonlijke situatie.

10. In welke provincie woont u?
11. Woont u in een koopwoning of huurwoning?
12. Hoe lang woont u al in de regio waarin u momenteel woonachtig bent?

13. Bent u in het verleden al eens verhuisd naar een andere regio? Zo ja, hoe vaak?

Huidige situatie

Hieronder staan een aantal stellingen die iets zeggen over de woon- en werksituatie in uw regio. Geef voor elk van deze stellingen aan in hoeverre u het hiermee "oneens" of "eens" bent.

Vraag 14

	Zeet mee oneens			Zeet mee eens	
In de regio waarin ik woon zijn voldoende uitdagende banen te vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Bij mij in de regio zijn genoeg banen te vinden waarin ik mij kan ontwikkelen	☐	☐	☐	☐	☐
Het salaris in mijn regio is over het algemeen erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
Binnen de regio waarin ik woon heb ik goede carrière mogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn regio bevinden zich veel aantrekkelijke werkgevers	☐	☐	☐	☐	☐
De reistijd van en naar werk is in mijn regio relatief kort	☐	☐	☐	☐	☐
Bij mij in de regio zijn de huizenprijzen aantrekkelijk	☐	☐	☐	☐	☐
De regio waarin ik woon ziet eruit als een welvarend gebied	☐	☐	☐	☐	☐
In de regio waarin ik woon zijn de kosten voor levensonderhoud relatief laag	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 15

	Zeet mee oneens			Zeet mee eens	
Veel van mijn familie/vrienden wonen bij mij in de regio	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn familie/vrienden zouden niet willen dat ik ga verhuizen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn familie/vrienden denken positief over de regio waarin ik woon	☐	☐	☐	☐	☐

De bevolking bij mij in de regio is erg open	☐	☐	☐	☐	☐
De bevolking in mijn regio geeft je snel het gevoel dat je erbij hoort	☐	☐	☐	☐	☐
De onderlinge betrokkenheid tussen mensen in mijn regio is erg hoog	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me thuis en op straat erg veilig	☐	☐	☐	☐	☐
Er is weinig criminaliteit bij mij in de regio	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 16

	Ze ^{er} mee oneens			Ze ^{er} mee eens	
De regio waarin ik woon loopt voor op andere regio's	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn regio heeft een rijke historische achtergrond	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn regio bestaan er nog veel tradities	☐	☐	☐	☐	☐
Er wonen naar verhouding weinig allochtone mensen in mijn regio	☐	☐	☐	☐	☐
In de regio waarin ik woon zijn er voldoende theaters aanwezig	☐	☐	☐	☐	☐
In de regio waarin ik woon zijn er voldoende musea aanwezig	☐	☐	☐	☐	☐
In de regio waarin ik woon worden regelmatig kunstzinnige evenementen georganiseerd	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 17

	Ze ^{er} mee oneens			Ze ^{er} mee eens	
De regio waarin ik woon ligt centraal ten opzichte van de rest van Nederland	☐	☐	☐	☐	☐
De infrastructurele voorzieningen in mijn regio zijn erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
Het openbaar vervoer in mijn regio is erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
De regio waar ik woon ligt gunstig ten opzichte van de rest van Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Bij mij in de regio heb ik weinig last van verkeersdruk	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn regio is er veel natuur	☐	☐	☐	☐	☐

De woonwijken in mijn regio zien er over het algemeen aantrekkelijk uit	☐	☐	☐	☐	☐
Het landschap bij mij in de regio ziet er over het algemeen aantrekkelijk uit	☐	☐	☐	☐	☐
Ik woon in de buurt van veel grote steden	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn regio kenmerkt zich meer als stedelijk dan als plattelands gebied	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 18

	Ze ^e r mee oneens			Ze ^e r mee eens	
In mijn regio kan je gezellig winkelen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn regio heeft een divers winkelaanbod	☐	☐	☐	☐	☐
Er bevinden zich veel leuke cafés en discotheken bij mij in de regio	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kan bij mij in de regio leuk uitgaan	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn regio zijn er veel recreatiemogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn regio bevinden zich goede basis- en middelbare scholen	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn omgeving is een goede Hbo-instelling of universiteit gevestigd	☐	☐	☐	☐	☐
De ziekenhuizen in mijn regio zijn kwalitatief erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
Binnen de regio waarin ik woon zijn er genoeg goede voorzieningen voor ouderenzorg	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn voldoende opties voor goede kinderopvang in de regio waarin ik woon	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 19

	Ze ^e r mee oneens			Ze ^e r mee eens	
Ik voel me verbonden met de gemeenschap waarin ik leef	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb positieve gevoelens voor gemeenschap waarin ik leef	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn regio is speciaal	☐	☐	☐	☐	☐

- Ik draag de regio waarin ik woon een warm hart toe
- Ik heb het gevoel dat ik op mijn plek ben binnen mijn regio
- Ik voel me thuis in de regio waarin ik woon
- De regio waarin ik woon heeft een bijzondere uitstraling
- De regio waarin ik woon heeft een bruisende, dynamische leefsfeer
- De regio waarin ik woon heeft een prettig leeftempo

Migratie intentie

20. Wat is uw totaaloordeel van de regio waarin u momenteel woont als gebied om in te wonen?

Geef een rapportcijfer tussen de 1 en 10

21. In hoeverre bent u bereid in de toekomst te verhuizen naar een andere regio?

Helemaal niet bereid Zeer bereid

22. In hoeverre zou u het aantrekkelijk vinden te verhuizen naar een andere regio?

Helemaal niet aantrekkelijk Zeer aantrekkelijk

23. Hoe groot schat u de kans dat u binnen nu en 5 jaar verhuist naar een andere regio?

Zeer kleine kans Zeer grote kans

24. Wat is uw totaaloordeel van de regio waarin u momenteel woont als gebied om te wonen?

Geef een rapportcijfer tussen de 1-10

Twente

25. Woont u momenteel in Twente?

LET OP!!!

Wanneer u momenteel woonachtig bent in Twente kunt u na deze vraag doorgaan naar vraag 44 op pagina 12. De vragen 29 t/m 43 hoeft u in dit geval niet te beantwoorden.

26. Kent u Twente? Zo ja, waarvan?

Twente

Hieronder staan een aantal stellingen die iets zeggen over de woon- en werksituatie in Twente. Geef voor elk van de stellingen aan in hoeverre u het hiermee "oneens" of "mee eens" bent.

Let op!

** Het gaat om het beeld dat u heeft van Twente, dus niet om de werkelijke situatie!*

** Het is de bedoeling dat u op uw eerste gevoel afgaat, dus denk niet te lang over een stelling na!*

** Het gaat niet om feiten, maar om uw inschatting: u hoeft dus niets op te zoeken!*

Vraag 27

	Zeer mee oneens			Zeer mee eens	
In Twente zijn voldoende uitdagende banen te vinden	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zijn genoeg banen te vinden waarin ik mij kan ontwikkelen	☐	☐	☐	☐	☐
Het salaris in Twente is over het algemeen erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zou ik goede carrièremogelijkheden hebben	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente bevinden zich veel aantrekkelijke werkgevers	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente is de reistijd van en naar werk relatief kort	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zijn de huizenprijzen aantrekkelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Twente ziet eruit als een welvarend gebied	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zijn de kosten voor levensonderhoud relatief laag	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 28

	Zeер mee oneens			Zeер mee eens	
Veel van mijn familie/vrienden wonen in Twente	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn familie/vrienden zouden niet willen dat ik naar Twente zou verhuizen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn familie/vrienden denken positief over Twente	☐	☐	☐	☐	☐
De bevolking in Twente is erg open	☐	☐	☐	☐	☐
De bevolking in Twente geeft je snel het gevoel dat je erbij hoort	☐	☐	☐	☐	☐
De onderlinge betrokkenheid tussen mensen in Twente is erg hoog	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente is het zowel thuis als op straat erg veilig	☐	☐	☐	☐	☐
Er is weinig criminaliteit in Twente	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 29

	Zeер mee oneens			Zeер mee eens	
Twente loopt voor op andere regio's	☐	☐	☐	☐	☐
Twente heeft een rijke historische achtergrond	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente bestaan er nog veel tradities	☐	☐	☐	☐	☐
Er wonen naar verhouding weinig allochtone mensen in Twente	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zijn er voldoende theaters aanwezig	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zijn er voldoende musea aanwezig	☐	☐	☐	☐	☐
In de Twente worden regelmatig kunstzinnige evenementen georganiseerd	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 30

	Zeер mee oneens			Zeер mee eens	
Twente ligt centraal ten opzichte van de rest van Nederland	☐	☐	☐	☐	☐
De infrastructurale voorzieningen in Twente zijn erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
Het openbaar vervoer in Twente is erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
Twente ligt gunstig ten opzichte van de rest van	☐	☐	☐	☐	☐

Europa

In Twente bestaat er over het algemeen weinig verkeersdruk	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente is er veel natuur	☐	☐	☐	☐	☐
De woonwijken in Twente zien er over het algemeen aantrekkelijk uit	☐	☐	☐	☐	☐
Het landschap in Twente ziet er aantrekkelijk uit	☐	☐	☐	☐	☐
Twente ligt in de buurt van grote steden	☐	☐	☐	☐	☐
Twente kenmerkt zich meer als stedelijk gebied dan als plattelands gebied	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 31.

	Ze er mee oneens			Ze er mee eens	
In Twente kan je gezellig winkelen	☐	☐	☐	☐	☐
Twente heeft een divers winkelaanbod	☐	☐	☐	☐	☐
Er bevinden zich veel leuke cafés en discotheken in Twente	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente kan je leuk uitgaan	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente zijn er veel recreatiemogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente bevinden zich goede basis- en middelbare scholen	☐	☐	☐	☐	☐
In Twente is een goede Hbo-instelling of universiteit gevestigd	☐	☐	☐	☐	☐
De ziekenhuizen in Twente zijn kwalitatief erg goed	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn in Twente voldoende goede voorzieningen voor ouderenzorg	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn voldoende opties voor goede kinderopvang in Twente	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 32

	Ze er mee oneens			Ze er mee eens	
Ik voel me verbonden met Twente	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb positieve gevoelens voor de Twentse	☐	☐	☐	☐	☐

gemeenschap

Twente is speciaal	☐	☐	☐	☐	☐
Ik draag Twente een warm hart toe	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat ik op mijn plek zou kunnen zijn in Twente	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou me thuis kunnen voelen in Twente	☐	☐	☐	☐	☐
Twente heeft een bijzondere uitstraling	☐	☐	☐	☐	☐
Twente heeft een bruisende, dynamische leefsfeer	☐	☐	☐	☐	☐
Twente heeft een prettig leeftempo	☐	☐	☐	☐	☐

Migratie intentie

33. Wat is uw totaaloordeel van Twente als regio om in te wonen?

Let op! Hierbij gaat het om de inschatting die u maakt van de aantrekkelijkheid van Twente als woongebied.

Geef een rapportcijfer tussen de 1 en 10

34. In hoeverre bent u bereid in de toekomst te verhuizen naar Twente?

Helemaal niet bereid Zeer bereid

35. In hoeverre zou u het aantrekkelijk vinden in de toekomst te verhuizen naar Twente?

Helemaal niet aantrekkelijk Zeer aantrekkelijk

36. Stel: u wilt verhuizen.

Zou u bij een eventuele verhuizing Twente als woongebied in overweging nemen?

Zeer kleine kans Zeer grote kans

Persoonlijke eigenschappen

Hieronder staan een aantal stellingen die iets zeggen over bepaalde persoonlijke eigenschappen. Geef voor iedere stelling aan in hoeverre deze op u van toepassing is.

	Zeer mee			Zeer mee	
	oneens			eens	
Ik houd ervan te weten wat ik kan verwachten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kan mij gemakkelijk aanpassen aan een nieuwe omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn werkcarrière is voor mij erg belangrijk	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind zonder veel problemen mijn weg binnen een nieuwe groep	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben iemand die gemakkelijk risico's neemt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil wat betreft werk graag het hoogst mogelijke bereiken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me snel thuis in een nieuwe omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het prettig als dingen om mij heen regelmatig veranderen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het erg belangrijk dat ik in een baan kan doorgroeien	☐	☐	☐	☐	☐
Ik leg gemakkelijk contacten met personen in mijn omgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben iemand die veel waarde hecht aan zekerheid	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben bereid veel op te geven wanneer dit ten goede komt aan mijn carrière	☐	☐	☐	☐	☐

Hiermee bent u aan het einde gekomen van deze vragenlijst. Hartelijk voor uw medewerking!

Bijlage VI : Betrouwbaarheid (sub)constructen voor factoranalyse

Tabel 5.1: Betrouwbaarheid constructen

Construct	Gepercipieerd belang (a)	Huidige regio (a)	Regio Twente (a)
Economie	0.708 (n=8)	0.716 (n=9)	0.763 (n=9)
Sociaal	0.735 (n=8)	0.794 (n=9)	0.733 (n=9)
Cultuur	0.700 (n=6)	0.592 (n=7)	0.712 (n=7)
Fysiek	0.620 (n=8)	0.505 (n=10)	0.668 (n=10)
Voorzieningen	0.637 (n=5)	0.860 (n=10)	0.868 (n=10)
Emotioneel	0.731 (n=6)	0.912 (n=9)	0.923 (n=7)

Tabel 5.2: Betrouwbaarheid subconstructen

Subconstruct	Gepercipieerd belang (a)	Huidige regio (a)	Regio Twente (a)
Economie <i>Werk</i>	0.658 (n=5)	0.888 (n=6)	0.851 (n=6)
Economie <i>Wonen</i>	0.604 (n=3)	0.409 (n=3)	0.576 (n=3)
Sociaal <i>Netwerk</i>	0.490 (n=3)	0.702 (n=4)	0.614 (n=4)
Sociaal <i>Bevolking</i>	0.794 (n=3)	0.835 (n=3)	0.764 (n=3)
Sociaal <i>Maatschappij</i>	0.782 (n=2)	0.739 (n=2)	0.846 (n=2)
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>	0.882 (n=2)	0.857 (n=3)	0.878 (n=3)
Cultuur <i>Historie</i>	0.543 (n=4)	0.301 (n=4)	0.414 (n=4)
Fysiek <i>Ligging</i>	0.425 (n=4)	0.445 (n=5)	0.605 (n=5)
Fysiek <i>Omgeving</i>	0.500 (n=4)	0.171 (n=5)	0.490 (n=5)
Voorzieningen <i>Recreatief</i>	0.656 (n=3)	0.879 (n=5)	0.889 (n=5)
Voorzieningen <i>Facilitair</i>	0.501 (n=2)	0.731 (n=5)	0.773 (n=5)
Emotioneel <i>Verbondenheid</i>	0.791 (n=3)	0.922 (n=6)	0.919 (n=6)
Emotioneel <i>Aantrekkingskracht</i>	0.457 (n=3)	0.656 (n=3)	0.764 (n=3)

Bijlage VII: Overzicht aanpassing in items

Tabel 7.1: Aanpassingen op basis van factor- en betrouwbaarheidsanalyse

Item	Actie
Welvaart (<i>Economie Werk</i>)	Verwijderd i.v.m. lage factorlading
Clubs (<i>Sociaal Netwerk</i>)	Verwijderd i.v.m. lage α
Migratienormen1 (<i>Sociaal Netwerk</i>)	Verwijderd uit deel Twente i.v.m. lage α
Veiligheid (<i>Sociaal Maatschappij</i>)	Verplaatst naar het nieuwe subconstruct Leefklimaat Omgeving
Criminaliteit (<i>Sociaal Maatschappij</i>)	Verplaatst naar het nieuwe subconstruct Leefklimaat Omgeving
Moderniteit (<i>Cultuur Historie</i>)	Verwijderd i.v.m. lage α
Bevolkingsverhouding (<i>Cultuur Historie</i>)	Verplaatst naar het nieuwe subconstruct Leefklimaat Omgeving i.v.m. factoranalyse
Traditie (<i>Cultuur Historie</i>)	Verwijderd i.v.m. lage α
Bereikbaarheid (<i>Fysiek Ligging</i>)	Verplaatst naar het nieuwe construct Ligging i.v.m. factoranalyse
Ligging Europa (<i>Fysiek Ligging</i>)	Verplaatst naar het nieuwe construct Ligging i.v.m. factoranalyse
Verkeer (<i>Fysiek Ligging</i>)	Verplaatst naar het nieuwe subconstruct Leefklimaat Omgeving i.v.m. factoranalyse
Uitstraling (<i>Fysiek Omgeving</i>)	Verplaatst naar het nieuwe construct Ligging i.v.m. factoranalyse
Verhouding stad (<i>Fysiek Omgeving</i>)	Verplaatst naar het nieuwe construct Ligging i.v.m. factoranalyse

Bijlage VIII: Belang subconstructen per subdoelgroep

Tabel 8.1: Gepercipieerd belang constructen per subdoelgroep

Subconstruct	Studenten	Professionals	Twentenaren	Niet-Twentenaren
Economie <i>Werk</i>	4,04	4,04	4,03	4,04
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>	3,75	3,81	3,84	3,76
Leefklimaat <i>Omgeving</i>	3,53	3,67	3,65	3,61
Economie <i>Wonen</i>	3,58	3,60	3,62	3,58
Voorzieningen <i>Facilitair</i>	3,39	3,35	3,32	3,39
Emotioneel	3,31	3,30	3,24	3,35
Sociaal <i>Bevolking</i>	3,14	3,25	3,17	3,25
Voorzieningen <i>Recreatief</i>	3,22	3,10	3,04	3,21
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>	3,03	3,14	2,99	3,19
Ligging	3,15	3,06	3,00	3,15
Sociaal <i>Netwerk</i>	3,23	2,92	3,06	2,98
Cultuur <i>Historie</i>	2,20	2,36	2,17	2,41

Bijlage 9: Resultaten analyses met belangscores Twentenaren

Tabel 9.1: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van Twentenaren, berekend op basis van de gepercipieerde belangscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	.299***	-.099	-1.449	-.215	-3.239**
Geslacht		-.053	-1.320	-.071	-1.848
Kinderen		-.030	-.554	-.006	-.112
Functie		.182	3.670***	.150	3.220**
Niveau		.161	3.886***	.101	2.487*
Woning		-.235	-5.028***	-.192	-4.318***
Woonduur		-.102	-2.125*	-.096	-2.099*
Migratieverleden		.082	1.732	.047	1.030
Zekerheidsbehoefte		-.127	-2.925**	-.055	-1.301
Adaptievermogen		.044	.996	.021	.485
Carrièredrang		.087	2.014	.026	.603
Economie <i>Werk</i>	.100***			.110	2.460*
Economie <i>Wonen</i>				-.030	-.728
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.198	-4.622***
Sociaal <i>Bevolking</i>				.064	1.134
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				.107	2.259*
Cultuur <i>Historie</i>				.020	.471
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.131	-2.252*
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				-.062	-1.267
Ligging				.233	4.264***
Regio <i>Recreatief</i>				.005	.089
Regio <i>Facilitair</i>				-.017	-.352
Emotioneel				-.144	-2.260*
R ²		.299		.390	
F		19.269***		14.109***	
Df		11		23	

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 9.2: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van studenten in Twente, berekend op basis van de gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	.241	.119	.922	.087	.775
Geslacht		.067	.888	.003	.048
Kinderen		-.215	-1.694	-.154	-1.425
Niveau		.305	3.528**	.221	3.007**
Woning		-.105	-1.617	-.049	-.599
Woonduur		-.144	-1.419	.030	.327
Migratieverleden		.119	1.270	.050	.600
Zekerheidsbehoefte		-.166	-2.023*	-.103	-1.408
Adaptievermogen		-.020	-.235	.106	1.358
Carrièredrang		.172	2.015*	.183	2.441*
Economie <i>Werk</i>	.255			-.108	-1.301
Economie <i>Wonen</i>				.072	.990
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.150	-1.522
Sociaal <i>Bevolking</i>				-.161	-1.963
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				.146	1.815
Cultuur <i>Historie</i>				-.036	-.473
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				.053	.674
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				-.011	-.143
Ligging				-.100	-1.379
Regio <i>Recreatief</i>				-.024	-.280
Regio <i>Facilitair</i>				-.186	-2.301*
Emotioneel				-.212	-1.972
R ²		.241		.496	
F		5.420***		7.208***	
Df		10		22	

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 9.3: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van studenten in Twente, berekend op basis van de gepercipieerde belangsscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	.241	.119	.922	.031	.243
Geslacht		.067	.888	.076	.933
Kinderen		-.215	-.1694	-.122	-.955
Niveau		.305	3.528**	.216	2.477*
Woning		-.150	-1.617	-.063	-.680
Woonduur		-.144	-1.491	-.162	-1.673
Migratieverleden		.119	1.270	.058	.642
Zekerheidsbehoefte		-.166	-2.023*	.012	.135
Adaptievermogen		-.020	-.235	.023	.257
Carrière drang		.172	2.015*	.135	1.410
Economie <i>Werk</i>	.059			.061	.585
Economie <i>Wonen</i>				-.067	-.713
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.282	-3.345**
Sociaal <i>Bevolking</i>				.040	.339
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				.060	.564
Cultuur <i>Historie</i>				.099	1.107
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.075	-.728
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				-.044	-.454
Ligging				.207	1.866
Regio <i>Recreatief</i>				.060	.496
Regio <i>Facilitair</i>				-.199	-2.081*
Emotioneel				-.183	-1.427
R ²		.241		.330	
F		5.420***		4.111***	
Df		10		22	

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 9.4: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van professionals in Twente, berekend op basis van de gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	.188	-.136	-1.964*	-.256	-4.240*
Geslacht		-.122	-2.305*	-.074	-1.672
Kinderen		-.040	-.618	-.026	-.490
Niveau		.110	2.114*	.036	.830
Woning		-.200	-3.663***	-.098	-20121*
Woonduur		-.105	-1.707	.038	.735
Migratieverleden		.096	1.603	-.004	-.074
Zekerheidsbehoefte		-.135	-2.417*	-.105	-2.257*
Adaptievermogen		.072	1.262	.117	2.448*
Carrière drang		.102	1.833	.051	1.088
Economie <i>Werk</i>	.274			-.144	-3.189**
Economie <i>Wonen</i>				.137	3.058**
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.228	-4.200***
Sociaal <i>Bevolking</i>				-.053	-.991
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				-.096	-1.938
Cultuur <i>Historie</i>				.043	.901
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.057	-1.049
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				.010	.189
Ligging				.066	1.397
Regio <i>Recreatief</i>				.115	2.059*
Regio <i>Facilitair</i>				.032	.627
Emotioneel				-.419	-6.223***
R ²		.188		.462	
F		8.674***		9.459***	
Df		10		22	

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 9.5: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van professionals in Twente, berekend op basis van de gepercipieerde belangsscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	.188	-.136	-1.964	-.220	-3.130**
Geslacht		-.122	-2.305*	-.135	-2.704**
Kinderen		-.040	-.618	-.040	-.618
Niveau		.110	2.114*	.057	1.109
Woning		-.200	-3.633***	-.172	-3.315**
Woonduur		-.105	-1.707	-.101	-1.741
Migratieverleden		.096	1.630	.070	1.125
Zekerheidsbehoefte		-.135	-2.417*	-.081	-1.518
Adaptievermogen		.072	1.262	.047	.853
Carrière drang		.102	1.833	.026	.467
Economie <i>Werk</i>	.116			.096	1.740
Economie <i>Wonen</i>				-.004	-.063
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.188	-3.338**
Sociaal <i>Bevolking</i>				.093	1.271
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				.124	2.073*
Cultuur <i>Historie</i>				-.027	-.460
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.181	-2.673**
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				-.092	-1.425
Ligging				.279	3.992***
Regio <i>Recreatief</i>				-.002	-.037
Regio <i>Facilitair</i>				.046	.716
Emotioneel				-.139	-1.692
R ²		.188		.304	
F		8.673***		7.570***	
Df		10		22	

Note. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Bijlage X: Resultaten analyses niet-Twentenaren

Tabel 10.1: De invloed van de gedragsdeterminanten op de algemene migratie-intentie van niet-Twentenaren, berekend op basis van de gepercipieerde belangsscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2	
		β	t	β	t
Leeftijd	.172	-.146	-2.491*	-.231	-3.832***
Geslacht		-.012	-.325	-.020	-.533
Kinderen		-.060	-1.252	-.027	-.563
Functie		.061	1.306	.075	1.639
Niveau		.066	1.725	.042	1.092
Woning		-.212	-5.123***	-.187	-4.539***
Woonduur		-.006	-.130	-.005	-.107
Migratieverleden		.107	2.328*	.105	2.307*
Zekerheidsbehoefte		-.098	-2.376**	-.037	-.862
Adaptievermogen		.049	1.159	.025	.596
Carrièredrang		.093	2.341*	.090	2.159*
Economie <i>Werk</i>	.220			.013	.317
Economie <i>Wonen</i>				-.002	-.050
Sociaal <i>Netwerk</i>				-.208	-5.438***
Sociaal <i>Bevolking</i>				-.036	-.702
Cultuur <i>Mogelijkheden</i>				.119	2.619**
Cultuur <i>Historie</i>				.082	1.933
Leefklimaat <i>Omgeving</i>				-.020	-.405
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>				.020	.455
Ligging				-.039	-.824
Regio <i>Recreatief</i>				.049	1.065
Regio <i>Facilitair</i>				-.071	-1.694
Emotioneel				-.014	-.260
R ²		.172		.220	
F		13.514***		9.127***	
Df		11		23	

Note. *p <0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 10.2: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van niet-Twentenaren, berekend op basis van de gepercipieerde belangsscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2		Model 3	
		β	t	β	t	β	t
Leeftijd	.066	.022	.347	.069	1.117	.061	.968
Geslacht		-.002	-.049	.000	.012	0.12	.300
Kinderen		.045	.838	.069	1.366	.031	.623
Functie		-.118	-2.284*	-.131	-2.690**	-.123	-2.583*
Niveau		-.084	-1.978	-.108	-2.664**	-.072	-1.776
Woning		-.063	-1.391	.010	.230	-.010	-.224
Woonduur		-.021	-.392	-.015	-.294	-.033	-.652
Migratieverleden		.089	1.743	.055	1.124	.048	1.016
Connectie		.145	3.590***	.150	3.916***	.154	4.067***
Zekerheidsbehoefte		.040	.881	.066	1.523	.065	1.464
Adaptievermogen		.084	1.769	.067	1.494	.042	.955
Carrière drang		.003	.146	-.029	-.029	.008	.191
Algemene migratie-intentie	.097			.343	8.416***	.337	8.218***
Economie <i>Werk</i>	.057					.036	.846
Economie <i>Wonen</i>						-.020	-.453
Sociaal <i>Netwerk</i>						-.072	-1.783
Sociaal <i>Bevolking</i>						.031	.574
Cultuur						-.004	-.094
<i>Mogelijkheden</i>							
Cultuur <i>Historie</i>						.014	.323
Leefklimaat						.174	3.403**
<i>Omgeving</i>							
Leefklimaat						.000	0.000
<i>Veiligheid</i>							
Ligging						-.216	-4.343***
Regio <i>Recreatief</i>						-.038	-.789
Regio <i>Facilitair</i>						.048	1.109
Emotioneel						.067	1.187
R ²			.066		.163		.220
F			4.630***		10.217***		7.634
Df			12		13		25

Note. *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Tabel 10.3: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van studenten buiten Twente, berekend op basis van de gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2		Model 3	
		β	t	β	t	β	t
Leeftijd	-.022	-.110	-.801	-.097	-.707	-.014	-.164
Geslacht		-.020	-.238	-.006	-.074	.078	1.473
Kinderen		.066	.568	.074	.637	-.021	-.280
Niveau		-.115	-1.460	-.117	-1.484	-.013	-.260
Woning		.001	.007	.010	.109	-.090	-1.521
Woonduur		-.002	-.015	.013	.108	.140	1.795
Migratieverleden		.005	.046	-.008	-.074	.061	.871
Connectie		.101	1.323	.105	1.377	-.107	-2.069*
Zekerheidsbehoefte		.038	.443	.057	.655	.010	.118
Adaptievermogen		.082	.897	.086	.949	.006	.093
Carrièredrang		-.101	-1.2005	-.106	-1.268	-.038	-.716
Algemene migratie-intentie	.008			.113	1.412	.092	1.813
Economie <i>Werk</i>	.631					.220	3.295**
Economie <i>Wonen</i>						-.029	-.467
Sociaal <i>Netwerk</i>						.276	3.886***
Sociaal <i>Bevolking</i>						-.058	-.996
Cultuur						.088	1.470
<i>Mogelijkheden</i>							
Cultuur <i>Historie</i>						-.057	-.959
Leefklimaat						.136	1.997*
<i>Omgeving</i>							
Leefklimaat						.071	1.128
<i>Veiligheid</i>							
Ligging						.111	1.715
Regio <i>Recreatief</i>						.043	.655
Regio <i>Facilitair</i>						-.068	-1.121
Emotioneel						.374	4.599***
R ²			-.022		-.016		.615
F			0.635		0.752		13.222***
Df			11		12		24

Note. *p <0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 10.4: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van studenten buiten Twente, berekend op basis van de gepercipieerde belangsscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2		Model 3	
		β	t	β	t	β	t
Leeftijd	-.015	-.068	-.527	-.059	-.456	-.036	.281
Geslacht		.010	.133	.020	.249	.055	.696
Kinderen		.045	.406	.054	.488	.014	.129
Niveau		-.131	-1.716	-.132	-1.735	-.134	-1.677
Woning		-.012	-.113	.000	-.004	.058	.635
Woonduur		-.004	-.036	.010	.093	-.097	-.836
Migratieverleden		-.015	-.149	-.026	-.248	-.082	-.784
Connectie		.110	1.491	.114	1.547	.125	1.646
Zekerheidsbehoefte		.029	.352	.048	.575	.054	.578
Adaptievermogen		.065	.750	.072	.828	.128	1.429
Carrièredrang		-.100	-1.244	-.109	-1.360	-.119	-1.287
Algemene migratie-intentie	.006			.110	1.423	.092	1.122
Economie <i>Werk</i>	.023					.141	1.530
Economie <i>Wonen</i>						.016	.189
Sociaal <i>Netwerk</i>						-.046	-.534
Sociaal <i>Bevolking</i>						.073	.701
Cultuur						-.055	-.586
<i>Mogelijkheden</i>							
Cultuur <i>Historie</i>						.059	.636
Leefklimaat <i>Omgeving</i>						.256	2.622*
Leefklimaat <i>Veiligheid</i>						-.066	-.751
Ligging						-.205	-.2058*
Regio <i>Recreatief</i>						-.001	-.008
Regio <i>Facilitair</i>						.011	.135
Emotioneel						-.163	-1.429
R ²			-.015		-.009		.023
F			.738		.849		1.188
Df			11		12		24

Note. *p <0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 10.5: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van professionals buiten Twente, berekend op basis van de gemiddelde attitudescores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2		Model 3	
		β	t	β	t	β	t
Leeftijd	.044	.053	.807	.104	1.734	.051	1.100
Geslacht		-.002	-.039	-.016	-.336	-.023	-.629
Kinderen		.050	.799	.060	1.044	.045	1.053
Niveau		-.068	-1.313	-.103	-2.177*	-.033	-.883
Woning		-.113	-2.118*	-.010	-.203	.034	.916
Woonduur		-.029	-.434	-.018	-.291	-.039	-.842
Migratieverleden		.105	1.637	.068	1.161	.007	.164
Connectie		.151	2.929**	.152	3.229**	.022	.597
Zekerheidsbehoefte		.051	.851	.058	1.067	-.041	-.976
Adaptievermogen		.099	1.621	.042	.749	-.026	-.620
Carrièredrang		.024	.428	-.011	-.209	.024	.617
Algemene migratie-intentie	0.164			.437	8.850***	.336	8.844***
Economie <i>Werk</i>	.354					.072	1.704
Economie <i>Wonen</i>						-.031	-.757
Sociaal <i>Netwerk</i>						.008	.186
Sociaal <i>Bevolking</i>						-.008	-.178
Cultuur						.005	.100
<i>Mogelijkheden</i>							
Cultuur <i>Historie</i>						-.013	-.339
Leefklimaat						.049	1.146
<i>Omgeving</i>							
Leefklimaat						-.065	-1.473
<i>Veiligheid</i>							
Ligging						-.002	-.052
Regio <i>Recreatief</i>						.037	.695
Regio <i>Facilitair</i>						.054	1.249
Emotioneel						.567	10.323***
R ²			.044		.208		.562
F			2.614**		9.417***		21.587***
Df			11		12		24

Note. *p <0,05, **p<0,01, ***p<0.001

Tabel 10.6: De invloed van de gedragsdeterminanten op de migratie-intentie naar Twente van professionals buiten Twente, berekend op basis van de gepercipieerde belangsscores

Variabelen	ΔR^2	Model 1		Model 2		Model 3	
		β	t	β	t	β	t
Leeftijd	.058	.058	.931	.100	1.732	.083	1.391
Geslacht		.008	.159	-.007	-.141	.010	.214
Kinderen		.058	.979	.080	1.476	.042	.775
Niveau		-.063	-1.281	-.102	-2.239*	-.058	-1.286
Woning		-.102	-2.021*	-.005	-.107	-.040	-.847
Woonduur		-.042	-.662	-.040	-.695	-.067	-1.191
Migratieverleden		.108	1.776	.068	1.206	.062	1.143
Connectie		.164	3.332**	.116	3.661***	.174	3.965***
Zekerheidsbehoefte		.050	.890	.062	1.207	.050	.969
Adaptievermogen		.097	1.667	.052	.972	.002	.047
Carrièredrang		.048	.880	.000	-.008	.039	.753
Algemene migratie-intentie	.150			.419	8.822***	.410	8.707***
Economie <i>Werk</i>	.080					.024	.486
Economie <i>Wonen</i>						-.012	-.223
Sociaal <i>Netwerk</i>						-.133	-2.811**
Sociaal <i>Bevolking</i>						.039	.606
Cultuur						.014	.245
<i>Mogelijkheden</i>							
Cultuur <i>Historie</i>						.031	.590
Leefklimaat						.115	1.825
<i>Omgeving</i>							
Leefklimaat						.071	1.290
<i>Veiligheid</i>							
Ligging						-.250	-4.229***
Regio <i>Recreatief</i>						-.054	-.951
Regio <i>Facilitair</i>						.044	.839
Emotioneel						.149	2.169*
R ²			.058		.208		.288
F			3.353***		10.140***		8.061
Df			11		12		24

Note. *p <0,05, **p<0,01, ***p<0.001